

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КРАКАН РУСЛАН ОЛЕГОВИЧ

УДК: 347.952

ДИСЕРТАЦІЯ

**СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В
ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

081 – Право

08 – Право

подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Р.О. Кракан

Науковий керівник –

АНДРОНОВ Ігор Володимирович,

доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Кракан Р. О. Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене розробці нових теоретичних положень, спрямованих на розвиток та удосконалення юридичного механізму судового контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві та обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання та юридичної практики у даній сфері.

Сформульовано визначення судового контролю за виконанням судових рішень, під яким слід розуміти систему процесуальних дій суду та учасників судового процесу, спрямованих на забезпечення законності виконавчого провадження, що включає як попередження порушень, так і захист порушених прав та охоронюваних законом інтересів учасників виконавчого провадження з метою забезпечення повного та своєчасного виконання судового рішення.

Стверджується, що погляд на виконавче провадження як на завершальну стадію судового процесу дає підстави стверджувати про наявність тісного зв'язку між виконавчим провадженням та судовим контролем за виконанням судових рішень у цивільних справах. Будучи складовими єдиного процесу судового захисту права, ці дві процедури мають цілу низку схожих рис, будуються на спільних принципах та об'єднані досягненням єдиної мети – ефективного захисту порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод та охоронюваних законом інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Підкреслено наявність тісного зв'язку між судовим контролем за

виконанням судових рішень та виконавчим провадженням. Судовий контроль за виконанням судових рішень гарантує реалізацію правових стандартів, відновлення прав громадян та стабільність правопорядку. Він забезпечує баланс між гілками влади, виступає превентивним і відновлювальним механізмом та сприяє формуванню правової культури в суспільстві. Ефективність судового контролю прямо впливає на довіру до судової системи, забезпечує верховенство права та підвищує якість виконання рішень суду, формуючи системний підхід до захисту прав і свобод людини в Україні.

Обґрунтовано доцільність диференціації судового контролю за виконанням судових рішень на два види: попередній (превентивний) та наступний (подальший). Попередній (превентивний) судовий контроль спрямований на недопущення порушень прав та інтересів сторін виконавчого провадження, а також сприянні та усуненні перешкод у повному та своєчасному виконанні судового рішення. Він може полягати, зокрема, у санкціонуванні судом певних процесуальних дій у виконавчому провадженні. Здійснюється у формі таких процесуальних дій суду як виправлення помилок у виконавчому документі, визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, відстроченні, розстроченні виконання, зміни способу та порядку виконання тощо. Наступний (подальший) судовий контроль за виконанням судових рішень спрямований на усунення негативних наслідків невиконання, чи несвоєчасного виконання судового рішення боржником, а також порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження, заподіяних внаслідок незаконних рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців. Здійснюється в порядку розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців чи інших посадових осіб органів державної виконавчої служби або приватних виконавців під час виконання судового рішення, а також у формі зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення.

Доведено наявність діалектичного зв'язку між принципами

виконавчого провадження та принципами судового контролю за виконанням судових рішень. Належність виконавчого провадження та судового контролю за виконанням судових рішень до єдиного юридичного механізму судового захисту права зумовлює формування єдиної системи принципів. Таким чином, є спільні принципи, що належать як до виконавчого провадження, так і до судового контролю, а є спеціальні, властиві лише для судового контролю за виконанням судових рішень, які обумовлюють особливості відповідної процедури.

Аргументовано наявність переваг судового контролю за діяльністю державних та приватних виконавців над адміністративним та громадським контролем, що полягають у наступному: 1) судовий контроль є більш універсальним. За його допомогою може бути усунуто практично будь-яке порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін та інших учасників виконавчого провадження. Тоді як, наприклад, начальник відділу державної виконавчої служби не розглядає скарги боржників, а тому вони не можуть скористатися цим механізмом захисту своїх прав у виконавчому провадженні; 2) судовий контроль завжди казуальний, тобто він призначений для вирішення конкретної проблеми з виконанням судового рішення, тоді як, наприклад, перевірки органами Міністерства юстиції України проводяться щодо усієї діяльності виконавця загалом; 3) в рамках судового контролю суд може скасувати незаконні рішення державних та приватних виконавців, спрямувавши виконавче провадження у законне русло, тоді як суб'єкти громадського контролю не наділені повноваженнями безпосередньо впливати на хід виконавчого провадження, конкретні рішення, дії чи бездіяльність приватних виконавців; 4) в рамках здійснення судового контролю є можливість вирішення системної проблеми, яка існує в діяльності державних та приватних виконавців, шляхом формулювання Верховним Судом правових позицій щодо порядку застосування норм права у конкретній складній ситуації.

Встановлено наявність такого критерію розмежування випадків

застосування процедури судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах та процедури позовного провадження як характер правовідносин, що є предметом судового розгляду та їх суб'єктний склад. Так, процедура судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах застосовується в рамках правовідносин, що виникають між сторонами виконавчого провадження та державним або приватним виконавцем щодо примусового виконання рішення суду. У разі наявності приватно-правового спору, до якого залучена інша особа, що не є стороною виконавчого провадження, навіть якщо він пов'язаний з примусовим виконанням судового рішення, такий спір підлягає вирішенню судом в порядку позовного провадження.

Наведено обґрунтування того, що роз'яснення судового рішення судом, що його ухвалив, є формою здійснення попереднього (превентивного) судового контролю за виконанням судового рішення. Йдеться про контроль судом змісту судового рішення. Надто широке або просто інакше тлумачення змісту рішення виконавцем може завдати шкоди правам та інтересам сторін, оскільки вчинене виконавцем буде фактично суперечити написаному у рішенні. Тому, роз'яснюючи власне рішення, суд попереджає такі можливі порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження.

Наголошується на тому, що судовий контроль за дискреційною діяльністю виконавців під час застосування примирних процедур є необхідним елементом правової системи, що забезпечує реальне відновлення порушених прав і баланс інтересів сторін. Такий контроль має здійснюватися у формах, передбачених законом, з урахуванням принципів верховенства права, правової визначеності та пропорційності. Удосконалення законодавства та формування сталої судової практики у цій сфері є важливим чинником зміцнення довіри до правосуддя та підвищення ефективності виконання судових актів у демократичній правовій державі.

Обґрунтовано необхідність у разі невиконання судового рішення

боржником - юридичною особою в кожному конкретному випадку визначатися зі ступенем вини керівника юридичної особи - боржника і закріпити можливість покладення відповідальності безпосередньо на особу, винну у невиконанні або неналежному виконанні рішення суду. Вказане буде дисциплінувати не тільки керівника, але й осіб, які безпосередньо мають виконати судовий акт.

Запропоновано запозичити до цивільного процесуального законодавства закріплені у нормах кодексу адміністративного судочинства положення щодо права суду зменшити розмір штрафу за подання звіту або подання неналежного звіту або звільнити від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення боржником дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними.

Доведено необхідність видалення зі статті 453-1 Цивільного процесуального кодексу України перелік цивільних справ, у яких може бути застосована процедура судового контролю у формі зобов'язання судом боржника надати звіт про виконання судового рішення. Тим самим буде знято обмеження щодо кола цивільних справ, у яких боржник може бути зобов'язаний надати суду, який ухвалив рішення, звіт про його виконання, що розширить можливості стягувачів впливати на процес примусового виконання судових рішень, ухвалених на їх користь. Наявність такого переліку обмежує можливості стягувачів за судовими рішеннями, які відсутні у переліку, скористатися цим юридичним засобом, що створює враження, ніби такі судові рішення є менш важливими, натомість закон повинен встановлювати максимальні гарантії забезпечення примусового виконання кожного судового рішення, що набрало законної сили.

Наведено обґрунтування необхідності запровадження електронної системи моніторингу виконання судових рішень для забезпечення своєчасного реагування на затримки або порушення у процесі виконання.

Виокремлено низку напрямів подальшого вдосконалення системи

виконання судових рішень під час дії воєнного стану, а саме: а) розширення електронних механізмів виконання рішень (повна диджиталізація документообігу, створення єдиної інформаційної бази невиконаних рішень); б) розширення соціальних гарантій виконавців у районах бойових дій; в) післявоєнне відновлення архівів і баз даних виконавчих проваджень; г) формування єдиної електронної системи взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування, судами, банками та виконавцями для оперативної координації зусиль із належного виконання судових рішень.

Сформульовано пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства України з метою вдосконалення правового регулювання процедури здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах.

Ключові слова: правосуддя, цивільний процес, цивільне судочинство, судовий контроль, судові рішення, виконавче провадження, примусове виконання рішень, державний виконавець, приватний виконавець, звіт про виконання рішення, виконавчий документ, стягувач, боржник, зобов'язання, права людини.

SUMMARY

Krakan R. O. Judicial control over the execution of court decisions in civil proceedings. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 – Law in the specialty 081 – Law. – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2026.

The dissertation research is devoted to the development of new theoretical provisions aimed at the development and improvement of the legal mechanism of judicial control over the execution of court decisions in civil proceedings and the substantiation of proposals for improving legal regulation and legal practice in this

area.

A definition of judicial control over the execution of court decisions has been formulated, which should be understood as a system of procedural actions of the court and participants in the judicial process aimed at ensuring the legality of enforcement proceedings, which includes both the prevention of violations and the protection of violated rights and legally protected interests of participants in enforcement proceedings in order to ensure the full and timely execution of the court decision.

It is argued that the view of enforcement proceedings as the final stage of the judicial process gives grounds to assert that there is a close connection between enforcement proceedings and judicial control over the execution of court decisions in civil cases. Being components of a single process of judicial protection of rights, these two procedures have a number of similar features, are built on common principles and are united by the achievement of a single goal - effective protection of violated, unrecognized and contested rights, freedoms and legally protected interests of individuals, rights and interests of legal entities, and interests of the state.

The close connection between judicial control over the execution of court decisions and enforcement proceedings is emphasized. Judicial control over the execution of court decisions guarantees the implementation of legal standards, the restoration of citizens' rights and the stability of the law and order. It ensures a balance between the branches of power, acts as a preventive and restorative mechanism and contributes to the formation of a legal culture in society. The effectiveness of judicial control directly affects trust in the judicial system, ensures the rule of law and improves the quality of the execution of court decisions, forming a systematic approach to the protection of human rights and freedoms in Ukraine.

The expediency of differentiating judicial control over the execution of court decisions into two types is substantiated: preliminary (preventive) and subsequent (subsequent). Preliminary (preventive) judicial control is aimed at preventing

violations of the rights and interests of the parties to enforcement proceedings, as well as facilitating and eliminating obstacles to the full and timely execution of the court decision. It may consist, in particular, in the court's authorization of certain procedural actions in enforcement proceedings. It is carried out in the form of such procedural actions of the court as correction of errors in the enforcement document, recognition of the enforcement document as not subject to execution, postponement, installment execution, change of the method and procedure of execution, etc. Subsequent (further) judicial control over the execution of court decisions is aimed at eliminating the negative consequences of non-execution or untimely execution of a court decision by the debtor, as well as violations of the rights and legally protected interests of the parties to enforcement proceedings caused by illegal decisions, actions and inaction of state and private enforcement agents. It is carried out in the procedure for considering complaints by courts against decisions, actions or inaction of state bailiffs or other officials of state enforcement agencies or private bailiffs during the execution of a court decision, as well as in the form of an obligation on the debtor to submit a report on the execution of a court decision.

The existence of a dialectical connection between the principles of enforcement proceedings and the principles of judicial control over the execution of court decisions has been proven. The belonging of enforcement proceedings and judicial control over the execution of court decisions to a single legal mechanism of judicial protection of law determines the formation of a single system of principles. Thus, there are common principles that belong to both enforcement proceedings and judicial control, and there are special ones, inherent only to judicial control over the execution of court decisions, which determine the features of the relevant procedure.

It is argued that there are advantages of judicial control over the activities of state and private enforcement agents over administrative and public control, which are as follows: 1) judicial control is more universal. It can be used to eliminate almost any violation of the rights and legally protected interests of the parties and

other participants in enforcement proceedings. Whereas, for example, the head of the state enforcement service department does not consider complaints from debtors, and therefore they cannot use this mechanism to protect their rights in enforcement proceedings; 2) judicial control is always casual, that is, it is intended to solve a specific problem with the execution of a court decision, while, for example, inspections by the bodies of the Ministry of Justice of Ukraine are carried out regarding the entire activity of the executor in general; 3) within the framework of judicial control, the court may cancel illegal decisions of state and private executors, directing the enforcement proceedings in a legal direction, while the subjects of public control are not authorized to directly influence the course of enforcement proceedings, specific decisions, actions or inaction of private executors; 4) within the framework of judicial control, there is an opportunity to solve a systemic problem that exists in the activities of state and private enforcement officers by formulating legal positions by the Supreme Court regarding the procedure for applying legal norms in a specific complex situation.

The existence of such a criterion for distinguishing cases of application of the procedure of judicial control over the execution of court decisions in civil cases and the procedure of claim proceedings has been established as the nature of the legal relationship that is the subject of judicial review and their subject composition. Thus, the procedure of judicial control over the execution of court decisions in civil cases is applied within the framework of legal relationships that arise between the parties to enforcement proceedings and a state or private executor regarding the forced execution of a court decision. In the event of a private law dispute involving another person who is not a party to the enforcement proceedings, even if it is related to the enforcement of a court decision, such a dispute shall be resolved by the court in the manner of claim proceedings.

The justification is given that the explanation of the court decision by the court that adopted it is a form of exercising preliminary (preventive) judicial control over the execution of the court decision. This is about the court's control of the content of the court decision. An overly broad or simply different interpretation

of the content of the decision by the executor may harm the rights and interests of the parties, since the actions of the executor will actually contradict what is written in the decision. Therefore, by explaining its own decision, the court prevents such possible violations of the rights and legally protected interests of the parties to the enforcement proceedings.

It is emphasized that judicial control over the discretionary activities of executors during the application of conciliation procedures is a necessary element of the legal system, ensuring the real restoration of violated rights and the balance of interests of the parties. Such control should be carried out in the forms provided for by law, taking into account the principles of the rule of law, legal certainty and proportionality. Improving legislation and forming consistent judicial practice in this area is an important factor in strengthening trust in justice and increasing the efficiency of the execution of judicial acts in a democratic state governed by the rule of law.

The necessity in case of non-execution of a court decision by a debtor - a legal entity in each specific case to determine the degree of guilt of the head of the legal entity - the debtor and to establish the possibility of imposing liability directly on the person guilty of non-execution or improper execution of the court decision is substantiated. This will discipline not only the head, but also the persons who are directly responsible for executing the judicial act.

It is proposed to borrow from civil procedural legislation the provisions enshrined in the norms of the Code of Administrative Procedure regarding the right of the court to reduce the amount of the fine for submitting a report or submitting an improper report or to exempt it from payment on the basis of evidence confirming the debtor's actions aimed at enforcing the court decision and which, in the court's opinion, are sufficient and exhaustive at the time of consideration of the report.

The need to remove from Article 453-1 of the Civil Procedure Code of Ukraine the list of civil cases in which the procedure of judicial control may be applied in the form of an obligation by the court of the debtor to provide a report

on the execution of the court decision has been proven. This will remove restrictions on the range of civil cases in which the debtor may be obliged to provide the court that issued the decision with a report on its execution, which will expand the possibilities of debt collectors to influence the process of forced execution of court decisions issued in their favor. The existence of such a list limits the ability of debt collectors for judgments not on the list to use this legal remedy, which creates the impression that such judgments are less important, while the law should establish maximum guarantees for ensuring the enforcement of each judgment that has entered into legal force.

The justification for the need to introduce an electronic system for monitoring the execution of court decisions is provided to ensure timely response to delays or violations in the execution process.

A number of areas for further improvement of the system of execution of court decisions during martial law have been identified, namely: a) expansion of electronic mechanisms for execution of decisions (full digitalization of document flow, creation of a single information base of unexecuted decisions); b) expansion of social guarantees for executors in areas of military operations; c) post-war restoration of archives and databases of enforcement proceedings; d) formation of a single electronic system of interaction between state bodies, local governments, courts, banks and executors for the operational coordination of efforts for the proper execution of court decisions.

Proposals are formulated to amend the current legislation of Ukraine in order to improve the legal regulation of the procedure for exercising judicial control over the execution of court decisions in civil cases.

Keywords: justice, civil process, civil proceedings, judicial control, court decisions, enforcement proceedings, forced execution of decisions, state enforcement agent, private enforcement agent, report on the execution of the decision, executive document, collector, debtor, obligations, human rights.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кракан Р. О. Принципи, що забезпечують ефективність судового контролю. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 4 (46). С. 2014-2026. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4\(46\)-2014-2026](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-2014-2026).

2. Кракан Р. О. Поняття судового контролю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 3. С. 110-114. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.3.18>.

3. Кракан Р. О. Повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5: частина 1. С. 215-219. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.37>.

4. Кракан Р. О., Мельниченко А. В., Лукасевич Г. О. Примусове виконання рішень немайнового характеру: роль судового контролю та приватних виконавців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С.115-118. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/26>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кракан Р. О. Особливості виконання рішень суду за результатами здійснення судового контролю за діяльністю виконавця. Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 08 квітня 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. С.96-99. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f4054e63-c971-46b0-ac67->

2. Кракан Р. О. Взаємодія суду та органів примусового виконання рішень: проблеми узгодженості. Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-

практичної конференції (м. Кременчук, 12 листопада 2025 р.). Кременчук: ЦФЕНД, 2025. С.28-31. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/11/12.html>.

3. Кракан Р. О. Проблеми реалізації положень щодо звітів про виконання судового рішення в цивільному судочинстві. Економіка, фінанси, управління та право в умовах нестабільності та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 11 грудня 2025 р.). Хмельницький: ЦФЕНД, 2025. С. 57-60. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/12/11.html>.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	15
1.1. Методологія наукового дослідження судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	15
1.2. Стан наукового дослідження проблематики судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	22
1.3. Виконання судового рішення як завершальна стадія цивільного судочинства.....	34
РОЗДІЛ 2. Судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві як складова юридичного механізму захисту прав осіб.....	45
2.1. Поняття, правова природа і диференціація судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	45
2.2. Принципи, що забезпечують ефективність судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	70
2.3. Компетенція суду щодо здійснення контролю за виконанням судових рішень.....	88
РОЗДІЛ 3. Процесуальний порядок здійснення окремих видів судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	103
3.1. Попередній судовий контроль суду за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	103
3.2. Наступний судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.....	122
3.3. Проблеми взаємодії суду та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень, в умовах воєнного стану.....	137
ВИСНОВКИ.....	156
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	162
ДОДАТКИ.....	185

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Питання виконання судових рішень є одним із ключових елементів ефективного функціонування правосуддя, оскільки саме на стадії примусового виконання рішень відбувається фактична реалізація судового захисту прав і свобод особи. У сучасних умовах проблема належного виконання судових рішень набуває особливої актуальності як у науковому, так і в практичному аспектах. Наявність ефективних механізмів виконання судових актів є важливою ознакою правової держави та необхідною умовою забезпечення принципу верховенства права.

У країнах Європейського Союзу та інших країнах з розвиненими правовими системами значна увага приділяється створенню ефективних механізмів контролю за виконанням судових рішень. Судовий контроль розглядається як важливий інструмент забезпечення законності діяльності органів примусового виконання, гарантування прав учасників виконавчого провадження та підвищення довіри до судової системи. У зв'язку з обранням Україною європейським вектором розвитку та необхідністю гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами правосуддя питання вдосконалення механізмів судового контролю за виконанням судових рішень набуває особливої актуальності.

Важливість цієї проблематики підтверджується також значною кількістю справ проти України, пов'язаних із невиконанням або тривалим виконанням рішень національних судів, що розглядалися Європейським судом з прав людини. У своїй практиці цей суд неодноразово наголошував, що право на справедливий судовий розгляд включає не лише можливість звернення до суду та отримання рішення, а й обов'язок держави забезпечити його реальне та своєчасне виконання. Відтак ефективний судовий контроль за виконанням судових рішень виступає важливим інструментом реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини.

Цивільне судочинство охоплює значну кількість правовідносин, що безпосередньо пов'язані із захистом майнових і немайнових прав фізичних та юридичних осіб. Саме тому ефективність виконання рішень у цивільних справах має особливе значення для забезпечення реального поновлення порушених прав. Судовий контроль у цій сфері спрямований на перевірку законності дій або бездіяльності органів примусового виконання, запобігання зловживанням та забезпечення балансу інтересів сторін виконавчого провадження.

Водночас чинне законодавство України містить лише загальні положення щодо здійснення судового контролю за виконанням судових рішень. Хоча відповідні норми закріплені у цивільному процесуальному законодавстві та законодавстві про виконавче провадження, їх практичне застосування нерідко супроводжується труднощами. Зокрема, потребують уточнення питання процесуальних форм здійснення судового контролю, меж здійснення повноважень суду на стадії виконання рішення, порядку розгляду скарг на дії або бездіяльність виконавців, а також засобів забезпечення оперативності та ефективності такого судового контролю.

Недостатня визначеність правового регулювання та відсутність єдиних підходів до застосування норм, що регулюють судовий контроль у виконавчому провадженні, призводять до різного тлумачення відповідних положень судами. Це, у свою чергу, зумовлює виникнення правової невизначеності та ускладнює ефективне функціонування системи виконання судових рішень у цілому.

У зв'язку з цим важливим є проведення комплексного наукового дослідження даного інституту, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення нормативного регулювання у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає науково-дослідному плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Захист прав людини в порядку

цивільного судочинства в цифрову еру» на 2021-2025 рр., що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини в людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266) та науково-дослідному плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивільний, нотаріальний та виконавчий процеси в період воєнних та поствоєнних трансформацій» на 2026-2030 роки, що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у розробленні нових теоретичних положень, спрямованих на розвиток та удосконалення юридичного механізму судового контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві та обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання та юридичної практики у даній сфері.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено наступні *завдання*:

проаналізувати правову природу виконавчого провадження у її співвідношенні з цивільним судочинством;

визначити поняття та правову природу судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві, його роль та значення у механізмі захисту суб'єктивних прав осіб;

розкрити зміст принципів, що забезпечують ефективність судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві;

окреслити компетенцію суду щодо контролю за діяльністю державних та приватних виконавців;

дослідити особливості здійснення окремих видів судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення юридичного механізму здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають у процесі примусового виконання судових рішень, а також здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві.

Предметом дослідження є судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві.

Методи дослідження. Методологічну базу проведеного дослідження становлять філософські, загальнонаукові та спеціальні (конкретно-юридичні) методи пізнання.

Діалектичний метод є світоглядною основою даного дисертаційного дослідження, він допомагає зрозуміти характер взаємного зв'язку, взаємного впливу таких правових явищ як «судовий контроль», «цивільне судочинство» і «виконавче провадження», дослідити їх у динаміці та розвитку (розділи 1, 2 та 3 дисертації).

Методи аналізу та синтезу дозволили судовий контроль, як будь-який інший конструкт процесуального права, розглянути як сукупність окремих структурних компонентів, таких як процесуальні дії та рішення, кожне з яких підлягає окремому вивченню та оцінці його впливу на увесь механізм судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві. Водночас, всі ці елементи органічно поєднуються в єдину логічно побудовану судову процедуру, яка підлягає науковому дослідженню не лише як сукупність окремо взятих процесуальних дій, а як єдине ціле, цілісне явище, що являє собою правове явище дещо більше ніж просто сукупність його складових (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2 дисертації).

Індуктивний метод дозволив робити висновки на основі дослідження лише одного чи кількох проте знакових судових рішень (зазвичай, це

рішення Верховного Суду), які відображають наявні тенденції у судовій практиці стосовно того чи іншого аспекту судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах. Метод дедукції дав змогу на основі загальних положень про судовий контроль зробити висновки про окремі аспекти його здійснення за виконанням судових рішень у цивільних справах (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2 дисертації).

За допомогою системного методу судовий контроль було розглянуто як упорядковану систему процесуальних дій суду та учасників судового процесу, спрямованих на недопущення порушень прав та охоронюваних законом інтересів, а також усунення негативних наслідків таких порушень та відновлення порушених прав сторін виконавчого провадження. Здійснено поділ судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах на види. Також судовий контроль за виконанням судових рішень розглядається як складова більших систем, таких як цивільне судочинство та юридичний механізм судового захисту права (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2 дисертації).

Аналіз текстів нормативно-правових актів, судових рішень і документів виконавчого провадження, було здійснено з використанням герменевтичного методу (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2 дисертації).

Завдяки формально-юридичному методу вдалося оцінити адекватність правового регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, коректність застосування правових норм у практиці судів та органів примусового виконання, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення положень законодавства, а також судової і виконавчої практики (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2 дисертації).

Використовуючи порівняльно-правовий метод, вдалося здійснити зіставлення юридичних механізмів судового контролю за виконанням судових рішень, які існують в Україні та деяких європейських країнах з метою запозичення найкращих прикладів правового регулювання та

юридичної практики з метою вдосконалення вітчизняної процедури судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві (підрозділи 3.1, 3.2).

Теоретичну основу даного дисертаційного дослідження складають, в першу чергу, наукові праці таких вчених як І. В. Андронов, О. А. Більчук, І. О. Бут, Н. В. Волкова, М. О. Гетманцев, Н. Ю. Голубєва, К. В. Гусаров, І. В. Жукевич, А. С. Зеленов, О. В. Кондратьєва, В. М. Кравчук, К. О. Кропивна, Г. А. Майданевич, В. М. Притуляк, О. М. Сасевич, І. Г., І. Ю. Татулич, Француз, С. Я. Фурса, О. З. Хотинська-Нор, Є. О. Шиман, С. О. Якимчук та інших дослідників.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження склали матеріали судової практики, зокрема, практика Верховного Суду, Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що на основі комплексного дослідження дисертантом сутності судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання порядку здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві.

Наукова новизна результатів дослідження конкретизується у таких науково-теоретичних положеннях висновках та пропозиціях:

Уперше:

аргументовано наявність діалектичного зв'язку між принципами виконавчого провадження та принципами судового контролю за виконанням судових рішень, що пов'язаний з належністю виконавчого провадження та судового контролю за виконанням судових рішень до єдиного юридичного механізму судового захисту права та зумовлює формування єдиної системи принципів, до якої входять спільні принципи, що належать як до виконавчого провадження, так і до судового контролю за виконанням судових рішень, а є

спеціальні принципи, властиві лише для судового контролю за виконанням судових рішень, які обумовлюють особливості відповідної процедури;

стверджується про доцільність скасування переліку категорій справ, по яких може бути встановлений судовий контроль у формі зобов'язання боржника надати звіт про виконання судового рішення, оскільки наявність такого переліку обмежує можливості стягувачів за судовими рішеннями, які відсутні у переліку, скористатися цим юридичним засобом, що створює враження, ніби такі судові рішення є менш важливими, натомість закон повинен встановлювати максимальні гарантії забезпечення примусового виконання кожного судового рішення, що набрало законної сили;

обґрунтовано наявність переваг судового контролю за діяльністю державних та приватних виконавців над адміністративним та громадським контролем, що полягають у наступному: 1) судовий контроль є більш універсальним, адже за його допомогою може бути усунуто практично будь-яке порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін та інших учасників виконавчого провадження, тоді як, наприклад, начальник відділу державної виконавчої служби не розглядає скарги боржників, а тому вони не можуть скористатися цим механізмом захисту своїх прав у виконавчому провадженні; 2) судовий контроль завжди казуальний, тобто він призначений для вирішення конкретної проблеми з виконанням судового рішення, тоді як, наприклад, перевірки органами Міністерства юстиції України проводяться щодо усієї діяльності виконавця загалом; 3) в рамках судового контролю суд може скасувати незаконні рішення державних та приватних виконавців, спрямувавши виконавче провадження у законне русло, тоді як суб'єкти громадського контролю не наділені повноваженнями безпосередньо впливати на хід виконавчого провадження, конкретні рішення, дії чи бездіяльність приватних виконавців; 4) в рамках здійснення судового контролю є можливість вирішення системної проблеми, яка існує в діяльності державних та приватних виконавців, шляхом формулювання Верховним Судом правових позицій щодо порядку застосування норм права

у конкретній складній ситуації;

аргументовано, що роз'яснення судового рішення судом, що його ухвалив, є формою здійснення попереднього (превентивного) судового контролю за виконанням судового рішення. Йдеться про контроль судом змісту судового рішення. Надто широке або просто інакше тлумачення змісту рішення виконавцем може завдати шкоди правам та інтересам сторін, оскільки вчинене виконавцем буде фактично суперечити написаному у рішенні. Тому, роз'яснюючи власне рішення, суд попереджає такі можливі порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження.

удосконалено:

визначення судового контролю за виконанням судових рішень, під яким слід розуміти систему процесуальних дій суду та учасників судового процесу, спрямованих на забезпечення законності виконавчого провадження, що включає як попередження порушень, так і захист порушених прав та охоронюваних законом інтересів учасників виконавчого провадження з метою забезпечення повного та своєчасного виконання судового рішення.

визначення взаємодії суду та органів і осіб, що здійснюють примусове виконання рішень як системи правових, організаційних та інформаційних зв'язків, спрямованих на забезпечення належного, повного та своєчасного виконання судових рішень, на підставі чого аргументовано, що зміст такої взаємодії між судом та органами і особами, що здійснюють примусове виконання рішень охоплює три важливих аспекти: процесуальний, організаційний (функціональний, управлінський) та контрольний;

наукові положення, що обґрунтовують необхідність зміни порядку накладення судом фінансових стягнень за неналежне виконання встановленого судом обов'язку подання звіту про виконання судового рішення шляхом надання права суду в цивільному судочинстві зменшувати розмір штрафу за подання звіту або подання неналежного звіту або звільнити від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення боржником

дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними за зразком положення частини 5 статті 382-3 КАС України;

наукові положення щодо поділу судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві на види. Судовий контроль за виконанням судових рішень пропонується поділити на два види: попередній (превентивний) та наступний (подальший). Попередній (превентивний) судовий контроль спрямований на недопущення порушень прав та інтересів сторін виконавчого провадження, а також сприянні та усуненні перешкод у повному та своєчасному виконанні судового рішення. Може полягати, зокрема, у санкціонуванні судом певних процесуальних дій у виконавчому провадженні. Здійснюється у формі таких процесуальних дій суду як виправлення помилок у виконавчому документі, визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, відстроченні, розстроченні виконання, зміни способу та порядку виконання тощо. Наступний (подальший) судовий контроль за виконанням судових рішень спрямований на усунення негативних наслідків невиконання, чи несвоєчасного виконання судового рішення боржником, а також порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження, заподіяних внаслідок незаконних рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців. Здійснюється в порядку розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців чи інших посадових осіб органів державної виконавчої служби або приватних виконавців під час виконання судового рішення, а також у формі зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення;

дістали подальшого розвитку:

теза про доцільність в кожному конкретному випадку, коли боржником виступає юридична особа, визначатися зі ступенем вини її керівника і закріплення можливості покладення відповідальності безпосередньо на особу, винну у невиконанні або неналежному виконанні судового рішення;

обґрунтування необхідності запровадження електронної системи моніторингу виконання судових рішень для забезпечення своєчасного реагування на затримки або порушення у процесі виконання;

виокремлення наступних напрямів подальшого вдосконалення системи виконання судових рішень під час дії воєнного стану: а) розширення електронних механізмів виконання рішень (повна диджиталізація документообігу, створення єдиної інформаційної бази невиконаних рішень); б) розширення соціальних гарантій виконавців у районах бойових дій; в) післявоєнне відновлення архівів і баз даних виконавчих проваджень; г) формування єдиної електронної системи взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування, судами, банками та виконавцями для оперативної координації зусиль із належного виконання судових рішень.

система критеріїв розмежування випадків застосування процедури судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах та позовного провадження. Стверджується, що процедура судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах застосовується в рамках правовідносин, що виникають між сторонами виконавчого провадження та державним або приватним виконавцем щодо примусового виконання рішення суду. У разі наявності приватно-правового спору, до якого залучена інша особа, що не є стороною виконавчого провадження, навіть якщо він пов'язаний з примусовим виконанням судового рішення, такий спір підлягає вирішенню судом в порядку позовного провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення та висновки можуть бути застосовані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження теоретичних та практичних аспектів судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі;

практичній діяльності – для вдосконалення практики здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі, про що свідчать Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Кракан Руслана Олеговича на тему «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві», на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» в практичну діяльність Ради приватних виконавців Одеської області від 04.05.2026 та Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Кракан Руслана Олеговича на тему «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві» від 08.05.2026, виданий Асоціацією приватних виконавців України;

правотворчій сфері – у процесі розробки пропозицій до вдосконалення правового регулювання процедури здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному процесі;

навчальному процесі – при підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, лекційних та практичних курсів та безпосередньому викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес» та «Виконавче провадження».

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорено на кафедрі цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки» (м. Одеса, 08 квітня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства» (м. Кременчук, 12 листопада 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси, управління та право в умовах нестабільності та глобальних викликів XXI століття» (м. Хмельницький, 11 грудня 2025 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 7 наукових працях, з них: 4 – статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 3 – тези доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною оригінальною роботою, наповненою авторськими науковими положеннями, висновками, рекомендаціями та пропозиціями. Наукові результати, висвітлені у публікації, підготовленій у співавторстві, містить особистий внесок автора та отримані ним особисто на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових та нормативно-правових джерел, судової практики.

Під час роботи на науковою статтею на тему: «Примусове виконання рішень немайнового характеру: роль судового контролю та приватних виконавців», підготовленої у співавторстві з А. В. Мельниченко та Г. О. Лукасевич, особистим внеском дисертанта стало дослідження проблематики судового контролю за примусовим виконанням рішень немайнового характеру.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які охоплюють 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 191 сторінка, з яких основний зміст – 161 сторінка. Робота також містить список використаних джерел, який налічує 208 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1.1. Методологія наукового дослідження судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві

Методологія дисертаційного дослідження визначає систему способів та засобів здійснення наукового пошуку та великою мірою зумовлює достовірність отриманих результатів. Беззаперечною є висловлена у науковій літературі позиція щодо того, що «успіх наукового дослідження напряду залежить від коректного та правильного вибору методів наукового дослідження» [11, с. 537]. В. В. Копча правильно акцентує увагу на тому, що «методологічний інструментарій (конкретні методи дослідження) правничої науки залишається невичерпним за змістом та особливо – за можливими комбінаціями їх уживання для досягнення пізнавального результату» [58, с. 56]. Тому якісне дослідження такого предмету як судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві не може обмежуватись одним науковим методом, а потребує цілої системи методів юридичної науки, адже лише комплексне їх використання може призвести до отримання якісного наукового продукту. Як справедливо відзначають Т. В. Михайліна і Ю. В. Гоцуляк, «коректний вибір методів та коректний алгоритм (методика) їхнього застосування мають впливати на репрезентативність отриманих даних, рівно, як і надавати можливості їхньої перевірки» [85, с. 29]. Більш розширено цю важливу думку пояснює Р. І. Сибірна, зазначаючи, що «вимога всебічності і точності результатів конкретного юридичного дослідження викликає необхідність комплексного використання ряду методів у їх єдності та взаємному доповненні, методологічній обумовленості, визначення правильного співвідношення між методами «традиційними» для

юриспруденції і новими соціологічними, філософськими, політологічними і психологічними підходами до права і держави, емпіричними і теоретичними прийомами їх пізнання, що обумовлює актуальність дослідження особливості проведення наукових розробок у галузі юриспруденції» [153, с. 29].

Як зазначається у науковій літературі, «питання наповнення методології юриспруденції концептуальними ідеями, принципами, підходами, методами, прийомами, вибудовування зв'язків концептуального й інструментального рівня, твердження особливостей методологізації дослідницької діяльності в сфері права і держави, - все це становить актуальне завдання нової корекції комплексу методологічних проблем з просуванням до сучасного бачення методології юриспруденції. При цьому характерно, що в першу чергу зміни усталених методологічних підходів, а також пошуки і юридизація нових методологічних підходів для досягнення правової матерії призводять до просування в напрямку формування так званої змішаної методології юриспруденції. Науковці зауважують, що сьогодні вже не дивує об'єднання в одному дослідженні, в порядку принципу додатковості антропологічного і системного підходу, догматичного і соціологічного методів, прийомів логіки і канонів герменевтики, аргументів знання і догматів віри. Ще недавно все це було охарактеризовано як еклектика або, по крайній мірі, як нова еклектика, а сьогодні розглядається як одна з важливих складових змішаних методологій в різних напрямках досліджень, в тому числі і в юриспруденції» [83, с. 8].

Вищезазначене зумовлює необхідність виваженого підходу до визначення набору методів, які використовуються в процесі проведення того чи іншого наукового дослідження. Кількість рівнів наукової методології як і конкретний набір методів з того чи іншого рівня, що використовуються вченим, залежить від характеру дослідницьких завдань, що стоять перед ним. Загалом науковці, які у своїх працях торкаються тих чи інших питань наукової методології, зокрема методології юридичної науки, не є одностайними у питанні кількості рівнів наукової методології (не плутати з

рівнями пізнання, яких, зазвичай, називають два: емпіричний і теоретичний). При цьому О. П. Дзьобань вірно акцентує увагу на тому, що «при всіх відмінностях жорсткої межі між емпіричним і теоретичним рівнями пізнання не існує. Так, емпіричне дослідження, хоч і орієнтоване на пізнання й фіксацію явищ, постійно проривається на рівень сутності, а теоретичне дослідження шукає підтвердження правильності своїх результатів в емпірії» [38, с. 29]. У юриспруденції зв'язок теорії та практики дуже тісний. Ефективність будь-якої теоретичної концепції у сфері права може бути перевірена лише емпіричним шляхом. Екстраполюючи цю думку на судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві, можна стверджувати, що лише судова практика є критерієм істинності сформульованих вченими наукових положень, які визначають напрями розвитку і вдосконалення вищезазначеного різновиду судового контролю.

Повертаючись до питання про рівні наукової методології, варто зазначити, що зазвичай, вказують про наявність трирівневої методології (Т. В. Михайліна і Ю. В. Гоцуляк [85, с. 29]; Н. А. Бондар і В. В. Стрельник [18, с. 103]; Ф. О. Чмиленко, Л. П. Жук [175, с. 5-19]; О. Г. Данильян і О. П. Дзьобань [36, с. 134] та ін.), однак окремі науковці називають як меншу (Р. А. Майданик [82, с. 48] називає два рівня методології права, хоча й зазначає про можливість виокремлення більшої кількості рівнів залежно від підстави поділу), так і більшу кількість таких рівнів (І. І. Митрофанов [84, с. 92] називає чотири рівні; І. М. Жаровська [39, с. 140]; В. В. Самсонов, А. М. Сільвестров і О. М. Тачиніна [147, с. 9], а також Г. О. Бірта і Ю. Г. Бургу [14, с. 24] – п'ять рівнів). Найбільш оптимальним з огляду на характер даного дисертаційного дослідження видається використання методів, що належать до трьох основних рівнів наукової методології: філософського, загальнонаукового та спеціального (конкретнонаукового).

Серед наявного доволі широкого методологічного інструментарію, який пропонує філософія, варто зупинитись на діалектичному методі наукового дослідження. Адже «категорії діалектики, як цілком справедливо

стверджує Р. Шевчук, навіть взяті окремо від процедурної основи діалектичного методу, виступаючи вузловими пунктами «генетично» пов'язаних філософських систем, є аксіоматичними підвалинами будь-якого справді наукового світогляду та мають слугувати теоретичним фундаментом і понятійним каркасом методологічної свідомості сучасного дослідника, у тому числі й дослідника-правознавця» [176, с. 219]. Діалектичні процеси, принципи та закони мають базове значення для права, і їхні тенденції повинні враховуватися у правотворчості [54, с. 50].

Фахівці у сфері наукової методології наголошують, що «діалектичний метод плідний на початковому етапі, коли вчені визначаються з найзагальнішими принципами дослідження, і на завершальному етапі пізнання, коли зміст понять уже більш-менш сформований і потрібно лише показати їх взаємозалежність, взаємопереходи. Для формування ж первісного змісту понять діалектиці не вистачає необхідних конкретних дослідницьких засобів» [38, с. 48].

Діалектичний метод є світоглядною основою даного дисертаційного дослідження, він допомагає зрозуміти характер взаємного зв'язку, взаємного впливу таких правових явищ як «судовий контроль», «цивільне судочинство» і «виконавче провадження», дослідити їх у динаміці та розвитку.

Сам спосіб мислення сучасного науковця зумовлює неодмінне використання загальнонаукових методів наукового дослідження, завдяки широкому використанню яких в науково-дослідницькому процесі, як справедливо стверджують Х. Н. Бехруз та К. В. Мануїлова, значною мірою і здійснюється вироблення нових знань [11, с. 536]. Зокрема, Г. Г. Кривчик цілком вірно наголошує, що «обов'язковим у будь-якому науковому дослідженні є застосування двох пар методів: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, які тісно пов'язані між собою, взаємодіють одне з одним і саме в такому вигляді є могутніми знаряддями дослідження в усіх наукових галузях» [67, с. 57].

Дані методи, як стверджує В. Філатов, представляють собою «засіб

узагальнення отриманих проміжних результатів, а також формування висновків на підставі проведених наукових пошуків» [163, с. 24]. Аналіз передбачає розкладення складного явища на складові елементи, кожен з яких піддається ретельному вивченню, тоді як синтез – навпаки, вимагає поєднання всіх складових елементів явища в єдине ціле з метою дослідження його характеристик. Судовий контроль, як будь-який інший конструкт процесуального права, являє собою сукупність окремих структурних компонентів, таких як процесуальні дії та рішення суду та учасників судового процесу, кожне з яких підлягає окремому вивченню та оцінці його впливу на увесь механізм судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві. Водночас, всі ці елементи органічно поєднуються в єдину логічно побудовану судову процедуру, яка підлягає науковому дослідженню не лише як сукупність окремо взятих процесуальних дій, а як єдине ціле, цілісне утворення, що являє собою правове явище дещо більше ніж просто сукупність його складових.

Індуктивний метод дозволяє робити висновки на основі дослідження лише одного чи кількох проте знакових судових рішень (зазвичай, це рішення Верховного Суду), які відображають наявні тенденції у судовій практиці стосовно того чи іншого аспекту судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах. У додаток до цього завдяки методу дедукції можливо, навпаки, виявлені на основі емпіричних фактів та теоретичних суджень закономірності, встановлені аксіоми та розроблені теорії в подальшому використати як вихідну основу для нових суджень та наукових досліджень [67, с. 58]. Тобто метод дедукції дозволив на основі загальних положень про судовий контроль зробити висновки про окремі аспекти його здійснення за виконанням судових рішень у цивільних справах.

У процесі дослідження судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві неможливо обійтися без системного методу (системного підходу). Як зазначає Л. І. Заморська, «системний підхід – це універсальний інструмент пізнавальної діяльності: як система може бути

розглянуто будь-яке явище. Системний метод незамінний в пізнанні і конструюванні складних динамічних цілісностей» [44, с. 39].

За допомогою системного методу судовий контроль розглядається як упорядкована система процесуальних дій суду та учасників судового процесу, спрямованих на недопущення порушень прав та охоронюваних законом інтересів, а також усунення негативних наслідків таких порушень та відновлення порушених прав сторін виконавчого провадження. Здійснено поділ судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах на види. Також судовий контроль за виконанням судових рішень розглядається як складова більших систем, таких як цивільне судочинство та юридичний механізм судового захисту права.

Дослідження сутності та змісту судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві передбачає значний обсяг роботи, пов'язаної з аналізом текстів нормативно-правових актів, судових рішень і документів виконавчого провадження, що неможливо зробити на науковому рівні без використання герменевтичного методу. На думку О. П. Андрущенко, з якою неможливо не погодитись, «герменевтика дозволяє не лише аналізувати тексти та документи, але й глибше розуміти їхній зміст у різних історичних, культурних та цивілізаційних контекстах... сприяє розкриттю глибинних смислів цих документів, дозволяючи зрозуміти їхню роль у формуванні демократичних цінностей та правових норм» [7, с. 208-209].

Серед спеціальних (конкретно-юридичних) методів варто відмітити формально-юридичний метод наукового дослідження, який, як цілком справедливо відзначає Н. І. Бойко, «полягає у вивченні юридичних понять в «чистому вигляді», їх визначенні та виявленні ознак. Іноді його називають догматичним методом, оскільки дослідження ведеться переважно на рівні абстрактних юридичних понять і категорій без урахування зовнішніх чинників – політичних, соціально-економічних, культурних. Оперуючи цими поняттями, дослідник в будь-якій галузі юридичних досліджень може

проводити класифікацію, тлумачити зміст правових приписів, виявляти закономірності, виробляючи теорії, спираючись на інші методи і підходи» [16, с. 19]. Завдяки формально-юридичному методу вдалося оцінити адекватність правового регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, коректність застосування правових норм у практиці судів та органів примусового виконання, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення положень законодавства, а також судової і виконавчої практики.

Українські вчені, які проводять наукові дослідження у сфері права, не можуть ігнорувати наявні у нашій країні євроінтеграційні процеси, які більшою чи меншою мірою зачіпають усі сфери суспільного, зокрема, правового життя нашої країни. Тому варто погодитись із твердженням А. В. Зеліско про те, що «процвітання компаративістики це данина тим євроінтеграційним процесам, які пов'язані із нашим поступом у напрямі європейської спільноти і подальші перспективи розвитку такого напрямку науки лише зростають в силу активізації нашого процесу вступу у Європейський Союз. Процеси глобалізації визначають зближення правових систем, які виникли та розвивались первинно самостійно і дослідження особливостей такого зближення неможливо провести без застосування компаративістських методик. Відповідно, компаративістика є тим напрямом науки, затребуваність якого лише зростає. Без застосування такого методу станом на сьогодні не вбачається можливість підготовки якісного наукового дослідження» [46, с. 72].

Використовуючи порівняльно-правовий метод, вдалося здійснити зіставлення юридичних механізмів судового контролю за виконанням судових рішень, які існують в Україні та деяких європейських країнах з метою запозичення найкращих прикладів правового регулювання та юридичної практики з метою вдосконалення вітчизняної процедури судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

Таким чином, сукупне використання вищезазначених наукових методів дозволило повно та всебічно дослідити предмет дисертаційного дослідження та сформулювати на цій основі логічні та обґрунтовані висновки.

1.2. Стан наукового дослідження проблематики судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві

Проблемам судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві присвячено низку дисертаційних досліджень, серед яких можна відзначити наступні.

Важливе значення для становлення та розвитку вчення про сутність та правову природу судового контролю як такого має монографічна наукова праця К. В. Гусарова «Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках» (2010), у підрозділі 1.2. якої розглядається важливе питання місця судового контролю у системі цивільної юрисдикції. У зазначеному підрозділі вчений досліджує контрольну функцію судової влади в системі цивільної юрисдикції, яка, як вказує науковець, «здійснюється у формах перегляду судових рішень та судового контролю за актами, діями чи бездіяльністю несудових органів цивільної юрисдикції судами першої інстанції» [34, с. 36]. Вченим було здійснено аналіз основних інститутів контрольної діяльності: поняття контролю та його правової природи, предмета, об'єкта, суб'єктів контрольної діяльності [34, с. 40] та ін.

Варто підтримати точку зору К. В. Гусарова, що «контролю, як і будь-якому іншому виду діяльності, притаманні певні етапи чи стадії. Вони характеризуються послідовністю у здійсненні контрольної діяльності. Особливістю контрольно-судової діяльності в цивільному процесі є те, що ці етапи підкорені загальним, класичним стадіям цивільного процесу, рух яких від відкриття провадження до винесення рішення та перегляду судових актів урегульований нормами цивільного процесуального права» [34, с. 43].

Вагомим внеском К. В. Гусарова у розвиток наукових положень про судовий контроль у цивільному судочинстві є сформульована вченим дефініція контролю, яка може бути підґрунтям для формулювання визначення понять окремих видів судового контролю, зокрема, й судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві. Вчений робить аргументований висновок про те, що «під контролем у системі цивільної юрисдикції слід розуміти діяльність судів цивільної юрисдикції зі здійснення передбаченої Конституцією України функції контролю за актами, діями чи бездіяльністю органів цивільної юрисдикції (у тому числі й судових), яка порушується виключно з ініціативи тих осіб, яким цивільним процесуальним законодавством надано право на подання відповідної скарги (заяви)» [34, с. 50].

Наукова стаття К. В. Гусарова на тему: «Судовий контроль за виконавчим провадженням під час звернення стягнення на майно боржника, що перебуває в інших осіб» (2023) [35, с. 50-61] є прикладом того, як на основі аналізу однієї судової справи можна сформулювати цілу низку концептуальних положень у сфері процесуального права.

Під науковим керівництвом К. В. Гусарова було захищено дисертацію І. В. Лимарь на тему: «Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі» (2023). Серед здобутків роботи можна зазначити наведений вченою аналіз повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень в цивільних справах, які вчена пропонує поділяти на такі види: «1) організаційно-розпорядчі дії суду у виконавчому провадженні, до складу яких віднести: вирішення окремих питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, і сприяння реалізації судових рішень на стадії їх примусового виконання; 2) судовий контроль за правомірністю здійснення виконавчого провадження при примусовому виконанні рішень судів цивільної юрисдикції, а саме: розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців і посадових осіб органів ДВС» [80, с. 205].

Заслуговують на увагу й зроблені вченою висновки щодо необхідності

спрощення порядку доступу до судової форми захисту порушеного права, прискорення порядку розгляду скарг у виконавчому провадженні, спрощення процесуальних вимог до дій учасників процесу і діяльності суду [80, с. 11] тощо.

Водночас, не заперечуючи вагомого внеску І. В. Лимарь у розвиток вчення про судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах, варто все ж таки зауважити, що науковиця дотримується так званого «вузького» підходу до розуміння змісту судового контролю за виконанням судових рішень, адже, по-перше, на момент захисту нею дисертаційного дослідження ЦПК України ще не було доповнено процедурою зобов'язання боржника надати звіт про виконання судового рішення як різновиду судового контролю за виконанням судових рішень і, по-друге, вчена не схильна виділяти такого виду судового контролю як попередній (превентивний) контроль за виконанням судових рішень, що, як видається, не дає повноти розуміння сутності судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві. Тому, будучи важливою складовою арсеналу наукових робіт про судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві, праця І. В. Лимарь не вичерпує даної проблематики та є вагомим підґрунтям для подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Важливе місце серед дисертаційних праць, присвячених проблематиці судового контролю за виконанням судових рішень займає дисертація І. В. Черненка на тему: «Судовий контроль за виконанням судових рішень в Україні» (2026) [174]. Хоча це дослідження є комплексним, та охоплює судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах, вчений переважно концентрується на здійсненні судового контролю за виконанням судових рішень в порядку адміністративного судочинства. Утім, це не зменшує наукової цінності висновків автора й для цивільного процесуального права, адже уніфікація судових процедур у різних видах судочинства, ґрунтування

їх на спільних принципах та схожість порядку здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному та адміністративному судочинствах зумовлює неабияку важливість даного дисертаційного дослідження як науково-теоретичної основи для аналізу судового провадження зі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

Науковець провів значну роботу над удосконаленням категоріального апарату юридичної науки, сформулювавши власне визначення поняття «судовий контроль за виконанням судового рішення», під яким він пропонує розуміти «не лише встановлені законодавцем форми контролю за виконавцем або відповідачем на стадії виконання судового рішення, а й форму реалізації правосуддя на стадії виконання судового рішення, яка полягає в забезпеченні судом належного та повного виконання судового рішення в межах законодавчо визначеної процедури органом державної влади, фізичною або юридичною особою, які згідно із законом зобов'язані його виконати» [174, с. 18].

Не заперечуючи наукової цінності та певної логічної обґрунтованості даної дефініції, все ж таки варто відзначити, що у ній не врахована та частина діяльності суду, яку він здійснює в процесі попереднього (превентивного) контролю за виконанням судових рішень. До речі, І. В. Черненко не виключає можливості здійснення такого виду судового контролю за виконанням судових рішень з огляду на деякі положення його роботи, зокрема, коли він пропонує виділяти такий вид судового контролю як санкціонування вчинення відповідних рішень та дій [174, с. 19, 63]. У зв'язку з цим визначення поняття «судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві» потребує подальшого вдосконалення.

Варто цілковито підтримати пропозицію науковця щодо необхідності наділення суду «повноваженнями зобов'язати подати звіт про виконання судового рішення не лише суб'єкта владних повноважень-відповідача, а й інших суб'єктів владних повноважень (наприклад органи Державної

казначейської служби України, які виконують списання коштів з рахунків суб'єкта владних повноважень-відповідача) у справах, які виконуються без органів примусового виконання (наприклад стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, в межах відповідних бюджетних призначень шляхом списання коштів з рахунків такого державного органу відповідно до Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень»)[174, с. 19-20]. Схвалення даної пропозиції безумовно покращить стан виконання судових рішень, ухвалених проти державних органів, що наразі є суттєвою проблемою, на яку неодноразово звертали увагу європейські інституції (органи Ради Європи, зокрема, Європейський суд з прав людини).

Цікавою, хоча й спірною є точка зору І. В. Черненка щодо виокремлення такої форми судового контролю за виконанням судових рішень як розгляд судом позову, пов'язаного з виконанням судового рішення [174, с. 113-123]. Хоча з таким твердженням науковця важко погодитись, утім це може бути перспективним напрямом наукових досліджень за суміжною тематикою.

Не можна обійти увагою дисертаційні та монографічні дослідження, у яких побіжно зачіпаються окремі аспекти проблематики здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

Так, вартим уваги є дисертаційне дослідження В. М. Притуляка на тему: «Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах» (2016) третій розділ якого безпосередньо присвячений судовому контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах. У ньому вчений на основі аналізу широкого кола матеріалів судової практики досліджує особливості процесуального порядку розгляду судами скарг на рішення, дії та бездіяльність державних виконавців та інших посадових осіб державної виконавчої служби [118, с. 138-174]. Також, незважаючи на те, що В. М. Притуляк дотримується так званого «вузького» підходу до розуміння сутності судового контролю за виконанням судових рішень, в його роботі, а саме у розділі другому, аналізуються окремі повноваження суду, які

здійснюються під час виконання судового рішення, які можна віднести до заходів попереднього (превентивного) контролю за виконанням судових рішень [118, с. 52-137].

У дисертації Н. Д. Петренко на тему: «Судовий штраф в цивільному процесі України, країн Європи та США» (2025) [90] у порівняльному аспекті розглядається, зокрема, такий вид судового штрафу як астрент (судова неустойка), який якраз переважно застосовується у випадках несвоєчасного виконання судових рішень. Вчена ретельно аналізує закордонний досвід застосування даного виду судового штрафу та формулює обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного процесуального законодавства, яке стосується накладення судових штрафів, зокрема, в межах такої процедури судового контролю як зобов'язання боржника надати звіт про виконання судового рішення.

Деякі питання здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві розкриваються у дисертаційних дослідженнях О. О. Русецької на тему: «Правовий статус учасників виконавчого провадження» (2025) - у підрозділі 1.3. роботи [143, с. 40-61], та Г. В. Парфьонова на тему: «Документування юридичних фактів державними та приватними виконавцями» (2025) - у підрозділі 3.3. роботи [88, с. 102-116].

У монографії Н. Ю. Голубєвої «Електронне судочинство: міжнародний досвід» (2020) [29] у порівняльному аспекті досліджено актуальні питання цифровізації судочинства і виконавчого провадження, проблеми запровадження електронних інструментів у судочинстві, що полегшують і прискорюють процеси розгляду справ, зокрема, й щодо здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах.

Окрім монографічних та дисертаційних досліджень, окремі питання теми судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах висвітлювалися у низці наукових статей.

Так, у публікації І. В. Жукевича на тему: «Реалізація судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах» (2019) сформульовано

пропозицію щодо запозичення до цивільного процесу з адміністративного судочинства такої форми судового контролю за виконанням судових рішень як «зобов'язання учасника справи, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення» [40, с. 94]. Важливо, що дана пропозиція у подальшому була реалізована у нормах цивільного процесуального законодавства України. Також варто цілковито підтримати позицію І. В. Жукевича про те, що «судовий контроль за виконанням рішень судів у цивільних справах не можна зводити тільки до «вузького» його розуміння з приводу оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та інших посадових осіб. На нашу думку, судовий контроль слід розглядати у «широкому» розумінні та повинен включати також і дозвіл («санкціонування») на вчинення певних процесуальних дій у виконавчому провадженні» [40, с. 92].

Як і І. В. Черненко, І. В. Жукевич схильний відносити до форм судового контролю також «розгляд позовних вимог, які стосуються виконання судових рішень та ухвал (наприклад, позови щодо оспорування оцінки майна у виконавчому провадженні, позови про зняття арешту з майна, позови про визнання торгів недійсними тощо)» [40, с. 92]. Утім, як вже зазначалося, настільки широкий погляд на сутність судового контролю за виконанням судових рішень нами не підтримується, адже в цивільному судочинстві на відміну, наприклад, від адміністративного позов є не засобом контролю за законністю рішень дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а, в першу чергу, засобом вирішення спору про право цивільне.

В іншій своїй науковій статті на тему: «Судовий контроль в аспекті виконання судових рішень щодо майнових прав у цивільних справах» (2024) І. В. Жукевич дійшов висновку, що «судових рішень щодо майнових прав у цивільних справах може здійснюватися шляхом: по-перше, оскарження дій або бездіяльності виконавця щодо забезпечення виконання судового рішення, яке стосується цивільних майнових прав; по-друге, відмови суду виконавцю у доступі до документів, які мають відношення до цивільної

справи, що стосується майнових прав, оскільки суд у такий спосіб фактично визнає його дії щодо витребування такого документа незаконними» [41, с. 281]. Безумовно, даний висновок стосується лише окремих аспектів здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, однак він є цілком аргументованим та важливим у контексті розвитку вчення про судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

У науковій статті С. Я. Фурси та Є. І Фурси на тему: «Судовий контроль за виконанням судових рішень та нагляд за діяльністю виконавців згідно рекомендацій Європейської комісії з ефективності правосуддя: доцільність законодавчих новел та наукові концепції» (2025) [166, с. 321-327] наведено критичний аналіз змісту Рекомендації Європейської комісії з ефективності правосуддя щодо доцільності запровадження в українське законодавство про органи примусового виконання рішень нагляду та контролю за діяльністю виконавців. Автори наполягають на тому, що особиста відповідальність керівника державного органу чи юридичної особи за невиконання судового рішення є більш ефективним засобом підвищення ефективності виконавчого провадження ніж судовий контроль.

Низка важливих концептуальних положень про судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві міститься у наукових публікаціях І. Ю. Татулич. Так, у статті І. Ю. Татулич та А. М. Федрак на тему: «Новели судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві» зроблено аргументований висновок про те, що «судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному процесі є не лише завершальною стадією судового захисту, а й важливим засобом гарантування ефективності правосуддя, який має бути спрямований на забезпечення реального, повного і своєчасного виконання судових рішень – як ключової умови функціонування правової держави» [159, с. 337].

Варто відзначити й наукову статтю І. О. Бута на тему: «Система органів, що здійснюють примусове виконання рішень» (2019) [21, с. 29-35], у якій розкривається низка важливих питань функціонування органів

державної виконавчої служби. Зокрема, науковець дослідив систему, основні завдання, функції та повноваження цих органів. Торкається І. О. Бут у своїй статті і питання діяльності приватних виконавців в Україні.

У науковій публікації І. В. Андронova на тему: «Посилення судового контролю за виконанням судових рішень» (2024) автор аналізує законодавчі новели, запроваджені Законом України від 21.11.2024 № 4094-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» [123], якими судам було надано додатковий юридичний інструмент для здійснення контролю за виконанням судових рішень, які вони ухвалили, – запроваджено судову процедуру зобов'язання боржника або відповідача подати звіт про виконання судового рішення та розгляду такого звіту [4, с. 8-11].

Аналізуючи наукові дослідження, предметом яких є судовий контроль за виконанням судових рішень в інших видах судочинства, можна побачити, що доволі значну увагу вчені приділяють здійсненню судового контролю за виконанням судових рішень саме у порядку адміністративного судочинства. Серед наукових статей, присвячених проблемам судового контролю за виконанням судових рішень, заслуговує на увагу праця В. І. Бобрика «Уніфікація судового контролю за примусовим виконанням судових рішень» (2023) [15, с. 485-489]. Науковцем проаналізовано низку підходів до поділу судового контролю за виконанням судових рішень на види, зокрема, надано оцінку позиції В. М. Кравчука щодо поділу способів здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах на загальні та спеціальні [59, с. 80-83], а також точки зору І. В. Лимарь щодо вузького та широкого розуміння поняття судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах [80, с. 96-108]. При цьому вчений підтримує саме вузький підхід до розуміння судового контролю за виконанням судових рішень, що, як видається, є скоріше ретельним слідуванням букві законодавчого регулювання даного питання ніж оцінкою реального контролюючого впливу суду на процес виконання судових рішень, який за своєю суттю є ширшим та

не обмежується тими видами судового контролю, що зазначені у Розділі VII ЦПК України.

Вагомим здобутком вченого є проведений порівняльний аналіз процедур судового контролю в цивільному, господарському та адміністративному судочинствах та формулювання пропозицій щодо удосконалення порядку здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві України.

Ще одна наукова публікація, яка також присвячена здійсненню судового контролю в адміністративному судочинстві є наукова стаття І. Черненко на тему: «Практика застосування судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві» (2022). Дослідник на основі широкого аналізу матеріалів судової практики, різних статистичних даних формулює висновки, спрямовані на вдосконалення процедури виконання судових рішень. Так, вчений пропонує «запровадження імперативності судового контролю щодо рішень у адміністративних справах, ухвалених не на користь держави, які передбачають вчинення дій матеріального та нематеріального характеру» [173, с. 264]. Крім того, на його думку доцільним є надання суддям доступу до матеріалів виконавчого провадження в Автоматизованій системі виконавчого провадження. Також ефективним засобом реагування з боку суду на невиконання судового рішення науковець вважає направлення окремої ухвали [173, с. 264].

У науковій статті В. В. Ладиченко та С. О. Потьомкіна на тему: «Співвідношення та взаємозв'язок процесуальних форм судового контролю зі структурою правового механізму судового контролю» (2025) аналізуються питання форм та способів судового контролю за виконанням судових рішень у справах адміністративного судочинства, характеру зв'язку процесуальних форм судового контролю зі структурою правового механізму судового контролю, а також з його основними структурними елементами, зокрема, такими як: норми права, правозастосовні акти, правовідносини. Автори дійшли обґрунтованого висновку, що «процесуальні форми судового

контролю – це встановлені адміністративно-процесуальними нормами порядок та послідовність здійснення судом та іншими учасниками провадження процесуальних дій, прийняття та оформлення правозастосовчих та процесуальних актів, направлених на реалізацію правового механізму судового контролю з метою забезпечення обов’язковості виконання судового рішення» [77, с. 147]. На думку вчених «процесуальні форми судового контролю є юридичними засобами правореалізаційної практики, одним із правозастосовчих елементів правового механізму судового контролю, є нерозривно пов’язаним з його структурою в цілому та окремими структурними елементами зокрема, через мету і завдання судового контролю. За допомогою форм судового контролю як складової правозастосування забезпечується реалізація юридичних засобів нормативного характеру» [77, с. 147].

У науковій статті В. В. Кузьмич на тему «Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві України» (2025) здійснено основний акцент на такій формі судового контролю за виконанням судових рішень як зобов’язання боржника надати звіт про виконання судового рішення [73, с. 1-7].

Судовий контроль за виконанням судових рішень у його історичному розвитку досліджено у статті О. М. Сасевич на тему: «Становлення та розвиток інституту судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному процесі України» (2014) [149, с. 180-186].

В рамках проекту Ради Європи «Подальша підтримка виконання Україною рішень щодо статті 6 Європейської конвенції з прав людини», що фінансується Трастовим фондом з прав людини та реалізується Департаментом правосуддя та правового співробітництва Ради Європи Олесею Отрадновою, заступницею декана юридичного факультету, професоркою Київського національного університету імені Тараса Шевченка та національною експерткою проекту Ради Європи було проведене дослідження «Аналіз національних механізмів судового контролю за

виконанням рішень в Україні (в контексті виконання рішень ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України»)).

В результаті проведеного дослідження вченою було сформульовано низку рекомендацій, зокрема:

1) під час вирішення спорів, що виникають у зв'язку з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності державного чи приватного виконавця, суди першої та апеляційної інстанцій повинні використовувати підхід, розроблений Верховним Судом. Він передбачає вирішення таких спорів на користь виконання рішень та подолання існуючих законодавчих неоднозначностей шляхом застосування статті 129-1 Конституції України, статті 6 Європейської конвенції з прав людини та відповідної практики Європейського суду з прав людини.

2) Рекомендовано надати офіційне тлумачення норми статті 382 Кодексу адміністративного судочинства України у рішеннях Верховного Суду для забезпечення правильного розуміння правового інструменту, передбаченого в ній;

3) Національній школі суддів України рекомендовано провести навчання для суддів з відповідної судової практики Верховного Суду;

4) Міністерству юстиції України рекомендовано привести виконавчу практику у відповідність до відповідної судової практики з метою запобігання порушенням прав учасників виконавчого провадження, які згодом відновлюються в судах [188].

Утім, як вбачається, наведені рекомендації, хоча й цілком слушні, носять загальний характер, та їх реалізація не спроможна усунути всіх без винятку проблем із примусовим виконанням судових рішень та тих, що пов'язані зі здійсненням судового контролю за таким виконанням.

Звичайно, в цьому огляді охарактеризовано не весь доробок вчених, що стосується досліджень у сфері здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, однак він дає можливість отримати загальне враження про

стан та існуючі напрями наукової розробки даної проблематики.

1.3. Виконання судового рішення як завершальна стадія цивільного судочинства

Однією з фундаментальних засад судочинства в Україні, закріплених у Конституції, є принцип обов'язковості судових рішень. Зміст цього конституційного припису полягає в тому, що всі судові акти, зокрема рішення судів, які набрали законної сили, підлягають обов'язковому виконанню на всій території держави. Вони є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, а також для фізичних осіб.

Виконання судових рішень є однією з ознак соціальної та правової держави, що керується верховенством права. У разі неналежного виконання або невиконання судових рішень порушується право на справедливий та публічний судовий розгляд у розумний строк. Крім того, фізичні та юридичні особи, провівши тривалий період часу в суді та не отримавши в результаті реального виконання рішення боржниками добровільно або у примусовому порядку органами примусового виконання, перестають довіряти судовій системі, що є неприйнятним у правовій державі [206, с. 82].

Пункт 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13.12.2012 № 18-рп/2012 зазначає, що «виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист, яка охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави» [139].

Аналіз практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) вказує, що затягування виконання рішень може розглядатися як порушення

статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) у її ефективному вимірі (право на справедливий суд). Відомим прикладом вказаного твердження є рішення ЄСПЛ у справах «Бурдов проти Росії» (*Burdov v. Russia*) [191], «Рябих проти Росії» (*Ryabykh v. Russia*) [197] та деякі інші.

У практиці ЄСПЛ сформовано підхід, відповідно до якого виконання судових рішень розглядається як складова частина судового провадження. Зокрема, у пункті 18 рішення від 12 травня 2011 року у справі «Ліписвіцька проти України» (*Lipivitska v. Ukraine*) [195] ЄСПЛ підкреслив, що судове та виконавче провадження становлять, відповідно, першу та другу стадії єдиного процесу, аналогічна позиція сформульована у п. 197 рішення у справі «Скордіно проти Італії № 1» (*Scordino v. Italy № 1*) [198]. Відтак, виконання рішень не може відокремлюватися від розгляду справи, а провадження має оцінюватися в цілому (п. 25 рішення ЄСПЛ у справі «Сіка проти Словаччини» (*Sika v. Slovakia*)) [201]. Крім того, у пункті 25 рішення ЄСПЛ від 22 лютого 2005 року у справі «Шаренок проти України» (*Sharenok v. Ukraine*) [199] наголошено, що право на судовий захист втратило б реальний зміст, якби правова система дозволяла залишати остаточні й обов’язкові судові рішення невиконаними на шкоду одній зі сторін. Таким чином, виконання рішень має визнаватися невід’ємним елементом «судового процесу» у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (п. 34 рішення у справі «Бурдов проти Росії» (*Burdov v. Russia*)) [191].

У п. 43 свого рішення у справі «Шмалько проти України» (*Shmalko v. Ukraine*) ЄСПЛ наголосив, що п. 1 ст. 6 Конвенції гарантує кожному право на звернення до суду або арбітражу з позовом стосовно будь-яких його цивільних прав та обов’язків. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система держави допускала, щоб остаточне судове рішення, яке має обов’язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін. Було б немислимо, якби ст. 6 детально описувала процесуальні гарантії, які

надаються сторонам у спорі, а саме – справедливий, публічний і швидкий розгляд, і водночас не передбачала виконання судових рішень. Якщо тлумачити ст. 6 Конвенції як таку, що стосується виключно доступу до судового органу та судового провадження, то це могло б призводити до ситуацій, що суперечать принципу верховенства права, який договірні держави зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Отже, для цілей ст. 6 Конвенції виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина «судового розгляду» [200].

Сторона, яка програла судовий спір, зобов'язана після набрання рішенням суду законної сили добровільно виконати обов'язки, зазначені в судовому рішенні. Водночас, у правозастосовній практиці нерідко виникають ситуації, коли боржник ухиляється від добровільного виконання судового рішення або чинить перешкоди стягувачу у реалізації його прав. У таких випадках судові рішення підлягає примусовому виконанню в порядку, передбаченому нормами чинного законодавства.

Сукупність процесуальних дій та рішень органів державної влади, посадових осіб та інших суб'єктів, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень, інших учасників виконавчих правовідносин, що спрямовані на забезпечення реального виконання судових актів, а також рішень інших органів та посадових осіб становить виконавче провадження.

Наразі законодавство України закріплюють змішану модель організації примусового виконання рішень, що передбачає одночасне функціонування органів державної виконавчої служби та приватних виконавців. У зв'язку з цим на сьогодні в Україні функції з виконання судових рішень здійснюють державні виконавці, які працюють у системі органів державної виконавчої служби, а також приватні виконавці, діяльність яких базується на засадах самостійності, професійної відповідальності та підконтрольності державі. Кожен із цих суб'єктів виконавчої діяльності має власний обсяг повноважень, процедурних обов'язків і юридичної відповідальності, що визначаються спеціальним законодавством.

Як слушно зазначають автори підручника «Виконавче провадження» за редакцією доктора юридичних наук, професора Н. Ю. Голубевої, «виконавче провадження є невід’ємною складовою механізму захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, а стосовно виконання судових рішень – складовою механізму судового захисту зазначених прав, свобод та інтересів» [23, с. 10].

У тлумачному словнику поняття «виконання» визначається в одному із своїх значень, як «здійснення чого-небудь, реалізація завдань, наказів, задумів і т. ін., приведення у життя» [87, с. 411].

У юридичній науці обов’язковість виконання судових рішень пов’язують з таким поняттям, як «законна сила судового рішення», під якою розуміється «такий стан рішення, коли воно стає максимально недоторканим у результаті прояву властивостей, що надають рішенню стабільності та незмінності. У процесуальній науці законна сила судового рішення характеризується такими властивостями як обов’язковість чи загальнообов’язковість, незаперечність, виключність, преюдиціальність, здійсненність, стійкість, остаточність, виконуваність та ін.» [51, с. 57]. Утім в контексті виконавчої діяльності, безумовно, основний акцент робиться на такій властивості судового рішення, що набрало законної сили, як виконуваність або реалізованість, тобто здатність судового рішення до примусового виконання.

С. О. Якимчук вказує, що «виконання рішення суду є завершальною стадією цивільного судочинства, у якій рішення, що набрало законної сили, звертається до виконання та вирішується питання, що виникають у зв’язку зі зверненням рішення до виконання та його виконанням» [184, с. 83]. Вказане визначення, хоча в цілому й відображає зміст даного поняття, все ж таки видається дещо заплутаним, оскільки автор намагається сформулювати визначення поняття «виконання» використовуючи у дефінієнсі той самий термін «виконання». С. О. Якимчук також пропонує «в законодавчому

порядку закріпити інститут виконання судових рішень у цивільних справах як стадію судового розгляду» [184, с. 83]. Утім на момент написання зазначеної наукової статті виконавче провадження вже визначалося в законі як завершальна стадія судового провадження, а тому у додатковій законодавчій регламентації даного питання не вбачається необхідності.

М. Й. Штефан слушно зазначав, що «захист прав та інтересів не обмежується визнанням судом прав за однією особою, а обов'язку – за іншою, а включає діяльність, спрямовану на звернення судового рішення до виконання, гарантує реалізацію рішень, повноту, своєчасність і реальність їх виконання» [179, с. 32]. У вказаному твердженні акцентовано увагу на тому, що реальний захист порушеного права неможливий без виконання судового рішення.

В. М. Притуляк визначає примусове виконання судових рішень як «систему процесуальних дій, що здійснюються спеціально уповноваженими органами та посадовими особами на завершальній стадії судового процесу та спрямовані на реалізацію рішення суду і поновлення порушених прав та інтересів особи, у випадку невиконання їх зобов'язаним суб'єктом у строк, наданий для самостійного виконання, на підставах, у межах та у спосіб, визначених законом та судовим рішенням» [117, с. 13]. І хоча науковець у своїй нещодавній публікації дещо відійшов від однозначного погляду на виконавче провадження як завершальну стадію судового процесу, він все ж таки дотримується точки зору про наявність нерозривного зв'язку між судовим процесом та виконавчим провадженням, вказуючи, що «виконавче провадження є окремим самостійним видом юридичного процесу, який становить другу цілком самостійну складову двухкомпонентного механізму захисту суб'єктивного права, який поєднує два юрисдикційні процеси: процес ухвалення рішення та процес його виконання» [116, с. 110].

Про цілком самостійний характер процесу примусового виконання судових рішень вказує й А. І. Педан зазначаючи, що «виконання судового рішення – це завершальний етап захисту прав фізичних, юридичних осіб та

держави незалежно від виду судочинства» [89, с. 131] та підкреслюючи, що «виконання судового рішення спрямоване не тільки на захист прав фізичних та юридичних осіб, але й інтересів держави»; «цей інститут має універсальний характер, а розподіл сфер відання має значення тільки під час безпосередньої діяльності уповноважених суб'єктів виконання судового рішення, де визначаються функціональні спроможності конкретного виконавця, наділеного владними повноваженнями. У зв'язку з цим науковець висуває припущення про те, що існування комплексної галузі права під назвою «виконання судових рішень» має місце в загальній системі права України, де конкретній сфері судочинства притаманні специфічні особливості реалізації виконавчого провадження» [89, с. 131].

Ю. В. Білоусов у питанні відокремлення виконавчого провадження від судового процесу просунувся ще далі, наполягаючи на тому, що «визначення предмета та методу правового регулювання, наявність структурованої системи джерел разом із окресленням принципів виконавчого провадження ... дає підстави говорити про становлення у системі права України самостійної галузі права – цивільного виконавчого права» [12, с. 14]. Подібну точку зору можна побачити й у І. В. Андронova [23, с. 15].

Водночас, Є. М. Гришко розглядає примусове виконання судових рішень як «окрему державно-управлінську функцію, що полягає у виконанні державно-управлінських завдань, пов'язаних із суспільними відносинами, що виникають у зв'язку з примусово-виконавчою діяльністю з приводу захисту прав та інтересів майнового, особистого немайнового характеру» [30, с. 8].

С. М. Брайченко та В. М. Фоменко називають виконання судового рішення «невід'ємною складовою права особи на судовий захист, яке охоплює нормативно визначений комплекс дій, які спрямовано на захист та відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави» [20, с. 24]. Тобто вчені прямо не називають виконавче провадження стадією судового провадження, водночас

наголошують на нерозривному характері процесу виконання судового рішення та права на судовий захист.

А. С. Зеленов розглядає виконання судового рішення як стадію судового процесу, тобто він є послідовним прихильником саме концепції інституту примусового виконання судового рішення як складової єдиної процедури судового захисту права. При цьому науковець наголошує на важливості такого підходу у сфері вирішення публічно-правових спорів, що виникають між приватними особами (фізичними та юридичними) та суб'єктами владних повноважень, обґрунтовуючи свою точку зору тим, що примусове виконання судового рішення «пов'язане зі специфікою судового адміністративного процесу, метою і завданням адміністративного судочинства, а також із попередніми стадіями судового розгляду» [45, с. 16].

Доволі схожої позиції дотримується А. В. Яковенко, стверджуючи, що «виконання судових рішень в адміністративних справах є завершальною стадією провадження в адміністративному судочинстві, сутність якого полягає у практичній реалізації рішення (приписів) суду щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб» [186, с. 158].

Подібним чином визначає сутність виконавчого провадження й І. А. Боровська, яка вказує, що «виконання судових рішень в адміністративному судочинстві є завершальною стадією захисту порушених прав і законних інтересів, та у свою чергу, відображає ефективність здійснення правосуддя на території держави» [19, с. 120].

Д. В. Смотрич вказує, що «у матеріально-правовому аспекті виконання судового рішення в адміністративному судочинстві слід розглядати як невід'ємну складову права особи, яка звернулася до адміністративного суду за захистом порушених прав та охоронюваних законом інтересів у публічно-правих відносинах, на судовий захист та на справедливий суд, яке виражається у тому, що остаточне судове рішення, яким закінчено розгляд адміністративної справи або вирішено процесуальні питання та яке набуло

законної сили, буде реалізоване своєчасно, у повному обсязі та у спосіб, визначений у резолютивній частині такого рішення. У процесуальному аспекті під виконанням судових рішень слід розуміти реалізацію суб'єктом, на якого судовим рішенням покладено відповідні зобов'язання, приписів резолютивної частини судового рішення, яке може виражатися у вчиненні таким суб'єктом певних дій, утриманні від їх вчинення або прийнятті певного рішення» [156, с. 36].

Таким чином, більшість дослідників при визначенні поняття «виконання судових рішень» акцентують увагу на ньому як на стадії судового розгляду, спрямованого на захист прав та законних інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та держави.

В науковій літературі також трапляється більш комплексний погляд на сутність примусового виконання судових рішень, що ґрунтується на аналізі його ознак, що дає науковцям можливість зробити певні висновки, які видаються важливими для розуміння такого правового явища, як виконання судових рішень, в цілому.

Так, Д. В. Смотрич виділяє «наступні важливі ознаки примусового виконання судових рішень: 1) примусове виконавче провадження не є обов'язковим етапом виконання судового рішення, оскільки має місце лише у разі, якщо судове рішення не виконано у добровільному порядку або виконано несвоєчасно, не у повному обсязі або неналежним способом; 2) зміст примусового виконання судового рішення складає система процесуальних дій спеціально уповноважених органів та осіб, а також сторін виконавчого провадження; 3) примусове виконання судового рішення є гарантією того, що остаточне судове рішення, яке набуло законної сили, буде виконане з дотриманням принципів своєчасності, ефективності, належності тощо» [156, с. 38].

І. Г. Французом узагальнено доктринальні підходи до розуміння поняття «примусове виконання судових рішень» у межах: «1) широкого розуміння, як елементу (стадії) судового провадження, що підтверджується і

правовою позицією ЄСПЛ, за якою виконання судового рішення, ухваленого будь-яким судом, має розглядатись як складова судового процесу; 2) вузького розуміння, як інструментального примусового засобу держави щодо зміни правової дійсності відповідно до правових наслідків, передбачених рішенням суду» [165, с. 14].

Таким чином, можна підсумувати, що виконавче провадження є завершальною стадією судового процесу. Виконавче провадження здійснюється в межах, установлених законом та рішенням, що підлягає примусовому виконанню, і передбачає реалізацію визначеного кола процесуальних заходів примусового характеру. Аналогічно до судового процесу, ця стадія характеризується формалізованістю процедур та регламентованістю дій її учасників. В свою чергу, виконання рішення може бути добровільним та примусовим.

Виконавче провадження як примусове виконання судового рішення не є обов'язковим етапом судового процесу, оскільки воно застосовується лише у випадках, коли рішення не виконано добровільно, виконано із порушенням установлених строків, частково або неналежним чином. Крім того, деякі судові рішення взагалі не підлягають примусовому виконанню.

Рівень правової обізнаності фізичних осіб та суб'єктів господарювання щодо порядку та особливостей примусового виконання судових рішень має суттєве значення для ефективності захисту їхніх прав. Від цього безпосередньо залежить своєчасність і повнота відшкодування заподіяних збитків, повернення незаконно вилученого майна чи коштів, а також реальне поновлення порушених майнових прав та законних інтересів.

Виконання судового рішення – остання, однак, безумовно, важлива стадія цивільного процесу, яка перетворює судові рішення з обов'язкового припису в реальні юридичні дії з відновлення порушеного права. З погляду забезпечення права на судовий захист саме фактичне виконання судових рішень є критерієм ефективності правосуддя, оскільки рішення, котре не виконується, втрачає свою суспільну та юридичну цінність. З процесуально-

правової точки зору примусове виконання рішення є окремою стадією цивільного процесу, яка завершує розгляд справи і забезпечує матеріальний ефект, реальне втілення в життя судового захисту суб'єктивного права особи.

Стадія примусового виконання рішення є логічним продовженням судового провадження. Не може бути виконавчого провадження без попереднього розгляду справи і винесення судового рішення. Тільки після ухвалення судового рішення та набрання цим рішенням законної сили судом видається виконавчий документ (виконавчий лист), який є підставою для примусового виконання судового акту. В окремих випадках судове рішення саме по собі має силу виконавчого документу (судовий наказ, деякі види судових ухвал). Державна виконавча служба та приватні виконавці можуть відкривати виконавчі провадження виключно на підставі виконавчих документів, передбачених Законом України «Про виконавче провадження». Коли деякі дослідники вказують на похідне значення виконавчого провадження, це не означає, що стадія примусового виконання має менше значення, ніж судовий розгляд. Це означає, що ця стадія неможлива без попереднього отримання рішення по суті в конкретній справі.

Слід зауважити, що деякі проміжні судові акти також є виконавчими документами (наприклад, судові ухвали про забезпечення позову). Ці ухвали підлягають примусовому виконанню відповідно до чинного законодавства. Однак основним призначенням стадії виконавчого провадження є виконання судових рішень, якими завершується розгляд справи та вирішується спір по суті.

Можна підсумувати, що виконання судового рішення – це невід'ємна та завершальна стадія цивільного судочинства, без якої судове рішення залишається декларативним. Правове регулювання процесу звернення судових рішень до примусового виконання, а також самого примусового виконання рішень в ЦПК України, Законі України «Про виконавче провадження» та інших нормативно-правових актах покликане забезпечити обов'язковість, оперативність та правову визначеність даної процедури.

Ефективність реалізації даної стадії судового процесу сприятиме підвищенню довіри суспільства до судової влади та забезпеченню принципу верховенства права.

Погляд на виконавче провадження як на завершальну стадію судового процесу дає підстави стверджувати про наявність тісного зв'язку між виконавчим провадженням та судовим контролем за виконанням судових рішень у цивільних справах. Будучи складовими єдиного процесу судового захисту права, ці дві процедури мають цілу низку схожих рис, будуються на спільних принципах та об'єднані досягненням єдиної мети - ефективного захисту порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод та охоронюваних законом інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

РОЗДІЛ 2

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ у ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ

2.1. Поняття, правова природа і диференціація судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві

У сучасній правовій державі судовий контроль є одним із ключових інструментів забезпечення верховенства права, розвитку концепції поділу влади та захисту суб'єктивних прав, свобод і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. Його правова природа та зміст відображають ступінь демократичності державного устрою, рівень гарантування конституційних принципів, а також ефективність функціонування системи стримувань і противаг.

У Національній стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 1218-р серед основних причин виникнення проблеми невиконання рішень судів названо недосконалий механізм здійснення судового контролю за виконанням рішень судів щодо стягнення заборгованості. У зв'язку з чим, одним із стратегічних напрямів розв'язання системної проблеми невиконання і тривалого виконання рішень судів зазначається запровадження дієвого та ефективного судового контролю за виконанням рішень судів [132].

Як вірно зазначає Є. О. Загорулько, «забезпечення державою належного контролю та нагляду за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби є однією з найважливіших гарантій забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян і юридичних осіб у виконавчому провадженні» [42, с. 77].

З огляду на трансформаційні процеси у сфері публічної влади, судовий контроль виступає необхідним елементом правового механізму, який запобігає зловживанням владою, свавілля адміністративних органів і забезпечує належну реалізацію правових норм. Особливої ваги дослідження цієї проблематики набуває у контексті євроінтеграційних процесів, де ключовими є принципи незалежності суду, ефективного засобу правового захисту та пропорційності втручання держави у сферу прав людини.

І. В. Лимарь справедливо вважає, що «обов'язковість рішень суду віднесено до основних засад судочинства, оскільки вони мають спеціальний правовий статус, процедуру ухвалення, забезпечувану судом системою гарантій. Неможливість виконання рішення суду зводить нанівець реалізацію права на судовий захист. Фактичне виконання рішень не тільки поновлює порушені права фізичних та юридичних осіб, а й сприяє зміцненню законності і правопорядку в суспільстві, є відображенням якості функціонування всього механізму правового регулювання суспільних відносин» [79, с. 92].

Безумовно, обов'язковість судового рішення є підґрунтям його примусового виконання. Сутність та зміст обов'язковості судового рішення було досліджено у наукових працях І. В. Андронova, який справедливо відзначає, що «рішення суду, яке набрало законної сили, стає частиною правового порядку у державі, а його обов'язковість як правового акту впливає на всі форми реалізації права (дотримання, використання, виконання) щодо всіх суб'єктів, які знаходяться у сфері поширення його дії» [6, с. 198]. Науковець цілком вірно акцентує увагу на тому, що «судове рішення не лише зобов'язує відповідача до вчинення певних дій або до утримання від їх учинення, а й уповноважує позивача, конкретизуючи зміст його суб'єктивного права у правовідносинах, спірність яких усуває суд своїм рішенням» [6, с. 198]. Тобто судове рішення чітко визначає зміст взаємних прав та обов'язків сторін (позивача та відповідача, які в подальшому перетворюються на стягувача і боржника), а отже є основою, підґрунтям для

подальшого розвитку процесуальних правовідносин сторін як у виконавчому провадженні, так і під час здійснення судового контролю за виконанням судових рішень.

В. А. Кройтор вказує, що «принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві має застосовуватися з урахуванням Конвенції і практики ЄСПЛ. Зокрема, ЄСПЛ наполягає на неабиякій важливості такої властивості судового рішення, що набрало законної сили (*res judicata*), як можливість і реальна забезпеченість з боку держави його фактичного виконання» [69, с. 176].

Як вже зазначалося, відповідно до усталеної практики ЄСПЛ щодо застосування пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [55], провадження щодо виконання судових рішень розглядається як самостійна та невід'ємна складова судового розгляду. Згідно з положеннями Конвенції, поняття «розумний строк розгляду справи» охоплює період від моменту подання заяви до суду і триває до повного виконання ухваленого рішення.

Заявники з нашої держави, на жаль, останнім часом достатньо часто звертаються до вітчизняних судів та ЄСПЛ у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням судових актів, тому у вітчизняному процесуальному праві з'явився інститут судового контролю. Спочатку він був впроваджений до адміністративного судочинства, але наприкінці 2024 року – також до цивільного і господарського процесів. Вказане актуалізувало тему дослідження судового контролю.

ЄСПЛ і Комітет міністрів Ради Європи неодноразово стверджували, що ст. 6 Конвенції, зокрема, вимагає створення гарантій не лише самого судового розгляду, а й реального виконання судового рішення. Так, у Рекомендації Res (2003) 17 Комітету міністрів Ради Європи «Про примусове виконання» від 9 вересня 2003 р. зазначається, що примусове виконання судового рішення є невід'ємною частиною фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд у розумний строк, гарантованого ст. 6

Конвенції [135], стверджуючи, що держави-члени зобов'язані забезпечити усім особам, які отримали остаточне й обов'язкове рішення суду, право на його примусове виконання. Невиконання судового рішення або набрання чинності із затримкою можуть зробити це право нечинним або уявним на шкоду одній стороні. Безкінечна можливість оскарження судового рішення (зокрема така, що не обмежена певними розумними строками) ставить під сумнів можливість виконання судового рішення, перетворюючи право на судовий захист у просту декларацію [5, с. 376-378].

В п. 5 розд. II Концепції вдосконалення судівництва було закріплено, що «для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, судовий захист, як і діяльність суду, не може вважатися дієвим, якщо судові рішення не виконуються або виконуються неналежним чином і без контролю суду за їх виконанням» [128]. Про це зазначається й у низці рішень ЄСПЛ, про що зазначалося вище.

В Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення) № 2-р(II)/2023 від 1 березня 2023 р. слушно наголошується, що, «розвиваючи ... засадничі приписи, Конституція України, крім іншого, ... покладає на суд здійснення контролю за виконанням судового рішення (частина третя статті 129-1)» [137]. Конституційний Суд України зазначив також, що «судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом в юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення, особливо в разі, коли таке судове рішення ухвалено на користь особи в юридичному спорі супроти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб» [137]. Держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового

рішення, який дасть змогу особі, на користь якої ухвалено судове рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси [137].

У іншому своєму рішенні Конституційний Суд України відзначив, що «складовим елементом конституційного принципу верховенства права в розумінні статті 8, частини другої статті 55 Конституції України є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, оскільки в результаті такої діяльності публічної влади можливе свавільне втручання у права, свободи будь-якої фізичної чи юридичної особи» (абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення [140]).

Судовий контроль за виконанням судових рішень на рівні з самим виконавчим провадженням можна вважати певним факультативним етапом (стадією) процесу судового захисту права, який повністю відповідає концепції виконавчого провадження як стадії судового процесу.

Поняття, зміст та значення судового контролю досліджували Б. Д. Гудз, Р. П. Кайдашев, К. О. Кропивна, В. В. Ладиченко, С. О. Потьомкін, А. О. Фокіна та деякі інші. Однак вказані дослідження в основному проводились до розширення сфери застосування судового контролю, визначеної процесуальним законодавством. Крім того, дотепер не сформовано єдиної позиції з даного питання.

На даний час спостерігається тенденція тлумачення сутності категорії судового контролю під різними кутами зору.

Дослідники спрощеного підходу визначають його як вид державного контролю. Зокрема, А. О. Фокіна відмічає, що «судовий контроль у широкому розумінні – це вид державного контролю, який здійснюється судовою гілкою влади за рішеннями, діями та бездіяльністю органів державної влади з питань, які належать до її компетенції. Судовий контроль за виконанням рішень в адміністративних справах – це самостійний вид

судового контролю, який здійснюється у адміністративному процесі з метою своєчасного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, а саме швидкого виконання рішення суду» [164, с. 262-266].

Л. П. Сушко також наполягає, що «судовий контроль – це вид державного контролю, який здійснюється у сфері функціонування судової влади з віднесених до її компетенції питань» [158, с. 122].

Б. Д. Гудз вважає, що «судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади є видом контрольної діяльності держави, яка здійснюється переважно адміністративними судами» [32, с. 16].

Н. Ю. Задирака і С. Г. Великов, досліджуючи судовий контроль за законністю дозвільної діяльності у сфері містобудування, зазначають, що його «слід розглядати як невід’ємну складову державної контрольно-наглядової діяльності» [43, с. 553-558].

Таким чином, можна зазначити, що прибічники даного підходу одностайно розглядають судовий контроль як різновид державного контролю, який здійснюється судовою владою з метою забезпечення законності, своєчасного виконання рішень та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб.

Інші дослідники визначають судовий контроль як самостійну форму реалізації судової діяльності (судової влади).

Д. Д. Луспеник визначає «повноваження суду при здійсненні контролю за виконанням судових рішень як самостійну форму судової діяльності, що здійснюється за чітко визначеною процесуальною формою як самостійна процедура судочинства в межах провадження у справі» [119, с. 415].

О. З. Хотинська визначає поняття судового контролю як «самостійну, законодавчо визначену правову форму реалізації судової влади, що відображає основні характеристики судової влади та ознаки юрисдикційної діяльності органів державної виконавчої служби» [168, с. 65].

Р. В. Кайдашев наполягає, що «судовий контроль – це самостійна правова форма здійснення судової влади, а основними є встановлення факту: чи є законною дія (бездіяльність) або акт відповідного органу, посадової особи» [49, с. 128].

А. О. Фокіна вказує, що «судовий контроль є особливою формою здійснення судової влади» [164, с. 263]. Основною метою судового контролю, на думку вченої, є «перевірка та встановлення факту дотримання органом державної влади покладених на нього повноважень, прийняття правомірного рішення або акту» [164, с. 263].

Г. А. Майданевич також зазначає, що «судовий контроль за своєю суттю – це окрема самостійна форма реалізації судом своїх визначених законом повноважень, яка спрямована на виконання судового рішення» [81, с. 234].

Таким чином, прибічники другого підходу розглядають судовий контроль як самостійну форму здійснення судової влади, яка має чітко визначену правову та процесуальну структуру. Вони наголошують, що основною метою такого контролю є перевірка законності дій, бездіяльності чи актів органів державної влади та забезпечення своєчасного і належного виконання судових рішень, при цьому судовий контроль відображає специфіку юрисдикційної діяльності і реалізацію повноважень суду.

О. Савчук об'єднує обидва вищезазначених підходи і відзначає, що судовий контроль є і «видом контрольної діяльності держави», і «самостійною формою реалізації судової влади, що здійснюють адміністративні суди у відповідній процесуальній формі (загального позовного провадження, провадження за податковим поданням або скороченого провадження), а предмет стосується питань дотримання відповідними органами компетенції, визначеної законодавством під час здійснення адміністративної діяльності – зовнішньо- та внутрішньоорганізаційної регулятивного і правоохоронного змісту» [146, с. 170-174].

Ще одна група дослідників обґрунтовують, що судовий контроль є спеціальним видом провадження.

Наприклад, О. М. Сасевич відмічає, що «судовий контроль в адміністративному процесі є відмінним від позовного спеціальним видом провадження, коли суд, вирішивши публічно-правовий спір, продовжує відігравати активну роль у реалізації сторонами прав і законних інтересів, щодо яких він ухвалив судові рішення» [150].

І. В. Черненко зазначає, «судовий контроль – це спеціальний вид провадження в адміністративному судочинстві, відмінний від позовного, що має спеціальну мету та полягає не у вирішенні нового публічно-правового спору, а у перевірці всіх обставин, що перешкоджають виконанню такої постанови суду та відновленню порушених прав особи-позивача» [173, с. 261].

Однак до даного визначення слід висловити низку зауважень. По-перше, щодо відновлення прав особи-позивача, невірним видається використання в даному контексті саме особи «позивача». З одного боку, на стадії виконання немає позивачів та відповідачів. Сторонами виконавчого провадження є стягувач та боржник. Крім того, не завжди позивач на стадії виконання є стягувачем, але іноді він може виступати й боржником.

Крім того, В. В. Ладиченко, С. О. Потьомкін зазначають, що «не вбачається за можливе визначати судовий контроль і як окремий чи спеціальний вид судового провадження в межах того чи іншого судочинства, оскільки це суперечитиме:

- у контексті цивільного судочинства – ч. 2 ст. 19 ЦПК України, відповідно до якої цивільне судочинство здійснюється у порядку наказного, позовного (загального або спрощеного) та окремого провадження;
- господарського – ч. 1 ст. 12 ГПК України, відповідно до якої господарське судочинство здійснюється у порядку наказного та позовного (загального або спрощеного) провадження;

– адміністративного – ч. 1 ст. 12 КАС України, відповідно до якої адміністративне судочинство здійснюється в порядку позовного провадження (загального або спрощеного). Більше того, в адміністративному судочинстві одна з форм судового контролю, що передбачена ст. 287 КАС України, здійснюється саме у формі позовного провадження, хоча й з певними особливостями, що, своєю чергою, підтверджує думку, що судовий контроль видом судового провадження не є» [76, с. 194].

І. В. Черненко також зазначає, з одного боку, що «законодавство України встановлює дискреційні повноваження суду щодо застосування судового контролю виконання судового рішення» [173, с. 261], однак з іншого, що «суд не може самостійно, за власною ініціативою, контролювати посадових осіб, уповноважених виконувати судові рішення, давати їм доручення, витребувати звіти» [173, с. 261]. Проте вказане суперечить одне одному, оскільки дискреційність повноважень означає, що виключно від волі судді та його власного розсуду залежить використання ним тих чи інших повноважень.

В. М. Кравчук також обґрунтовує нерозривний зв'язок між судовим контролем та правосуддям, зазначаючи, що «основною метою судового контролю за виконанням судових рішень є реалізація завдань судочинства», «кожен судовий процес має завершуватися виконанням судового рішення, а суд після його ухвалення продовжує відігравати активну роль у забезпеченні реалізації сторонами їхніх прав» [59, с. 80-83].

О. В. Кондратьєв зазначає, що «судовий контроль не пов'язаний з вирішенням справи по суті за характером здійснюваних процесуально-правових дій і прийнятими рішеннями. А отже, судовий контроль не є складовою правосуддя, оскільки він виступає самостійною специфічною функцією судової влади» [56, с. 12]. Так само К. О. Кропивна вказує, що «судовий контроль являє собою специфічне повноваження суду здійснювати нагляд за виконанням винесеного ним рішення. ... судовий контроль є саме процесуальною функцією з огляду на те, що підставою для здійснення

контролю може бути виключно рішення, яким завершено розгляд справи» [70, с. 178]. О. О. Вітушинська також доходить висновку, що «судовий контроль є «окремою функцією» у кримінальному процесі» [25, с. 206].

Тобто В. М. Кравчук вважає судовий контроль засобом реалізації завдання судочинства, а О. В. Кондратьєв і К. О. Кропивна – функцією судової влади.

Така багатовекторність сприйняття даного явища поступово призвела до висновку про його комплексний характер.

Зокрема, В. Б. Авер'янов підкреслював, що «судовий контроль – це комплексне правове явище, яке відображає як основні риси судової влади, так і ознаки юрисдикційної діяльності органів держави» [1, с. 223]. Також А. О. Фокіна слушно зазначає, що визначення його як комплексного явища «є широким підходом до розуміння поняття «судовий контроль» [164, с. 262].

Достатньо широке тлумачення досліджуваному явищу надає і О. Б. Верба-Сидор, зазначаючи, що «контроль суду за виконанням судових рішень є дієвим механізмом, який сприяє ефективності виконавчого провадження та реального поновлення порушених прав» [22, с. 88].

О. В. Капинос зазначає, що «судовий контроль фактично являє собою перевірку судами належності, точності й своєчасності виконання судових рішень, яка може реалізовуватись через зобов'язання надати звіт щодо такого виконання або через спонукання до виконання рішення суду за допомогою визнання протиправним рішення, дії або бездіяльності суб'єкта владних повноважень, вчинених ними в процесі виконання рішення суду» [50, с. 231]. Фактично, науковець формулює визначення судового контролю за виконанням судових рішень через наведення основних процесуальних форм його здійснення.

О. М. Сасевич запропонував розуміти судовий контроль як правовий інститут. Він визначає судовий контроль як «самостійний правовий інститут, тобто відокремлену систему правових норм, що врегульовують суспільні відносини, які виникають з приводу контролю за виконанням рішення,

визначають учасників контролю, повноваження органів державної влади, права і обов'язки фізичних та юридичних осіб, процедуру та відповідальність за невиконання розпоряджень суду, спрямованих на здійснення контролю» [148, с. 237].

Пізніше В. В. Ладиченко і С. О. Потьомкін висловили пропозицію, що «оскільки в межах кожної з трьох названих галузей процесуального права судовий контроль набуває специфічних рис і форм, зумовлених предметом і методом відповідної галузі, то вбачається, що є сенс виокремлювати не один комплексний міжгалузевий інститут судового контролю, а три окремих інститути: інститут судового контролю в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві» [76, с. 195].

Однак варто відзначити, що незважаючи на певні особливості застосування даного інституту в різних процесах, його сутність та механізм дії залишаються однаковими. Тому видається недоречним виділяти три інститути замість одного – міжгалузевого.

Безперечно, судовий контроль є складним та багатогранним явищем. В результаті аналізу вищезазначених наукових позицій слід узагальнити, що судовому контролю властиві такі риси: а) здійснюється судовою владою; б) має контрольний характер; в) має процесуальну форму; г) має правоохоронний зміст; д) є засобом забезпечення ефективності правосуддя.

Судовий контроль є комплексною формою реалізації судової влади, що поєднує елементи державного контролю та юрисдикційної діяльності і здійснюється судами у визначеній процесуальній формі з метою перевірки законності рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а також забезпечення своєчасного та повного виконання судових рішень як необхідної складової ефективного правосуддя [64, с. 110-114].

Судовий контроль не варто розмежовувати з поняттям «правосуддя». Правосуддя є більш широким поняттям, яке охоплює як процес ухвалення рішення по суті справи, так і сам судовий контроль, який полягає у перевірці

відповідності процесуальних дій вимогам закону, забезпеченні дотримання прав і свобод людини та недопущенні зловживань.

Його (судового контролю) сутність полягає, зокрема, у здійсненні перевірки законності діяльності органів державної влади, правоохоронних і слідчих органів, а також органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, що виступає вагомим запобіжником свавільного втручання у права та свободи громадян.

Крім того, судовий контроль сприяє реалізації права на ефективне правосуддя, оскільки охоплює перевірку допустимості доказів, обґрунтованості клопотань і тимчасових заходів, а також дотримання процесуальних гарантій.

Можна сказати, що за аналізом різноманітних джерел спеціальної літератури судовий контроль розглядається в широкому та вузькому сенсі цього слова.

В широкому сенсі до цього поняття можна віднести більшість процесуальних дій суду в ході розгляду справи. Зокрема, під час судового розгляду судовий контроль може реалізовуватись через перевірку дотримання процесуальних вимог, оцінку допустимості доказів, законності перебігу процесу, а також забезпечення прав учасників справи. Такий контроль гарантує справедливість і законність не лише кінцевих рішень суду, а й усієї процедури їх ухвалення.

У справах адміністративної, цивільної та господарської юрисдикції судовий контроль виявляється у перевірці законності рішень, дій чи бездіяльності органів та осіб державної влади та місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, а також належного здійснення примусового виконання судових рішень. Такий контроль має важливе значення для забезпечення захисту майнових, а також особистих немайнових прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів правовідносин.

Такий контроль в основному має превентивний характер і покликаний захистити права людини від можливого порушення. Однак може бути спрямований і на відновлення вже порушеного права.

Контроль за виконанням судових рішень – вузьке, спеціалізоване розуміння поняття «судовий контроль».

Після ухвалення рішення суд має повноваження здійснювати контроль за його виконанням: перевіряти дії органів та осіб, що здійснюють примусове виконання судових рішень, реагувати на випадки зловживань, безпідставної відмови у відкритті виконавчого провадження, затягування процесу примусового виконання, а також відхиляти неправомірні вимоги виконавців. Такий вид контролю є завершальною стадією судового захисту, адже саме він забезпечує реальне виконання судового рішення, не дозволяючи йому залишитися лише формальною декларацією.

І. В. Жукевич відзначає, що «судовий контроль за виконанням судових рішень щодо майнових прав у цивільних справах може здійснюватися шляхом: по-перше, оскарження дій або бездіяльності виконавця щодо забезпечення виконання судового рішення, яке стосується цивільних майнових прав; по-друге, відмови суду виконавцю у доступі до документів, які мають відношення до цивільної справи, що стосується майнових прав, оскільки суд у такий спосіб фактично визнає його дії щодо витребування такого документа незаконними» [41, с. 281].

Доречно зауважити, що судовий контроль не є постійним чи обов'язковим етапом судового захисту права.

Однак у певних випадках, передбачених законом (статтями 447-453-4 Цивільного процесуального кодексу України), суд має право здійснювати контроль за виконанням рішень, зокрема, зобов'язати боржника надати звіт про виконання рішення, розглядати скарги сторін на рішення, дії або бездіяльність виконавців. Отже, участь суду на цій стадії виникає не автоматично, а лише за ініціативою сторони та у випадках, коли є підстави сумніватися у законності дій боржника чи виконавця.

Крім того, судовий контроль має допоміжний, а не основний характер. Основним суб'єктом виконання рішення є виконавець, а суд при цьому не замінює виконавчий орган, а лише здійснює контрольну функцію, спрямовану на дотримання прав сторін виконавчого провадження. Тобто судовий контроль виступає факультативним (додатковим) механізмом реагування на порушення законності чи прав учасників виконавчого провадження.

Законодавче регулювання передбачає право, а не обов'язок суду контролювати виконання, оскільки ст. 453-1 ЦПК України зазначає, що «суд *може* зобов'язати відповідача подати звіт про виконання рішення» [169]. Таким чином, контроль суду у виконавчому провадженні є факультативним, тобто застосовується лише за необхідності, а не в кожному випадку виконання.

Досліджуючи місце судового контролю у системі механізмів захисту прав, доречно зауважити наступне.

С. О. Якимчук слушно зазначає, що «фактично діяльність суду в межах цивільного процесу закінчується на етапі оголошення рішення, якщо не брати до уваги відповідних процесуальних ускладнень щодо необхідності виправлення опісок і явних арифметичних помилок у рішенні, роз'яснення рішення тощо... Нemoжливiсть виконання рішення суду не лише зводить нанівець реалізацію права на судовий захист, а й призводить до цілковитої зневіри людини в силу закону та знижує авторитет суду» [184, с. 83].

Судовий контроль посідає важливе місце у механізмі судового захисту прав осіб, виступаючи як гарант законності та ефективності державної влади. Він є ключовим елементом правової системи, що забезпечує реалізацію принципу верховенства права та поділу влади, сприяє дотриманню конституційних норм і нормативно-правових актів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Через судовий контроль держава надає можливість особам захищати свої права та законні інтереси у

разі порушень, забезпечуючи одночасно правомірність рішень і дій адміністративних органів, органів влади та посадових осіб.

В механізмі судового захисту прав осіб судовий контроль виконує функцію найбільш незалежного і ефективного правового важеля, оскільки його реалізація здійснюється безпосередньо судами, що гарантує об'єктивну перевірку фактів і законність дій. Він доповнює адміністративні та громадські механізми контролю, проте відрізняється від них суворою процесуальною формою та юрисдикційним характером. Судовий контроль не лише захищає права окремих осіб, а й сприяє підвищенню якості державного управління, запобігає зловживанням владою та формує правову культуру у суспільстві. Таким чином, він інтегрується до механізму судового захисту права як самостійний та важливий елемент, що гарантує реалізацію правових стандартів і стабільність правопорядку.

У зв'язку з цим доречно зауважити, що судовий контроль діє як незалежний інструмент, оскільки через контроль гарантується, що рішення суду не залишиться формальністю, а права людини, встановлені судом, будуть реально відновлені або захищені.

Крім того, судовий контроль виступає важливою запобіжною гарантією проти свавілля, зловживань, незаконного втручання у приватне життя, свободу, майно.

Судовий контроль виступає також як частина системи стримувань і противаг, балансу між гілками влади (судовою та виконавчою), а також між суб'єктами публічної влади та громадянином.

Судовий контроль є невід'ємною і важливою складовою механізму судового захисту прав і свобод людини, як гарант правової держави, законності, справедливості та реального відновлення прав. Він виконує роль превентивного та відновлювального механізму, забезпечує баланс влади і незалежний контроль за діями органів державної влади та інших суб'єктів.

Як відзначив Верховний Суд, «судовий контроль за примусовим виконанням судового рішення, метою здійснення якого є забезпечення

своєчасного захисту та охорони суб'єктивних прав і свобод людини і громадянина, крім розв'язання судом цілої низки питань процесуального характеру, також охоплює і контроль, у процесі здійснення якого відбувається оцінка законності дій боржника, на якого покладено обов'язок виконати приписи рішення суду, а отже він спрямований на те, щоб не допустити зловживань зі сторони боржника в процесі вчинення дій щодо виконання рішення суду. Недостатність визначених у нормах чинного законодавства дієвих і належних національних юридичних механізмів, заснованих на основних засадах судочинства, що здатні забезпечити судовий захист, відновлення порушених суб'єктивних прав, свобод і охоронюваних законом інтересів кожної особи, може призвести до невиконання державою її позитивного обов'язку здійснити виконання судового рішення (як невід'ємного складника права кожної особи на судовий захист) з огляду на наявні ускладнення або унеможливлення такого процесу, обов'язкового характеру судових рішень, що набрали законної сили, чим спричиняє порушення права особи на доступ до суду, нівелює дієвість судочинства, що є несумісним із принципом верховенства права, що його встановлено ч. 1 ст. 8 Конституції України» [111].

У контексті міжнародних стандартів прав людини та принципів доступу до правосуддя, судовий контроль сприяє реалізації прав на ефективний засіб правового захисту (effective remedy) та на належну процедуру (due process).

Водночас, ефективність судового контролю залежить від якісного законодавчого регулювання як процесу виконання судових рішень, так і самої процедури здійснення судового контролю, від компетенції та незалежності суду, доступності правосуддя. Для того, щоб судовий контроль став не декларацією, а реально дієвим механізмом захисту прав, необхідні підвищення правової обізнаності населення, розвиток судової практики та удосконалення законодавства, що визначає порядок здійснення судового контролю за виконанням судових рішень.

Подальші дослідження даного явища та вдосконалення механізму його реалізації спроможні подолати проблеми виконання судових актів, з якими стикається більшість стягувачів на даний час.

Таким чином, судовий контроль за виконанням судових рішень – це система процесуальних дій суду та учасників судового процесу, спрямованих на забезпечення законності виконавчого провадження, що включає як попередження порушень, так і захист порушених прав та охоронюваних законом інтересів учасників виконавчого провадження з метою забезпечення повного та своєчасного виконання судового рішення.

На основі аналізу процесуального законодавства щодо повноважень суду з контролю за діяльністю виконавців, можна зробити висновок про виконання судом декількох важливих функцій.

Функція контролю – в тому, що центральне місце судді в процесі не закінчується моментом винесення рішення. Хоча на нього не покладено обов'язок виконання рішення, але при неналежному виконанні його власні повноваження здатні впливати на виконавця, спонукаючи його до відповідальної поведінки (ч. 1 ст. 453-1 ЦПК «суд, який розглянув справу як суд першої інстанції, за письмовою заявою стягувача може зобов'язати боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення» [169]).

Т. С. Федорова зауважує, що судовий контроль не передбачає втручання в діяльність іншого органу, а є додатковим засобом правового тиску з метою відновлення законності, а також порушених прав сторін [162, с. 40]. Однак відсутність наслідків невиконання рішення суду зводитиме нанівець реалізацію принципу обов'язковості судового акта, встановлену Конституцією України, а також значення самого інституту судового контролю.

З даною функцією тісно пов'язана гарантійна функція – суддя гарантує дотримання законодавства та захист прав учасників процесу на всіх стадіях судового процесу, в тому числі на стадії виконання (ч. 2 ст. 438 ЦПК «суд

має право витребувати від виконавця всі необхідні документи для вирішення питання про оголошення розшуку» [169], що гарантує дотримання прав учасників виконавчого процесу та запобігання неадекватним діям виконавця та зловживанням з цього боку).

Захисна функція – в тому, що суддя встає на захист учасника процесу, який за наявності судового акта, що набрав законної сили, не може отримання виконання за таким актом. І в цьому випадку суд не обов'язково захищає позивача. Це може бути відповідач або третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, на користь яких винесено рішення або його частина (ч. 1 ст. 435 ЦПК «за заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця (у випадках, встановлених законом), - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання» [169]).

Регулятивна функція – в тому, що суд за необхідності забезпечує коригування поведінки виконавця (ч. 1 ст. 271 ЦПК «за заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судові рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення» [169]).

Компенсаційна – в тому, що у разі неправомірних дій виконавця суд може створити підстави для відшкодування шкоди особі (ч. 2 ст. 18 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, що «невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом» [169]).

Виховна (дисциплінуюча) функція – в тому, що суд забезпечує єдність судової практики. Також він реагує на порушення закону окремими ухвалами, дисциплінуючи поведінку виконавців (ч. 3 ст. 262 ЦПК визначає, що «суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить

притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення» [169]) [63, с. 218].

Судовий контроль за виконанням судових рішень можна поділити на два види: попередній (превентивний) та наступний (подальший). Подібний поділ вже застосовується до судового контролю у наукових працях з кримінального [37, с. 141] та адміністративного [8, с. 595] судочинства та цілком може бути адаптований до судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві.

Попередній (превентивний) судовий контроль спрямований на недопущення порушень прав та інтересів сторін виконавчого провадження, а також сприянні та усуненні перешкод у повному та своєчасному виконанні судового рішення. Може полягати, зокрема, у санкціонуванні судом певних процесуальних дій у виконавчому провадженні. Здійснюється у формі таких процесуальних дій суду як виправлення помилок у виконавчому документі, визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, відстроченні, розстроченні виконання, зміни способу та порядку виконання тощо.

Наступний (подальший) судовий контроль за виконанням судових рішень спрямований на усунення негативних наслідків невиконання, чи несвоєчасного виконання судового рішення боржником, а також порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження, заподіяних внаслідок незаконних рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців. Здійснюється в порядку розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців чи інших посадових осіб органів державної виконавчої служби або приватних виконавців під час виконання судового рішення, а також у формі зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення.

Такий поділ цілком узгоджується з розумінням сутності контролю за

виконавчим процесом, наведеним у положеннях звіту «Виконання судових рішень у Європі», підготовленому Дослідницькою групою з питань виконання судових рішень (Університет Нансі (Франція) / Швейцарський інститут порівняльного права) та обговорений CEREJ-GT-EVAL на їхньому 8-му засіданні. Так, у глоссарії до цього звіту зазначається, що контроль за законністю дій виконавців може здійснюватися «дисциплінарним» органом апріорі (до того, як виконавець почне діяти) або апостериорі (після того, як виконавець почне діяти) [189].

Наведений підхід до поділу судового контролю за виконанням судових рішень на види зазнав критики серед деяких науковців. Так, С. Я. Фурса та Є. І. Фурса не підтримують думку про можливість здійснення судового контролю за законністю діяльності виконавців апріорі, тобто до того, як виконавці почнуть діяти. Науковці зазначають, що «якщо особа іменується «виконавцем», то тут слід розуміти його професійну діяльність, яка безпосередньо пов'язана із примусовим виконання рішень. Тому не зрозумілим є «контроль діяльності виконавця апріорі» (до того, як виконавці почнуть діяти). На думку авторів, такий період може включати набуття особою статусу виконавця. Тобто може йтися лише про контроль за підготовкою майбутніх виконавців, про підвищення вимог, які висуваються до осіб, які мають намір здійснювати діяльність з примусового виконання рішень, складання ними кваліфікаційного іспиту» [166, с. 323].

Утім, все ж таки варто наголосити на тому, що попередній контроль може бути ефективним превентивним засобом впливу на виконавче провадження, внаслідок застосування якого може бути недопущено порушень прав учасників виконавчого процесу, відвернуто заподіяння шкоди їх законним інтересам.

Обрання певної форми судового контролю може залежати як від сторін виконавчого провадження, так і від суду. При цьому видається доречним встановлення положення, що форма реалізації судового контролю може бути обґрунтовано скасована або змінена з урахуванням конкретних обставин

справи. Безумовно, у переважній кількості випадків саме сторони визначають конкретну форму судового контролю, ініціюючи той чи інший вид судового провадження. Однак у деяких випадках ініціатива може виходити від суду. Наприклад, у випадках, передбачених ч. 6 ст. 453-1 ЦПК України, суд за власною ініціативою може зобов'язати відповідача подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, тим самим самостійно обравши форму судового контролю.

Важливо уникати підміни дискреційних рішень виконавця судовими приписами. Суд повинен перевіряти законність і відповідність дій виконавця принципам правової визначеності, але не має втручатися у сферу виконавчої автономії там, де це виходить за межі його повноважень.

Суди не повинні займати надмірно формальний підхід, обмежуючись перевіркою відповідності рішень, дій або бездіяльності виконавця вимогам закону, без оцінки добросовісності та справедливості дій виконавця.

Певні відмінності має судовий контроль за судовими рішеннями у майнових та немайнових спорах. Щодо виконання судових рішень майнового характеру, то практика на сьогоднішній день більш-менш сформувала сталий механізм виконання таких актів. Тому більш докладно варто зупинитись на особливостях здійснення судового контролю за виконанням судових рішень немайнового характеру, таких як зобов'язання вчинити певні дії або утриматися від них.

Роль судового контролю у процесі виконання судових рішень, зокрема немайнового характеру, є надзвичайно важливою для гарантування законності дій виконавців та захисту прав і свобод сторін. Враховуючи можливість зловживань з боку виконавців, необхідно досліджувати правові механізми, які забезпечують баланс між ефективністю виконання рішень та захистом прав боржників та інших учасників виконавчого процесу. На тлі реформування судової системи України та імплементації європейських стандартів, ця тема набуває особливої актуальності для розвитку національної правової системи та підвищення її ефективності.

Протягом останніх років питання примусового виконання рішень немайнового характеру опосередковано вивчалися як українськими, так і зарубіжними науковцями. Серед основних дослідників, які зробили внесок у цю галузь, можна відмітити І. С. Андрієнка [3, с. 97-102], І. В. Бондара [17, с. 136-141], Д. Ю. Іщенка [48], К. О. Кропивну [70, с. 177-182], І. Г. Француза [165], А. М. Чвалюка [170, с. 201-203] та деяких інших.

Рішення немайнового характеру – це судові рішення, які не пов’язані із стягненням грошових коштів або майна, а спрямовані на виконання певних дій або утримання від них. Такі рішення можуть включати обов’язок суб’єкта виконати певні дії, наприклад, накази про відновлення на роботі, знесення незаконно зведених будівель, визнання права на проживання або припинення порушень екологічних норм.

Основна складність виконання таких рішень полягає в тому, що вони, на відміну від майнових рішень, не можуть бути виконані шляхом простого вилучення активів або грошових коштів. Для забезпечення їхнього виконання часто необхідні особливі примусові заходи, такі як штрафи, зупинення діяльності або навіть притягнення до кримінальної відповідальності.

Ці рішення мають також свою специфіку у виконавчому процесі, адже їх виконання залежить не лише від наявності майна у боржника, а й від його бажання виконати рішення. Для забезпечення виконання таких рішень законодавством передбачені заходи примусу, але часто їх недостатньо для швидкого та ефективного виконання.

Основна складність полягає в тому, що немайнові рішення не можуть бути виконані шляхом стягнення грошових коштів, тому виникає питання про ефективні механізми, які примусять боржника виконати зобов’язання. Важливо враховувати, що примусове виконання таких рішень часто вимагає активної участі виконавчих органів або навіть застосування фізичного примусу для реалізації рішення суду.

Примусове виконання рішень немайнового характеру має свої особливості. По-перше, такі рішення, на відміну від майнових, вимагають

безпосередньої участі боржника у їх виконанні. Це означає, що виконання може бути значно складнішим, адже примушення боржника до певної поведінки часто є складним завданням. Основні методи примусу включають накладення штрафів, обмеження прав боржника або навіть застосування адміністративних заходів.

В українській практиці виконання таких рішень залишається проблематичним. Наприклад, у випадку рішень про відновлення на роботі боржники можуть свідомо не виконувати рішення суду, що вимагає втручання виконавчих органів. Примусове виконання може включати штрафи, що накладаються за невиконання рішення, проте штрафи часто не є достатнім стимулом для виконання рішень.

Ключовим фактором для ефективного виконання є належне законодавче регулювання та забезпечення чітких механізмів відповідальності за невиконання. Наприклад, у ряді країн Європи передбачені більш жорсткі санкції для тих, хто не виконує рішення суду, аж до можливості накладення арешту або заборони на певні дії, що може бути доцільним і в Україні.

Судовий контроль при виконанні рішень немайнового характеру відіграє важливу роль у забезпеченні правомірного та ефективного виконання рішень, особливо у випадках, коли їх добровільне виконання боржником є ускладненим або неможливим. Немайнові рішення, як правило, стосуються дій або утримання від дій, що унеможлиблює їх виконання через звичайне майнове стягнення. Саме тому роль суду полягає не лише в ухваленні рішення, а й в нагляді за його виконанням.

Судовий контроль при виконанні рішень немайнового характеру виконує декілька основних функцій:

1. Забезпечення законності процедури виконавчого провадження – ця функція має вираз в тому, що суд здійснює нагляд за тим, щоб всі дії виконавців відповідали вимогам закону, а процес виконання був правомірним та не порушував прав і свобод учасників процесу.

2. Захист прав сторін виконавчого провадження – ця функція має вираз в тому, що суд має забезпечувати баланс інтересів між кредитором (стороною, що виграла справу) і боржником, зокрема, запобігаючи зловживанням з боку будь-якої зі сторін.

3. Гарантування примусового виконання – ця функція має вираз в тому, що якщо боржник не виконує рішення добровільно, суд має право накладати на нього санкції, наприклад, штрафи або адміністративні стягнення, що стимулюють до виконання рішення.

4. Роз'яснення та уточнення приписів судового рішення – ця функція має вираз в тому, що суд може надавати роз'яснення щодо тлумачення рішення, якщо виникають труднощі або суперечки щодо його виконання. Вказане є важливим для забезпечення ясності й прозорості процесу виконання [61, с. 115-118].

Суд контролює дії виконавчих органів, забезпечуючи дотримання ними законності у процесі виконання рішень. Виконавці зобов'язані дотримуватись правових норм, що регулюють порядок виконання рішень, а також діяти швидко та ефективно. Якщо боржник ухиляється від виконання рішення, суд може втручатися, забезпечуючи додаткові заходи примусу або розширюючи повноваження виконавців.

Суд також вирішує питання про накладення додаткових санкцій у випадках, коли звичайні механізми виконання виявляються недостатніми. У цьому контексті цікавим є досвід інших держав. Наприклад, як вказує Н. А. Петренко, «французьке процесуальне законодавство дозволяє суду за невиконання судового рішення накласти астрент двох типів: попередній (*astreinte provisoire*) та остаточний (*astreinte définitive*). Попередній астрент є можливою сумою, яка встановлюється суддею у рішенні за кожен день (тиждень або місяць) невиконання для стимулювання виконання боржником, та виникає, коли боржник за рішенням суду у визначений строк не виконує або затримує виконання зобов'язань, покладених на нього судом» [90, с. 84-

85]. Пропозиції вченої щодо запозичення даного досвіду до вітчизняного цивільного процесуального законодавства видаються цілком слушними.

Рішення немайнового характеру часто викликають труднощі у їх реалізації, зокрема через невизначеність щодо конкретних дій або через супротив боржника. У таких випадках суд може надавати додаткові роз'яснення або коригувати порядок виконання рішення.

Наприклад, якщо суд ухвалив рішення про знесення незаконно побудованої споруди, але боржник ігнорує це рішення, суд може санкціонувати конкретні дії виконавців або змінити механізм виконання (наприклад, дозволити примусовий демонтаж будівлі).

Такий контроль забезпечує реальне виконання судових рішень навіть у складних ситуаціях.

Судовий контроль також гарантує, що під час примусового виконання судового рішення будуть дотримані права боржника. Це особливо важливо, коли мова йде про рішення, що зобов'язують боржника до вчинення певних дій або обмежують його свободи. Наприклад, у випадках, коли боржника зобов'язують усунути перешкоди у користуванні земельною ділянкою, суд у процесі здійснення судового контролю має стежити за тим, щоб рішення та дії виконавця не порушували прав обох сторін.

Суд може переглядати скарги учасників виконавчого провадження та приймати відповідні заходи для виправлення ситуацій, коли порушуються права сторін або коли рішення виконується неналежним чином.

Судовий контроль забезпечує механізм оскарження дій виконавців у випадках, коли боржник або кредитор вважають їх неправомірними. Це є додатковою гарантією дотримання прав сторін. Сторони можуть звертатися до суду для перевірки законності дій виконавця або оскаржувати його рішення в адміністративному чи судовому порядку.

Таким чином, судовий контроль забезпечує прозорість, справедливість та ефективність процесу виконання рішень немайнового характеру, підвищуючи рівень довіри до судової системи та виконавчих органів [61, с.

115-118].

В сучасній системі судового процесу виконавче провадження є завершальною стадією, яка забезпечує реальне відновлення порушених прав та гарантує ефективність судового рішення.

Судовий контроль, з одного боку, є факультативним етапом, оскільки його здійснення не є автоматичним і залежить від ініціативи сторони або наявності підстав сумніватися у законності дій виконавця. Водночас, його значення важко переоцінити, оскільки він виступає незалежним механізмом перевірки дій виконавця, забезпечує дотримання прав учасників процесу примусового виконання рішення та сприяє ефективному застосуванню закону. Контроль суду має допоміжний (факультативний) характер, оскільки суд не замінює виконавчий орган, не виконує роль безпосереднього учасника виконавчого провадження, а лише перевіряє законність дій учасників виконавчого провадження і запобігає порушенням.

Законодавче регулювання передбачає право, а не обов'язок суду контролювати виконання: «суд *може* зобов'язати відповідача подати звіт про виконання рішення», у зв'язку з чим можна зробити висновок, що судовий контроль у виконавчому провадженні є дискреційним, тобто застосовується лише за необхідності, а не в кожному випадку примусового виконання рішення.

Судовий контроль діє як незалежний інструмент і є невід'ємною і важливою складовою системи механізмів захисту прав і свобод людини, виступючи як частина системи стримувань і противаг, балансу між гілками влади (судовою, виконавчою, адміністративною), а також між суб'єктами публічної влади та громадянином.

2.2. Принципи, що забезпечують ефективність судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві

Ефективність судового контролю – важлива складова виконавчого провадження в цілому. Доречно підтримати С. О. Якимчука, який слушно зазначає, що «систему виконання судових рішень слід оцінювати з огляду на реальну ефективність виконання судових рішень [185, с. 8].

Судовий контроль не може бути ефективним без реального виконання судових рішень. Як слушно зазначає О. Сасевич, «від здійснення судом належного контролю за виконанням судового рішення прямо залежить і ефективність правосуддя» [150]. Це означає, що не лише постановлення рішення, але й контроль за його виконанням, що є невід’ємною частиною ефективності. У контексті судочинства це може включати зобов’язання звітувати про виконання рішення, накладення санкцій за порушення порядку примусового виконання рішення тощо.

У зв’язку з цим слід підтримати С. О. Якимчука, що «принциповим моментом при теоретичній характеристиці виконавчого провадження як частини судового розгляду в розумінні практики ЄСПЛ є питання співвідношення суто судового розгляду, тобто формально судового розгляду, з точки зору того, що формально судовий розгляд та виконання судового рішення у виконавчому провадженні є горизонтально інтегруючими структурами цивільного процесу, а отже, вони процедурно і функціонально мають відбивати інтереси правосуддя» [185, с. 9].

Про це йде мова і в Рекомендації Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання [135], а також Керівних рекомендаціях для ефективного застосування існуючих рекомендацій Ради Європи щодо виконання, прийнятих Європейською комісією з ефективності правосуддя 9-10 грудня 2009 року [205], і в Законах України «Про виконавче провадження» [121], «Про доступ до судових рішень» [125], «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [124]. Зокрема, чинний Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» не вирішує всіх проблем у сфері виконання судових рішень, а тому не може розглядатися як остаточне вирішення

проблеми забезпечення ефективних засобів правового захисту права на виконання рішень у розумний строк, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання даного питання в аспекті того доведеного положення, що право на виконання судового рішення в розумний строк може бути самостійним об'єктом правового захисту [185, с. 9]. При цьому він та інші вищевказані акти є важливими «цеглинами» формування фундаменту ефективного виконання судових рішень.

Д. В. Смотрич, досліджуючи забезпечення належного виконання судових рішень в адміністративному судочинстві, слушно зазначає, що «зі змісту положень Конституції України, КАС України, Закону України «Про виконавче провадження» вбачається, що до процесуальних гарантій забезпечення належного виконання судового рішення в адміністративному судочинстві слід віднести: 1) закріплення обов'язковості виконання судового рішення, яке набуло законної сили; 2) публічний порядок винесення судового рішення; його оприлюднення у встановленому законом порядку; 3) встановлення особливого порядку звернення судового рішення до примусового виконання, якщо рішення винесено не на користь відповідача – суб'єкта владних повноважень; 4) встановлення юридичної відповідальності за невиконання судового рішення; 5) здійснення судового контролю та застосування адміністративним судом інших процесуальних засобів забезпечення виконання судового рішення» [156, с. 44].

Стратегія підвищення ефективності судового контролю за виконанням судових рішень має базуватися на відповідних принципах. Як справедливо зазначив В. А. Кройтор, «між різними принципами цивільного судочинства існують взаємодоповнення, взаємозв'язок у межах цілісної системи принципів. Під час характеристики того чи іншого принципу необхідно враховувати його взаємодоповнюваність і взаємозалежність з іншими принципами» [68, с. 581].

Якщо системно підходити до дослідження питання принципів, що забезпечують ефективність судового контролю, то можна прослідкувати

наявність діалектичного зв'язку між принципами виконавчого провадження та принципами судового контролю за виконанням судових рішень, що належать до системи принципів судочинства. Належність виконавчого провадження та судового контролю за виконанням судових рішень до єдиного юридичного механізму судового захисту права зумовлює формування єдиної системи принципів. Таким чином, є спільні принципи, що належать як до виконавчого провадження, так і до судового контролю, а є спеціальні принципи, властиві лише для судового контролю за виконанням судових рішень, які обумовлюють особливості відповідної процедури.

До перших слід віднести такі принципи.

1. Принцип верховенства права.

Концепція верховенства права формувалася як необхідність підпорядкування «позитивного» (встановленого чи санкціонованого державою) права «непозитивному» (природним правам людини, потребам людської природи, вимогам розуму, моралі тощо) [26, с. 115]. Як вірно зазначає Т. О. Чепульченко, «верховенство права – це вказівка на пріоритет природних прав людини в державі» [172, с. 187].

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 02.11.2004 року «...верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозахисну діяльність, зокрема, у закони, які за своїм змістом мають бути наповнені, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає також інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [138].

Ефективність судового контролю вимірюється тим, наскільки судові рішення відповідають нормам і принципам права, сприяють захисту основних прав і свобод, а також реально виконуються та мають суспільний ефект.

Таким чином, верховенство права виступає водночас і метою, і засобом ефективного судового контролю, оскільки задає стандарти діяльності судів і є критерієм оцінки результативності контролюючої функції судової влади.

Саме він забезпечує незалежність суду, справедливість рішень, захист прав людини та обмеження державної влади. Утілення цього принципу в судовій практиці є передумовою побудови правової держави, де судовий контроль виступає дієвим механізмом підтримання законності, стабільності та довіри громадян до правосуддя.

2. Принцип обов'язковості виконання судових рішень.

Принцип обов'язковості виконання судових рішень є ключовим для ефективності судового контролю, оскільки саме через його дотримання реалізується контроль за дотриманням закону, забезпечується відновлення прав і свобод громадян та підвищується довіра до судової системи. Без цього принципу будь-які судові рішення залишаються декларативними, що нівелює суть правосуддя та підриває ефективність судового контролю.

М. І. Труш зазначає, що «загальнообов'язковість судового рішення в силу положень закону, які випливають із владного характеру судового рішення як акта, що реалізує судову владу, не має суб'єктивних меж, але властивість здійсненності (реалізованості) такі межі має» [161, с. 182]. У зв'язку з цим науковець робить висновок про те, що «було б необґрунтованим поширювати дію реалізованості судового рішення, яке набрало законної сили, на всіх осіб без винятку, включаючи тих осіб, які не брали участі у справі, і яких не зачіпають владні приписи, які містяться в судовому рішенні» [161, с. 182].

Слід погодитись з думкою Л. В. Крупної, яка вказує, що «у судових рішеннях міститься, як загальна складова принципу обов'язковості, звернена

до необмеженої кількості осіб, так і спеціальна складова, що адресується певним особам» [71, с. 9].

3. Принцип законності.

Принцип законності, на відміну від верховенства права, означає, що усі дії державних органів, посадових осіб та громадян повинні здійснюватися виключно на підставі закону та відповідно до нього. Це означає, що жодне рішення, норма або акт не може суперечити чинному законодавству, а суди під час здійснення контролю повинні перевіряти відповідність дій органів влади нормам права.

В Україні принцип законності закріплений у статтях 8 та 19 Конституції України [57], а також у низці законів, що регулюють діяльність судової системи та державних органів.

Цей принцип передбачає, що кожне судове рішення має ґрунтуватися на правових нормах, бути ухваленим у межах повноважень, встановлених законом, та суворо відповідати закону. Дотримання законності є базовою умовою для довіри до судової системи та законності діяльності всіх гілок влади. Цей принцип забезпечує верховенство права та є гарантією того, що судовий контроль діє в межах правового поля та не виходить за встановлені законом рамки.

Для судового контролю принцип законності є базовим, оскільки саме він визначає межі повноважень органів влади та гарантує, що правовий захист громадян здійснюється відповідно до закону.

4. Принцип диспозитивності.

Принцип диспозитивності (від лат. *dispono* – «розпоряджаюся») означає, що суб'єкти процесу володіють правом розпоряджатися своїми процесуальними правами, ініціювати судовий розгляд та визначати обсяг предмета спору.

З. В. Ромовська на доктринальному рівні вказує, що диспозитивність, зазвичай, проявляється у тексті правових норм; на застосування цього методу спрямовують терміни «може» або «має право» [142, с. 174-175].

Відповідно до ч. 6 ст. 55 Конституції України «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [57]. Доречно погодитися з Е. М. Гануляк, що «вже в цьому конституційному положенні бачимо законодавче закріплення диспозитивного методу правового регулювання. Однак в різних процесуальних галузях він має свою специфіку застосування» [28, с. 130].

Яскраво даний принцип має вираз в тому, що ініціювання судового контролю за виконанням судових рішень здійснюють саме сторони виконавчого провадження.

Диспозитивність сприяє збалансованому, справедливому та ефективному здійсненню судового контролю, гарантує повагу до прав сторін і забезпечує реалізацію правосуддя у демократичному суспільстві.

5. Принципи справедливості, неупередженості та об'єктивності.

Справедливість – «соціально-етична та морально-правова категорія, яка позначає наявність у соціальному світі правових засад і виражає їх правильність, імперативність і необхідність» [183, с. 604].

Венеціанська комісія зазначає, що «неупередженість означає, що судівництво навіть за зовнішніми ознаками не видається упередженим щодо результату справи» [208].

У науці «об'єктивне вважається таким знанням про реальність, яке не залежить від людського сприйняття і залишиться таким незалежно від того, чи має якесь уявлення людина про об'єкт, чи ні» [86, с. 55].

При цьому Ю. А. Тобота, проаналізувавши різні думки щодо поняття «справедливість», дійшла висновку, що «термін «справедливий» у процесуальному аспекті означає неупереджений (незалежний) та об'єктивний, такий, що у рівній мірі (без привілеїв) враховує інтереси учасників судового провадження, відповідає моральним та правовим нормам». Тобто фактично термін «справедливий» є родовим поняттям для «неупередженості» та «об'єктивності» [160, с. 66].

Вказані принципи взаємопов'язані і формують етичну та правову основу судового контролю, оскільки справедливість забезпечує моральну та соціальну адекватність рішень, неупередженість гарантує незалежність від сторонніх впливів, а об'єктивність дозволяє суду базувати рішення на всебічно зібраних фактах і доказах. Разом вони забезпечують дійсний, ефективний і легітимний контроль за дотриманням закону та прав людини, підвищуючи довіру суспільства до судової системи.

6. Принципи гласності та відкритості.

М. Й. Штефан зазначав, що «гласність як принцип виконавчого провадження означає відкритість виконавчого провадження для сторін, інших осіб, які беруть у ньому участь, осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій та широкої громадськості» [24, с. 59]. Таким чином, він фактично об'єднує змістовно ці два поняття, і його підтримує більшість дослідників.

Однак Є. О. Шиман розмежовує ці поняття, вказуючи, що «гласність виконавчого провадження стосується його відкритості для широкої громадськості, а власне відкритість виконавчого провадження є відкритістю інформації про виконавче провадження для його учасників» [177, с. 46].

О. М. Гришко виокремлює також «принцип прозорості у діяльності органів примусового виконання рішень, щодо якого вказується на тотожність його гласності та відкритості виконавчого провадження» [31, с. 42-44].

Даний принцип передбачає, що всі дії з виконання судових актів, порядок і результати виконання судових рішень повинні бути доступні для сторін виконавчого провадження, а в окремих випадках і для громадськості.

У контексті судового контролю гласність забезпечує прозорість процесу виконання рішень, а відкритість дозволяє суду контролювати дії виконавців та своєчасність реалізації судових рішень.

Закріплюється даний принцип у Законах України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання

судових рішень», а також реалізується через електронні системи, наприклад, Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень.

7. Принцип розумності строків провадження.

Даний принцип означає, що виконання судових рішень має здійснюватися у межах розумного часу, який забезпечує ефективний захист прав та інтересів сторін і не порушує їхні законні права. Розумні строки є необхідною умовою для того, щоб судовий нагляд був дієвим, а рішення суду реально відновлювали порушені права.

Як зазначає С. О. Якимчук, «питання захисту права на виконання рішення суду в розумний строк є визначальним як з теоретичної, так і з практичної точок зору, оскільки відповідно до ст. 13 Конвенції кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» [185, с. 8].

Як заходи примусового виконання рішення, так і процедура судового контролю мають здійснюватися оперативно.

Ю. Ф. Лавренюк виділяє фактичну та юридичну сторони оперативності. Фактичною стороною є фактичне швидке вирішення справи, а юридичною – закріплені у законодавстві строки вирішення справи [75, с. 94].

В. В. Рябченко зазначає, що «оперативність розгляду справи ... полягає у: 1) фактичних мінімальних затратах часу на розгляд конкретної ... справи; 2) забезпечення при цьому належної якості розгляду справи за рахунок розвиненого законодавства» [144, с. 55].

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 22.09.2020 р. у справі № 910/3009/18 звертала увагу на те, що «судовий захист повинен бути повним та відповідати принципу оперативності, тобто забезпечити відсутність необхідності звернення до суду для вжиття додаткових засобів захисту» [93].

Ефективність судового контролю значною мірою визначається тим, наскільки швидко суд може розглянути заяви та скарги щодо здійснення судового контролю. Тривалі процесуальні строки та затримки у розгляді заяв підривають ефективність судового контролю через втрату актуальності захисту права, що може призвести до невинуватених витрат учасників процесу та зниження довіри до правосуддя.

8. Принцип співмірності (пропорційності).

Стосовно виконавчого провадження даний принцип означає співмірність заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями. Натомість стосовно судового контролю за виконанням судових рішень даний принцип означає співмірність заходів контролю та втручання суду у процес примусового виконання рішень з очікуваним легітимним результатом такого втручання – усуненням порушень закону, прав та охоронюваних законом інтересів учасників виконавчого провадження, які мали місце в процесі примусового виконання рішення.

Л. В. Крупнова зазначає, що даний принцип «характеризує у виконавчому провадженні баланс між примусом та нормативно оформленими вимогами» [72, с. 77]. При цьому Є. О. Шиман слушно доповнює, що «сутність цього принципу завжди пов'язується з необхідністю гарантування та дотримання прав боржника, однак, цю сутність не слід розглядати досить вузько. Не достатньо при формулюванні змісту та сутності принципу співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями акцентувати увагу лише на тих положеннях, які спрямовані на захист прав боржника. Він вимагає від виконавця також і застосування тих заходів примусового виконання рішень, які були б реальними та такими, які здатні призвести до фактичного виконання рішення, тобто ця засада повинна сприяти виконанню рішення. Контрольним критерієм законності співмірності повинен бути критерій того, чи є спрямованими дії виконавця на забезпечення виконання остаточного судового рішення» [178, с. 281].

Заходи примусового виконання судових рішень повинні відповідати характеру, обсягу та суті стягнення, присудженого судом, і не перевищувати необхідного для забезпечення реалізації рішення. Інакше кажучи, примусові дії виконавців не повинні створювати надмірного тиску на боржника або порушувати його права більшою мірою, ніж це впливає з самого рішення суду. Це передбачає застосування поступових заходів і, наприклад, тільки неподання звіту про виконання рішення або подання незадовільного звіту має призводити до притягнення виконавця до відповідних заходів.

П. М. Синицин та Р. О. Василюгло слушно зазначають, що «зміст принципу пропорційності полягає здебільшого у справедливому балансі між несприятливими наслідками в обмеженні основних прав і свобод людини та громадянина та необхідністю у досягненні законної мети. Це означає, що будь-яке втручання в права людини має бути обґрунтованим, пропорційним та адекватним поставленій меті, і не повинно бути надмірним» [154, с. 138]. Слід погодитися також із думкою Я. Берназюка, який навів «найбільш пов'язані з принципом пропорційності поняття, а саме: співмірність (Commensurability): відповідність між вжитими заходами та досягнутими цілями; баланс інтересів (Balance of Interests): гармонійне співвідношення між правами особи та публічними інтересами; необхідність (Necessity): вжиті заходи повинні бути виправданими для досягнення мети; адекватність (Adequacy): відповідність заходів поставленим завданням; справедливість (Fairness): баланс між втручанням у права особи та метою, яку переслідують; обґрунтованість (Reasonableness): раціональність вжитих заходів; мінімальне втручання (Minimal Intervention): використання найменш обмежувальних засобів для досягнення результату; зваженість (Proportionateness): ґрунтується на ретельній оцінці та збалансованості рішень; еквівалентність (Equivalence): рівність між витратами та отриманими вигодами; раціональність (Rationality): логічність і осмисленість вжитих заходів» [9].

Принцип пропорційності означає, що заходи судового контролю повинні бути співмірні цілям, яких прагнуть досягти, і не повинні

перевищувати межі необхідного для захисту прав чи інтересів. У контексті ефективності судового контролю цей принцип гарантує, що захід контролю є адекватним, необхідним і не створює надмірного тягаря для сторін.

9. Принцип забезпечення права на оскарження.

Даний принцип органічно поєднує виконавче провадження та судовий контроль за примусовим виконанням рішень, оскільки гарантує право сторін виконавчого провадження на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності державних і приватних виконавців.

Конституційний Суд України в Рішенні № 19-рп/2011 від 14.12.2011 року розтлумачив, що «конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом» [141].

Принцип забезпечення права на оскарження передбачає, що сторони виконавчого провадження мають можливість оскаржувати дії, рішення або бездіяльність виконавців у суді.

Зміст даного принципу розкривається у нормах Законів України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень», а також у Цивільному процесуальному кодексі України і визначає, що суд здійснює контроль за законністю та ефективністю дій виконавців на підставі звернень сторін.

Принцип гарантує захист прав і законних інтересів стягувачів та боржників, забезпечує контроль за дотриманням законності у виконавчому провадженні. Таким чином, принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності виконавців є ключовим для ефективного судового контролю, оскільки він забезпечує можливість переходу від процесу примусового виконання рішення до процедури здійснення судового контролю за таким виконанням.

У поєднанні з іншими наведеними вище принципами (верховенство права, законність, обов'язковість виконання рішень, гласність та відкритість, розумні строки, співмірність заходів) цей принцип забезпечує дійсний, ефективний та справедливий судовий контроль за виконавчим провадженням.

До спеціальних принципів судового контролю за виконанням судових рішень доречно віднести наступні.

1. Принцип доступності правосуддя.

Право кожної особи звертатися до суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав, свобод і інтересів є невід'ємною складовою всіх етапів судового процесу, в тому числі судового контролю. Цей принцип включає рівний доступ до судових установ незалежно від соціального статусу, матеріального становища чи інших обставин. Реальний доступ до правосуддя є фундаментальною передумовою ефективного судового контролю та запорукою реалізації інших принципів судового захисту.

Встановлення судового контролю за виконанням рішення суду неможливо без належного рівня доступу до суду, оскільки саме право на такий доступ є вихідною умовою реалізації всіх інших процесуальних гарантій, у тому числі й контролю за належним виконанням судових актів. Судовий контроль, за своєю суттю, є продовженням судового захисту, який не завершується ухваленням рішення, а охоплює і етап його фактичного виконання. Якщо особа позбавлена можливості ефективно звернутися до суду або ініціювати контроль за виконанням судового рішення, формальне визнання її права втрачає реальне значення.

Належний доступ до суду забезпечує не лише можливість подати позов чи скаргу, а й право на ефективний механізм реалізації ухваленого рішення. У практиці Європейського суду з прав людини неодноразово підкреслювалося, що право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) включає не лише право на розгляд справи, а й обов'язок держави забезпечити виконання судових

рішень як невід'ємну частину права на суд. Відсутність ефективного доступу до судового контролю за виконанням рішень призводить до ілюзорності судового захисту, порушує принцип верховенства права та підриває довіру до судової системи. Виключно за умови гарантованого, реального та ефективного доступу до суду можливе повноцінне здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, що є обов'язковою складовою справедливого правосуддя та гарантією дієвості механізму захисту прав людини.

Як вірно зазначає І. Д. Климкович, «право на доступ до правосуддя розглядається і визнається як окреме право людини, в системі нових індивідуальних і соціальних прав й одночасно як гарантія дотримання та реалізації прав людини у сфері правосуддя. Доступ до правосуддя не обмежується простою доступністю для громадянина процесуальних інструментів, але, по суті, передбачає перспективу здійснення судового процесу. Цією гарантією громадянин досягає права на судовий процес у поєднанні з конституційними правилами, тобто з конституційними процесуальними гарантіями. Ця конституційна гарантія, з одного боку, гарантує сторонам реалізацію їх суб'єктивних і процесуальних прав, а з іншого боку, здійснення юрисдикції відповідно до конституційних параметрів є основоположною» [52, с. 334].

Такий «доступ не означає автоматичної незаконності цих рішень, дій або бездіяльності, а спрямований на перевірку у судовому порядку їх законності та правомірності, що не лише забезпечує ефективний захист прав, свобод кожної особи, якої стосується неправомірна діяльність суб'єктів владних повноважень, а й сприяє підтримці законності та правопорядку в цілому шляхом виявлення та усунення нелегітимних проявів у такій діяльності» [140].

2. Принцип незалежності суду.

Т. В. Галайденко зазначає, що незалежність суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади,

здатної забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя, ефективно захистити права і свободи людини і громадянина [27, с. 28-40]. М. Д. Савенко вважає, що «незалежність суддів є системою заходів, що забезпечують вирішення спірного правового питання суддею за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання у здійснення правосуддя як ефективний захист прав і свобод людини» [145, с. 98].

Як слушно вказує О. О. Штефан, «принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, як не важко помітити, складається із двох взаємопов'язаних елементів-правил: одне з них говорить про те, що суддя незалежний при здійсненні правосуддя, а інше наказує всім суддям при здійсненні правосуддя підкорятися виключно закону» [180, с. 101].

«Питання забезпечення незалежності судової влади та незалежності судді, зокрема, під час здійснення судочинства мають велике значення, і не тільки тому, що їх дотримання гарантоване Конституцією України: незалежність судді є необхідною гарантією реалізації справедливого судочинства. Лише за умови функціонування незалежного суду можливий ефективний захист прав і свобод людини й громадянина, юридичних осіб, гарантованих законодавством інтересів суспільства та держави» [155, с. 177].

Незалежність суду від інших гілок влади та інших впливів є критичною умовою для неупередженого судового контролю. Без незалежності судової влади судовий контроль не може бути ефективним, оскільки рішення можуть бути під впливом політичних чи інших зацікавленостей. Незалежність суддів є міжнародним стандартом, закріпленим у численних джерелах права, і є ключовим елементом справедливого судового розгляду та ефективного контролю.

3. Принципи змагальності та рівності сторін.

Як вірно зазначають Р. М. Римарчук та Г. С. Римарчук, «процесуальна рівноправність сторін є необхідною у реалізації принципу змагальності, оскільки змагатися в відстоюванні суб'єктивних прав і інтересів сторони

можуть лише в однакових правових умовах з використанням рівних процесуальних засобів» [136, с. 198]. О. В. Стратій вказує, що «принцип змагальності визначає, що сторони мають активно змагатися у доказуванні своїх правових позицій та вимог. Це включає представлення доказів, аргументів та свідчень, які підтримують їхні вимоги перед судом. Такий підхід підкреслює роль сторін у процесі з'ясування фактів і визначенні правової справедливості. Вони не просто представляють свої вимоги, але також мають обов'язок довести їхню обґрунтованість і справедливість» [157, с. 219].

Щодо принципу рівності обов'язків людини і громадянина, то Д. Д. Штонда слушно зазначає, що «у прямій формі в українському праві не сформульований, але, проголошуючи рівність усіх громадян перед законом, ст. 24 Конституції України встановлює і рівну підлеглість усіх громадян законам України. Крім того, принцип рівності обов'язків відображено у положеннях Конституції, які закріплюють конкретні обов'язки громадян» [181, с. 48].

Е. Г. Ханаєва взагалі ототожнює вказані принципи, зазначаючи, що в рамках реалізації принципу змагальності в цивільному судочинстві «забезпечується можливість рівності сторін у їх процесуальних правах та обов'язках» [167, с. 7].

Для забезпечення реалізації принципів рівності та змагальності у виконавчому процесі при встановленні судового контролю сторони даного процесу мають рівні права щодо: врегулювання спору шляхом досягнення угоди між сторонами; роз'яснення у випадку необхідності учасникам процесу їхніх процесуальних прав та обов'язків, наслідків вчинення або невчинення процесуальних дій; запобігання зловживанню їхніми правами та вжиття заходів для виконання ними їхніх обов'язків; суд позбавлений права за своєю ініціативою збирати докази по справі, крім випадків, передбачених законом; суд не може обмежувати матеріальні та процесуальні права сторін.

Змагальність і рівність сторін передбачають, що всі учасники судового процесу мають рівні можливості представляти свої докази, аргументи та захищати свої інтереси. Забезпечення цих принципів є основою справедливого судового розгляду, а отже і ефективного судового контролю, через створення збалансованого функціонування сторін у процесі та можливість суду винести обґрунтоване рішення.

У разі, якщо боржник не може своєчасно надати звіт про виконання судового акта або належним чином виконати такий акт з незалежних від нього причин, він має право та навіть зобов'язаний обґрунтувати свою позицію і довести її до суду, а суд – вислухати та оцінити доводи та докази. І в цьому має вираз принцип змагальності та рівності, який запобігає перекосам в ході виконання судових актів та скасовує аксіому беззаперечної вини виконавця або боржника у невиконанні або неналежному виконанні судового акта.

При такому тривалому виконанні можна ставити питання про виплату компенсації, що корелюється з практикою ЄСПЛ. Так, у п.п. 24-25 рішення ЄСПЛ у справі «Харук та інші проти України» (Kharuk and others v. Ukraine) [193], а також у низці інших справ проти України, пов'язаних із тривалим невиконанням рішень національних судів, ЄСПЛ, враховуючи сформовані ним підходи до визначення розміру компенсації у випадках встановлення порушення Конвенції через невиконання судових рішень, дійшов висновку про доцільність присудження кожному заявнику 3000 євро у справах, де невиконання тривало понад три роки, та 1500 євро у решті заяв. Вказані суми присуджувалися як відшкодування будь-якої матеріальної та моральної шкоди, а також як компенсація судових витрат [193].

Доречно відзначити, що принципи судового контролю не діють ізольовано, оскільки створюють інтегровану систему, у якій кожен принцип доповнює інший. Наприклад, доступ до правосуддя та рівність сторін створюють умови для застосування принципів законності та змагальності, що, у свою чергу, підвищує якість виконання судового акта. Незалежність

суду забезпечує неупереджене застосування усіх принципів, а оперативність впливає на релевантність рішень. Взаємодія цих принципів формує високу якість судового контролю, що є ознакою ефективної правової системи.

Таким чином, ефективність судового контролю визначається системою принципів, які можна умовно розділити на загальні (спільні для виконавчого провадження та судового контролю за виконанням рішень) та специфічні (окремо – для виконавчого провадження і окремо – для судового контролю за примусовим виконанням рішень). Загальні принципи включають верховенство права, обов'язковість виконання рішень, законність, диспозитивність, справедливість та неупередженість, гласність, розумні строки, співмірність (пропорційність). Саме поєднання цих принципів формує основу для ефективного, дійсного та справедливого судового контролю.

До специфічних принципів судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві запропоновано відносити наступні: принцип доступності правосуддя – має вираз в невід'ємному праві кожної особи звертатися до суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав, свобод і інтересів на всіх етапах судового процесу, в тому числі на стадії примусового виконання рішення; принцип незалежності суду – має вираз в гарантуванні справедливого судового розгляду при призначенні судового контролю; принципи змагальності та рівності сторін – мають вираз в гарантуванні рівних прав учасників у представленні доказів, аргументів і захисті інтересів, створюючи умови для об'єктивного та справедливого контролю.

Взаємодія цих принципів формує єдину інтегровану систему, де кожен принцип доповнює інший. Доступ до правосуддя та рівність сторін створюють умови для застосування законності та змагальності, незалежність суду гарантує неупереджене застосування всіх принципів, а оперативність підвищує релевантність рішень. Така синергія забезпечує високий рівень

ефективності судового контролю, що є показником стабільної та якісної правової системи [65, с. 2014-2026].

Судовий контроль за виконанням судових рішень тісно пов'язаний з виконавчим провадженням та гарантує реалізацію правових стандартів, відновлення прав громадян та стабільність правопорядку. Він забезпечує баланс між гілками влади, виступає превентивним і відновлювальним механізмом та сприяє формуванню правової культури в суспільстві. Ефективність судового контролю прямо впливає на довіру до судової системи, забезпечує верховенство права та підвищує якість виконання рішень суду, формуючи системний підхід до захисту прав і свобод людини в Україні.

2.3. Компетенція суду щодо здійснення контролю за виконанням судових рішень

Проблема реалізації судового контролю за діяльністю органів та посадових осіб, що здійснюють примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, набуває особливого значення в сучасних умовах.

Як слушно зазначає В. М. Кравчук, «кожен судовий процес має завершуватися виконанням судового рішення, а суд після його ухвалення продовжує відігравати активну роль у забезпеченні реалізації сторонами їхніх прав» [59, с. 80-83].

Виконання – важливий етап правозастосовної діяльності, покликаний «довести справу до логічного завершення», задовольнити особу, на користь якої вирішено справу, не тільки морально шляхом винесення судового акта, але й організаційно-спонукально – шляхом створення несприятливих організаційно-моральних норм, через які привести особу до налагодження співпраці з боржником і оперативного та (бажано) добровільного виконання судового акта.

Утім, окремі науковці підкреслюють, що суд не має ефективних засобів контролю за виконанням свого рішення. Вони також наголошують на існуванні також інших недоліків у системі виконання судових рішень в Україні, які суттєво впливають на їх якість та ефективність такого виконання, негативно впливають на реалізацію соціальних гарантій держави щодо захисту прав і свобод громадян: корупція органів державної влади; недосконалість заходів та методів забезпечення виконання рішень судів та інших органів державної влади; неможливість здійснення виконавчих дій у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, а також на територіях, розташованих на лінії зіткнення; нерозвинені відносини з міжнародними судовими органами у цій сфері [206, с. 99].

Вони також зазначають, що для України французька модель діяльності системи виконання судових рішень є прикладом для застосування. Приватні виконавці в цій системі мають монопольне становище, без втручання держави у виконання судових рішень. У свою чергу, суддя, який приймає рішення, контролює виконання судових рішень та їхню роботу.

Урахування всіх недоліків роботи органів державної виконавчої служби та позитивний зарубіжний досвід деяких розвинених країн, дасть можливість для вітчизняної системи виконавчого провадження набуті чіткого механізму судового контролю за законністю виконання, який не дозволить виконавцеві вийти за процесуальні межі, чому також сприятиме ефективний електронний документообіг у виконавчому провадженні, ефективна система взаємодії судової та виконавчої влади, які організаційно розташовані в різних системах управління тощо.

Впровадження ефективних механізмів, спрямованих на реалізацію соціальних гарантій держави щодо захисту прав і свобод громадян при виконанні судових рішень, наразі є пріоритетним завданням для держави на найближчу перспективу, і, перш за все, має бути комплексним. Виконання цього завдання зміцнить організаційно-правову структуру органів

примусового виконання та забезпечить гарантії захисту прав, свобод, та охоронюваних законом інтересів громадян та юридичних осіб під час виконавчого провадження. Відповідно, зменшиться кількість позовів до міжнародних судів, зокрема ЄСПЛ, за порушення їхніх прав при тривалому виконанні або невиконанні судових рішень, а також зросте рівень довіри населення до державних інституцій [206, с. 99-100].

Проблематика судового контролю за дискреційною діяльністю виконавців у сфері виконання судових актів набуває особливої наукової та практичної значущості в умовах трансформації системи правосуддя та модернізації механізмів примусового виконання рішень в Україні. Ефективність правосуддя визначається не лише якістю постановлених судових актів, а й реальністю їх своєчасного та повного виконання. Саме стадія виконання виступає вирішальним етапом реалізації права на справедливий суд, адже за відсутності належного виконання судове рішення перетворюється на декларативний документ без юридичної дієвості.

Г. А. Майданевич визначав судовий контроль як «окрему самостійну форму реалізації судом своїх визначених законом повноважень, яка спрямована на виконання судового рішення» [81, с. 234].

У практиці ЄСПЛ неодноразово наголошувалося, що держава зобов'язана забезпечити реальне виконання рішень національних судів як складову права на справедливий суд. Виконання судових рішень є невід'ємною складовою правосуддя відповідно до ч. 2 ст. 129 Конституції України, тому судовий контроль за діяльністю виконавців виступає гарантією ефективності правосуддя. А в умовах реформування системи примусового виконання рішень та появи приватних виконавців судовий контроль постає ще більш актуальним. Необхідно визначити, наскільки суд може впливати на їхню діяльність, враховуючи баланс незалежності виконавця і гарантій прав сторін виконавчого провадження.

Останні зміни в процесуальному законодавстві щодо запровадження інституту судового контролю в усі види судочинства показують актуальність

проблеми окреслення компетенції суду щодо здійснення контролю за примусовим виконанням рішень та потребу її комплексного дослідження.

Виконавці відповідно до чинного законодавства наділені широким колом повноважень щодо примусового виконання судових актів. І це слід підтримати, оскільки в протилежному випадку у таких осіб не було б реальних можливостей швидко та ефективно виконувати судові акти. Одночасно широкі повноваження можуть створювати умови для зловживань своїми правами та можливостями. Тому необхідно врівноваження та контроль з боку інших органів над приватними виконавцями та органами державної виконавчої служби.

Таким органом є суд, який розглядав конкретну судову справу, та за аналізом чинного законодавства суд має досить широкі повноваження щодо контролю за діяльністю виконавців.

Відповідно до ст. 6 Конституції України «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» [57]. Відповідно до ст. 19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [57].

З огляду на наведені конституційні положення важливо, щоб функцію судового контролю за виконанням судових рішень здійснював саме той суд, який має на це усю повноту законних повноважень. Такий суд називають повноважним [33, с. 53], компетентним [10, с. 132] або судом, встановленим законом [78, с. 48].

Визначаючи компетенцію суду щодо здійснення контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві, необхідно, в першу чергу, відмежувати судовий контроль від інших (позасудових) видів контролю: адміністративного і громадського.

Порядок здійснення адміністративного та громадського контролю за

діяльністю державних та приватних виконавців дещо відрізняється. Адміністративний контроль більшою мірою стосується діяльності державних виконавців, хоча не виключається й здійснення такого контролю за діяльністю приватних виконавців. Натомість, громадський контроль здійснюється, в основному, за діяльністю приватних виконавців.

Функція здійснення адміністративного контролю за діяльністю державних та приватних виконавців покладена на Міністерство юстиції України, а для державних виконавців додатково – також на вищестоящих посадових осіб органів державної виконавчої служби.

Як вірно вказує І. О. Бут, «органи державної виконавчої служби вищого рівня здійснюють по відношенню до органів державної виконавчої служби нижчого рівня контрольну функцію, що полягає у праві цих органів здійснювати перевірки законності, повноти і своєчасності виконання рішень, правильності оформлення службових документів, дотримання державними виконавцями трудової й службової дисципліни тощо» [21, с. 30].

Так, згідно положень ст. 12 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» контроль за діяльністю державних виконавців та інших працівників органів державної виконавчої служби здійснюють органи примусового виконання рішень, визначені у статті 6 цього Закону, в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Такими органами є Міністерство юстиції України та органи державної виконавчої служби, утворені Міністерством юстиції України в установленому законодавством порядку (ст. 6 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [129]).

Окрім цього, відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» Міністерство юстиції України також здійснює контроль за діяльністю приватних виконавців та визначає порядок здійснення контролю

за діяльністю приватного виконавця [129].

Контроль за діяльністю приватних виконавців здійснюється Міністерством юстиції України шляхом проведення планових і позапланових перевірок у порядку, встановленому Міністерством юстиції України (ч. 1 ст. 34 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»).

Механізм здійснення Міністерством юстиції України перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців, зокрема стану додержання Конституції України, вимог законів України, указів Президента України та постанов Верховної Ради України, ухвалених відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства юстиції України, доручень Міністра юстиції України, та організації роботи щодо їх виконання, дотримання державними і приватними виконавцями порядку та строків вчинення виконавчих дій, виконання правил діловодства визначається нормами Порядку проведення перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 жовтня 2018 року № 3284/5 [127].

Адміністративний контроль з боку посадових осіб державної виконавчої служби за законністю рішень, дій або бездіяльності державних виконавців здійснюється в порядку розгляду скарг. Так, рішення, дії або бездіяльність державного виконавця можуть бути оскаржені стягувачем та іншими учасниками виконавчого провадження (крім боржника) до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Рішення, дії та бездіяльність начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, можуть бути оскаржені до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня.

Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, при здійсненні контролю за рішеннями, діями державного виконавця під час виконання рішень має право у разі, якщо вони суперечать

вимогам закону, своєю постановою скасувати постанову або інший процесуальний документ (або їх частину), винесені у виконавчому провадженні державним виконавцем, зобов'язати державного виконавця провести виконавчі дії в порядку, встановленому цим Законом.

Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, або виконавець з власної ініціативи чи за заявою сторони виконавчого провадження може виправити допущені у процесуальних документах, винесених у виконавчому провадженні, граматичні чи арифметичні помилки, про що виноситься відповідна постанова (ч. 3 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» [121]).

Верховний Суд акцентував увагу на тому, що «що перевірка законності виконавчого провадження посадовими особами органів державної виконавчої служби не може проводитися з власної ініціативи. ... Такий контроль можливий винятково на підставі оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця, ініційованого учасниками виконавчого провадження ... шляхом подання скарги до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, або, у разі оскарження дій начальника відділу, - до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня. Закон не наділяє посадових осіб, включаючи директора Департаменту ДВС, правом на самостійні перевірки без зовнішнього імпульсу у виді скарги, оскільки це суперечило б принципам верховенства права, процесуальної дисципліни та захисту прав учасників провадження від довільного втручання. Водночас перевірка законності є правомірною, якщо вона розпочата з ініціативи учасника виконавчого провадження, зокрема стягувача шляхом подання скарги, яка стала підставою для видачі доручення вищого керівництва та проведення контролю» [91].

Громадський контроль за діяльністю приватних виконавців здійснюється Радою приватних виконавців України в порядку, визначеному ст. 35 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Переваги судового контролю над адміністративним та громадським полягають у наступному:

1) судовий контроль є більш універсальним. За його допомогою може бути усунуто практично будь-яке порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін та інших учасників виконавчого провадження. Тоді як, наприклад, начальник відділу державної виконавчої служби не розглядає скарги боржників, а тому вони не можуть скористатися цим механізмом захисту своїх прав у виконавчому провадженні;

2) судовий контроль завжди казуальний, тобто він призначений для вирішення конкретної проблеми з виконанням судового рішення, тоді як, наприклад, перевірки органами Міністерства юстиції України проводяться щодо усієї діяльності виконавця загалом;

3) в рамках судового контролю суд може скасувати незаконні рішення державних та приватних виконавців, спрямувавши виконавче провадження у законне русло, тоді як суб'єкти громадського контролю не наділені повноваженнями безпосередньо впливати на хід виконавчого провадження, конкретні рішення, дії чи бездіяльність приватних виконавців;

4) в рамках здійснення судового контролю є можливість вирішення системної проблеми, яка існує в діяльності державних та приватних виконавців, шляхом формулювання Верховним Судом правових висновків щодо порядку застосування норм права у конкретній складній ситуації.

Відокремивши судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах від інших (несудових) видів контролю, необхідно визначитись із судовою юрисдикцією справ, в процесі розгляду яких здійснюється такий судовий контроль.

Судовий контроль за виконанням судових рішень може здійснюватись у порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства.

У зв'язку з тим, що як державний, так і приватний виконавці при здійсненні своїх повноважень у виконавчому провадженні є суб'єктами владних повноважень у розумінні п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС України [53], необхідно

чітко відмежовувати, у яких випадках оскарження їх рішень, дій або бездіяльності повинно здійснюватися в порядку цивільного чи господарського судочинства, а в яких – у порядку адміністративного судочинства.

З огляду на роз'яснення, надані у п.п. 4-6 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 № 6 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах» [130], які все ще зберігають свою актуальність, якщо скарга на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця, іншої посадової особи державної виконавчої служби чи приватного виконавця подана стороною виконавчого провадження (стягувачем або боржником) і вона стосується примусового виконання судового рішення у цивільній справі, то така скарга розглядається судом у цивільному судочинстві в порядку судового контролю за виконанням судових рішень (аналогічним чином вирішується питання і у випадку виконання рішення господарського суду – скарга розглядається в порядку господарського судочинства). Натомість, якщо оскаржити рішення, дії або бездіяльність державного виконавця, іншої посадової особи державної виконавчої служби чи приватного виконавця бажає не сторона виконавчого провадження, а інший суб'єкт, а також у випадках, коли таке оскарження відбувається у зв'язку з примусовим виконанням рішення несудового органу (посадової особи), наприклад, виконавчого напису нотаріуса, необхідно звертатися до суду з адміністративним позовом, тобто в порядку адміністративного судочинства.

Важливо, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку виконання судових рішень, рішень інших органів та цифровізації окремих етапів виконавчого провадження» (набрання чинності відбудеться 23.10.2026) ч. 1 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» було викладено в новій редакції,

згідно якої «рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення, у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у встановленому законом порядку» [123]. Тобто було змінено судову юрисдикцію за такими скаргами з адміністративної на юрисдикцію суду, який ухвалив судові рішення.

Також у судовій практиці часом виникають питання щодо судової юрисдикції справ за скаргами на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців, які здійснюють примусове виконання вироків, ухвалених у кримінальних справах, з приводу даного питання Верховний Суд дійшов висновку, що якщо рішення, дії або бездіяльність виконавця оскаржуються у зв'язку з виконання вироку в частині задоволеного цивільного позову у кримінальній справі, справа належить до цивільної юрисдикції, в інших випадках, наприклад, при виконанні вироку в частині конфіскації майна – до адміністративної судової юрисдикції [94].

Якщо ж ми говоримо про такі види судового контролю за виконанням судових рішень як превентивний судовий контроль та правовідновлюючий судовий контроль у формі зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення, то вони завжди здійснюються в порядку того виду судочинства, в рамках якого було ухвалене судове рішення, що підлягає примусовому виконанню.

Поряд з предметною юрисдикцією на визначення компетенції суду щодо здійснення контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах впливають також правила інстанційної та територіальної юрисдикції.

Компетентним судом щодо розгляду цивільних справ, пов'язаних зі здійсненням судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах є суд, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Ще одним проблемним питанням у контексті визначення компетенції суду зі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах є проблема конкуренції судових процедур, в першу чергу, процедури здійснення судового контролю та процедури позовного провадження.

Так, наприклад, в одній зі своїх постанов Верховний Суд відзначив, що «одним із засобів юридичного захисту сторін виконавчого провадження при проведенні виконавчих дій є судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах, який передбачає, зокрема, можливість здійснення певних процесуальних дій у виконавчому провадженні лише з дозволу суду, а також обов'язок суду розглянути скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби й позови, що виникають з відносин щодо примусового виконання судових рішень.

Під час виконання судових рішень сторони виконавчого провадження мають право оскаржити рішення, дії або бездіяльність органів державної виконавчої служби, їх посадових осіб, виконавців чи приватних виконавців у порядку судового контролю, оскільки виконання судового рішення є завершальною стадією судового розгляду.

У разі, якщо опис та арешт майна проводився державним виконавцем, скарга сторони виконавчого провадження розглядається в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України. Інші особи, які є власниками (володільцями) майна і які вважають, що майно, на яке накладено арешт, належить їм, а не боржникові, можуть звернутися до суду з позовом про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту, що передбачено Законом України «Про виконавче провадження».

Установивши, що позивач є боржником у виконавчому провадженні, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що він не може пред'являти позов про зняття арешту з майна, оскільки законом у цьому випадку передбачений інший спосіб судового захисту, а саме,

оскарження боржником рішення, дій, бездіяльності державного виконавця в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України» [115]. Аналогічний правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 577/4541/20 (провадження № 61-8240св21) [104]. Так само, в іще одній справі Верховний Суд наголосив, що «законодавець визначив спеціальний порядок оскарження рішень, дій та бездіяльності державних виконавців під час примусового виконання судових рішень. Звернення до суду з позовом про скасування постанови про розшук майна боржника є виявом обрання неналежного порядку захисту порушених прав особи як боржника у виконавчому провадженні, яке на момент звернення до суду з позовом тривало» [106].

В іншій ситуації Верховний Суд, навпаки, дійшов висновку, що справа повинна була розглядатися не в порядку здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, а в порядку позовного провадження. Так, в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 лютого 2021 року у справі № 757/9754/13-ц (провадження № 61-11249св20) зроблено висновок, що «з огляду на нормативні положення статті 10 Закону України «Про виконавче провадження» заходами з примусового виконання судових рішень є, зокрема, звернення стягнення на майно боржника, що полягають в його арешті, вилученні та примусовій реалізації. При цьому за загальним правилом (ч. 1 ст. 61 Закону України «Про виконавче провадження») реалізація арештованого майна повинна здійснюватися шляхом його продажу з електронних торгів. Правова природа процедури здійснення реалізації майна з прилюдних торгів полягає у продажу майна, тобто забезпеченні переходу права власності на майно боржника, на яке було звернуто стягнення, до покупця, який є учасником прилюдних торгів. Ураховуючи наявні особливості, передбачені нормами законодавства про проведення прилюдних торгів, складення в результаті їх проведення акту проведення прилюдних торгів – це оформлення договірних правовідносин купівлі-продажу майна з

публічних торгів, тобто є правочином. У зв'язку з цим, відчуження майна на прилюдних торгах за правовою природою належить до угод купівлі-продажу і така угода може бути визнана недійсною на підставі положень цивільного законодавства, що визначають підстави недійсності правочину відповідно до статей 203, 215 ЦК України. Положеннями ч. 1 ст. 15 ЦК України закріплене право кожної особи на отримання захисту свого цивільного права у разі, якщо воно було порушене, невизнане або оспорене. Крім визнання правочину недійсним способами захисту цивільних прав та інтересів можуть також бути відновлення стану, який існував до порушення права, визнання незаконними рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб (ст. 16 ЦК України). Враховуючи те, що предметом розгляду даної конкретної справи за скаргою особи, яка звернулася до суду, є саме дії, бездіяльність та рішення приватного виконавця, що були пов'язані з реалізацією арештованого майна боржника, які стали підставою виникнення прав та обов'язків інших осіб, тому до таких правовідносин повинні застосовуватись загальні положення про захист цивільних прав. При цьому, належним та ефективним способом захисту прав боржника в такому випадку є пред'явлення до суду позову із залученням стягувача і приватного виконавця до участі у справі як співвідповідачів, а не у порядку здійснення судового контролю за примусовим виконанням судових рішень» [97].

Тобто процедура судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах застосовується в рамках правовідносин, що виникають між сторонами виконавчого провадження та державним або приватним виконавцем щодо примусового виконання рішення суду. У разі наявності приватно-правового спору, до якого залучена інша особа, що не є стороною виконавчого провадження, навіть якщо він пов'язаний з примусовим виконанням судового рішення, такий спір підлягає вирішенню судом в порядку позовного провадження.

Наочно вищезазначена теза підтверджується правовим висновком

сформульованим у постанові Верховного Суду від 28 жовтня 2020 року у справі № 204/2494/20 (провадження № 61-12505 св 20): «вимоги, пред'явлені стороною виконавчого провадження про зняття з майна арешту повинні розглядатися не у позовному провадженні, а в порядку оскарження в суді рішень державного виконавця щодо оцінки майна, тобто в процесуальному порядку, що передбачений розділом VII ЦПК України, оскільки це є процесуальними діями державного виконавця незалежно від того, яка саме особа (державний виконавець, залучений ним суб'єкт оціночної діяльності чи особа, яка здійснювала рецензію звіту про оцінку майна) вчинила відповідні дії, оскільки виконавчо-процесуальні правовідносини виникли між сторонами виконавчого провадження а також державним виконавцем і між державним виконавцем та суб'єктом оціночної діяльності.

Натомість, вимоги інших осіб щодо приналежності їм, а не боржнику майна, на яке було накладено арешт, повинні вирішуватися шляхом пред'явлення ними згідно правил судової юрисдикції до боржника та особи, в інтересах якої було накладено арешт, позову про визнання права власності на таке майно і про зняття з нього арешту. У такому саме порядку повинні розглядатися вимоги осіб, що не є власниками майна, однак володіють ним на законних підставах. Відповідний орган державної виконавчої служби у певних випадках може бути залучено судом до участі у такій справі в якості третьої особи, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору» [108].

Виключається й можливість розгляду в порядку позовного провадження вимоги стягувача про спонукання боржника до виконання судового рішення. Як зауважив Верховний Суд, судовий контроль за виконанням судового рішення здійснюється в порядку, передбаченому процесуальним законодавством, який не передбачає можливості подання окремого позову, предметом якого є спонукання відповідача до виконання судового рішення. Судове рішення виконується безпосередньо і для його виконання не вимагається ухвалення будь-яких інших, додаткових судових рішень. З огляду на вищенаведене, у разі невиконання судового рішення,

позивач має право вимагати вжиття спеціальних заходів впливу на боржника, передбачених законодавством про виконавче провадження, за КАС України. Невиконання судового рішення не може бути самостійним предметом окремого судового провадження [99].

Також у У постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 686/23317/13-а (провадження № 11-1193апп18) вказано, що «суд не може зобов'язати суб'єкта владних повноважень до виконання судового рішення шляхом ухвалення з цього приводу іншого судового рішення, адже примусове виконання судового рішення здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про виконавче провадження», у межах здійснення виконавчого провадження щодо примусового виконання виконавчого документу. У зв'язку з цим, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що обраний позивачем у цій справі спосіб захисту не усуває юридичного конфлікту та не відповідає характеру об'єкту порушеного права, а отже у такий спосіб неможливо здійснити захист чи відновлення права у випадку визнання його судом порушеним. Під час розгляду позовних вимог позивача відносно невиконання судового рішення, ухваленного в іншій справі, суд не може зобов'язати до виконання судового рішення шляхом ухвалення нового судового рішення, адже виконавче провадження являє собою завершальну стадію судового провадження» [92].

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

3.1. Попередній судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві

Судова система не обмежується лише ухваленням рішень по суті матеріально-правового спору. Критично важливою є також їхня своєчасна та повна реалізація. Відкриття виконавчого провадження, контроль за його перебігом і завершенням прямо впливають на реалізацію права на справедливий суд, гарантованого як національним законодавством України, так і міжнародно-правовими актами. Дослідження характеру здійснення судом контролю за законністю на кожному етапі виконавчого провадження дозволяє оцінити, наскільки процес примусового виконання рішень забезпечує реальний захист прав сторін виконавчого провадження.

Сучасне виконавче провадження передбачає взаємодію суду з виконавцями та сторонами (стягувачем і боржником), проте визначення ролі суду у здійсненні попереднього (превентивного) контролю за законністю виконавчого провадження залишається предметом дискусій. Крім того, запровадження приватних виконавців та зміни у діяльності державних виконавців потребують уточнення ролі суду на всіх стадіях виконавчого провадження, а аналіз впливу суду на різних етапах примусового виконання рішень дозволяє оцінити баланс між автономією виконавця та процесуальними гарантіями сторін.

Слід зауважити, що на даний момент відповідно до чинного законодавства суд виконує функцію контролю за дотриманням законності, належністю та своєчасністю виконання рішень. Тому вивчення його ролі у різні моменти виконавчого провадження допомагає виявити прогалини у

правовому регулюванні та запропонувати оптимальні процесуальні алгоритми вирішення проблем ще до ймовірного порушення прав сторони виконавчого провадження.

З урахуванням вказаного, дослідження цієї проблеми є нагальним для забезпечення комплексного та ефективного механізму реалізації судових рішень, вдосконалення взаємодії суду та виконавців і зміцнення гарантій права на справедливий суд.

Дійсно, виконавче провадження є заключною стадією цивільного судочинства, метою якої є забезпечення реального виконання судових рішень. Саме на цій стадії відбувається реальне втілення у життя тих обов'язкових приписів, що містяться у судовому рішенні. Ефективність виконавчого провадження безпосередньо залежить від ролі суду, який не лише ухвалює рішення, що підлягає виконанню, але й здійснює контроль за його реалізацією, реагує на порушення прав сторін та забезпечує законність усіх виконавчих дій.

Роль суду у виконавчому провадженні визначається його функціями як гаранта прав і свобод учасників виконавчого процесу. Суд виступає не лише як орган, що постановляє рішення, але і як орган контролю за законністю їх виконання. У цьому аспекті судова діяльність не припиняється після ухвалення рішення по суті справи, а продовжується на стадії його примусового виконання.

Слід зазначити, що невиконання судових рішень кваліфікується ЄСПЛ не лише як порушення частини першої статті 6 Конвенції, але і як порушення інших конвенційних прав. У справі «Войтенко проти України» (Voytenko v. Ukraine) ЄСПЛ визнав порушення п. 1 статті 6, статті 13 та статті 1 протоколу №1 Конвенції. Він зазначив, що рішення українського суду залишалось невиконаним через відсутність бюджетних коштів та законодавчих заходів. Суд констатував, що неможливість заявника домогтися виконання його рішення протягом чотирьох років, крім порушення статті 6, становить втручання у його право на мирне володіння майном у розумінні

п. 1 статті 1 Протоколу № 1 Конвенції. Як наслідок, заявникові було присуджено 2000 євро на відшкодування немайнової шкоди та 33 євро на відшкодування витрат [203].

Значення судового контролю обумовлене тим, що виконавче провадження, попри свій адміністративно-примусовий характер, є частиною правосуддя в широкому розумінні.

Виконання судових рішень є невід'ємною складовою здійснення правосуддя, оскільки без реального виконання рішень суду правосуддя втрачає свій сенс. Тому суд залишається центральною ланкою, яка забезпечує не лише вирішення спору, але й остаточне відновлення порушеного права.

Якщо говорити про етапи виконавчого провадження як завершальної стадії цивільного процесу, то традиційно можна виділяти 3 основні етапи: відкриття виконавчого провадження, етап власне виконання судового акту та закриття виконавчого провадження. Вітчизняне законодавство чітко регламентує підстави, строки та зміст кожного з цих етапів. Тому варто розглянути напрями здійснення попереднього (превентивного) судового контролю за виконанням судових рішень на кожному з таких етапів

Початкова формальна дія виконавчого провадження – це видача виконавчого документа (виконавчий лист, інші виконавчі документи), яка відкриває шлях до примусового виконання рішення. Тобто саме цей документ є юридичною підставою для відкриття виконавчого провадження як державним так і приватним виконавцем. Суд, видаючи виконавчий лист, фактично санкціонує перехід від судового розгляду до примусового виконання рішення. ЦПК України регламентує порядок оформлення та підстави для видачі виконавчого листа.

Виконавчі листи викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему. На виконавчий лист,

викладений в електронній формі, накладається кваліфікований електронний підпис судді (у разі колегіального розгляду - кваліфіковані електронні підписи всіх суддів, що входять до складу колегії) (абз. 2 ч. 1 ст. 431 ЦПК України [169]).

Протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувачу до його електронного кабінету, а в разі його відсутності - рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом (ч. 4 ст. 431 ЦПК України [169]).

Однак відповідно до п.п. 17.1 п. 17 Перехідних положень ЦПК України до дня початку функціонування Єдиного державного реєстру виконавчих документів оформлення і видача виконавчих документів здійснюються в паперовій формі судом, який ухвалив відповідне рішення, в паперовій або електронній формі за допомогою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи чи її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами [169].

Варто підкреслити, що повноваження щодо видачі виконавчих листів належать виключно місцевим судам, тобто судам першої інстанції. Якщо остаточне рішення у справі було ухвалено судом апеляційної чи касаційної інстанції, оформлення виконавчого листа все одно здійснюється судом першої інстанції, який розглядав справу по суті. Суди вищих інстанцій не наділені правом видавати виконавчі документи.

У випадку необґрунтованої відмови чи безпідставного зволікання з видачею виконавчого листа сторона має право звернутися зі скаргою до голови відповідного суду. На практиці нерідко трапляються ситуації, коли майно боржника розташоване у різних місцевостях. У таких випадках доцільним є отримання кількох примірників виконавчого листа, що забезпечує оперативність і зручність його пред'явлення до виконання в

межах різних виконавчих проваджень. У такому випадку в кожному з них визначається, в якій частині необхідно виконати судові рішення за цим конкретним виконавчим документом (ч. 5 ст. 431 ЦПК України [169]).

На цьому етапі суд виконує функцію процесуальної гарантії законності процесу звернення рішення до примусового виконання – перевіряє, чи рішення набрало законної сили або чи підлягає воно повністю чи лише в певній частині негайному виконанню, оформлює належним чином виконавчий документ та видає його стягувачеві. Такі дії суду забезпечують правову визначеність і запобігають передчасному або неправомірному виконанню.

Окрім видачі виконавчого листа суд має повноваження виправляти описки або помилки у ньому, а також видавати дублікати у разі втрати. Це дозволяє усунути технічні перешкоди для відкриття та здійснення виконавчого провадження і забезпечує безперервність процесу примусового виконання рішення. Такі процесуальні дії суду можна розглядати як різновид самоконтролю суду, який він здійснює на етапі звернення рішення до примусового виконання. При цьому зі змісту постанови Верховного Суду від 18 червня 2020 року у справі № 803/37/19 (провадження № 61-6129ав20) випливає, що підстави для виправлення помилки у виконавчому документі відсутні, якщо зміст виконавчого документа повністю відповідає змісту резолютивної частини рішення, на підставі якого його було видано [102]. Тобто процедура виправлення помилки у виконавчому документі не може використовуватись для фактичної зміни змісту самого судового рішення, що підлягає примусовому виконанню.

Варто погодитись із Н. А. Сергієнко у тому, що «виправлення помилки, допущеної при оформленні виконавчого документа, має вагоме значення для можливості пред'явлення виконавчого документа до виконання, що єважливою гарантією обов'язковості судового рішення» [152, с. 120]. Вчена дійшла правильного висновку, що у випадку видачі виконавчого документу з

помилкою, такий виконавчий документ має бути визнаний судом таким, що не підлягає виконанню із видачею нового виконавчого документа.

Отже, роль суду на етапі відкриття виконавчого провадження є важливою для подальшого ефективного функціонування всього виконавчого процесу. Насамперед, суд створює правові передумови для законного початку виконавчого провадження, що включає оцінку відповідності поданих документів вимогам чинного законодавства та визначення наявності підстав для примусового виконання рішення. Суд перевіряє, чи дотримані всі процесуальні умови, необхідні для звернення рішення до примусового виконання, включно з правильно оформленими виконавчими документами, своєчасністю їх подання та повнотою відомостей, що у них зазначаються.

Такий попередній (превентивний) контроль з боку суду запобігає потенційним конфліктам та недолікам у процедурі на самому початку виконавчого провадження, тим самим підвищуючи довіру сторін до судової системи та гарантуючи належне виконання ухвалених рішень. Крім цього, він формує правову основу для подальших дій виконавця, визначаючи межі здійснення його повноважень і одночасно надаючи сторонам чіткі орієнтири щодо їхніх процесуальних прав і обов'язків.

Таким чином, превентивна контролююча роль суду на стадії відкриття виконавчого провадження охоплює комплекс заходів, спрямованих на забезпечення законності, правової визначеності та рівності сторін, а також на створення умов для ефективного та справедливого виконання судових рішень у подальшому.

Також на початку виконавчого провадження однією з можливостей впливу суду на процес примусового виконання судового рішення, що також можна віднести до попереднього (превентивного) судового контролю, є роз'яснення судового рішення, що підлягає примусовому виконанню. В такому випадку відповідно до чинного законодавства виконавець вправі звернутися до суду, який розглядав справу, і отримати роз'яснення у встановлені строки.

Суд може роз'яснити ухвалене ним рішення, якщо воно «є незрозумілим, що ускладнює його реалізацію» [131]. Дане питання вирішується ухвалою, в якій «суд викладає більш повно та ясно ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін у суть рішення і не торкаючись питань, які не були предметом судового розгляду» [131]. Дане повноваження має використовуватися судом у цілковитій відповідності до його призначення. Йдеться про контроль змісту судового рішення. Лише суд має право роз'яснювати, що саме він присудив, інакше надто широке або просто інакше тлумачення змісту рішення виконавцем може завдати шкоди правам та інтересам сторін, оскільки вчинене виконавцем буде фактично суперечити написаному у рішенні. Тому, роз'яснюючи власне рішення, суд попереджає такі можливі порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження.

Водночас, і сам суд не вправі зловживати своїми повноваженнями щодо роз'яснення рішення. Як зазначив ЄСПЛ у п.п. 26-31 свого рішення у справі «Балан проти Республіки Молдова № 2» (*Balan v. The Republic of Moldova* no. 2), право на справедливий розгляд справи судом, гарантоване статтею п. 1 ст. 6 Конвенції, має тлумачитися у світлі Преамбули до Конвенції, відповідна частина якої проголошує верховенство права частиною спільної спадщини Договірних держав. Одним з фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який вимагає, серед іншого, щоб у випадках, коли суди остаточно вирішили питання, їхнє рішення не піддавалося сумніву. Правова визначеність передбачає повагу до принципу *res judicata*, тобто принципу остаточноності судових рішень. Цей принцип передбачає, що жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового судового рішення лише з метою отримання повторного розгляду та нового вирішення справи. Перегляд повинен здійснюватися для виправлення судових помилок, а не для проведення нового розгляду. Його не слід розглядати як завуальовану апеляцію, і сама можливість існування двох точок зору з певного питання не є підставою для

перегляду. Відхилення від цього принципу виправдане лише тоді, коли це необхідно у зв'язку з наявністю обставин суттєвого та переконливого характеру». У цій справі ЄСПЛ наголосив, що роз'яснення судового рішення суттєво вплинуло на суму, присуджену заявнику (призвело до зменшення суми стягнення приблизно на 36% від присудженої суми). Таким чином, воно виходило за рамки звичайного тлумачення або виправлення канцелярських чи судових помилок і мало наслідки, несумісні з принципом правової визначеності, гарантованим статтею 6 Конвенції, перешкоджаючи заявнику покладатися на обов'язкове судові рішення» [190].

Вказане повноваження суду є дуже важливим і одночасно не встановлює вини виконавця. На даній стадії ще може не бути дій або бездіяльності виконавця, які треба оскаржувати. Роз'яснення судового рішення – це певний засіб із запобігання подальшим спорам та оскарженню процесу виконання, оскільки в процесі розгляду справи сторони та суд можуть розуміти основні аспекти виконання не таким чином, як виконавець. Тому це дуже важливе повноваження суду щодо контролю за виконанням судового акту, яке на першому ж етапі може запобігти неправильному виконанню або затягуванню виконання судового акту [63, с. 215-219].

Суд також в порядку попереднього (превентивного) контролю за законністю виконавчого провадження може розглядати заяви про відстрочку або розстрочку виконання рішення, зміну способу та порядку виконання. Такі процесуальні дії мають характер санкціонування з боку суду певних змін у перебіг виконання судового рішення, дозволяють збалансувати інтереси сторін і врахувати конкретні обставини справи, наприклад, фінансовий стан боржника чи потребу у захисті соціально значущих прав. Саме суд ухвалює відповідні рішення. При цьому він контролює, щоб результат примусового виконання рішення був максимально наближений до змісту судового рішення з метою найбільш повного відновлення порушеного права особи.

У ході виконавчого провадження можуть виникати ситуації, коли виконання рішення у первісно визначений спосіб є ускладненим або фактично неможливим. А виконавець відповідно до чинного законодавства не завжди має можливість самостійно змінити спосіб реалізації судового акта, оскільки це може виходити за межі його повноважень. У таких випадках орган примусового виконання або сторони провадження звертаються до суду із відповідною заявою. Суд, розглядаючи обставини справи, визначає нові умови виконання, що дозволяє виконавцю діяти у чітко визначених правових межах.

Таким чином, суд формує правову модель виконання рішення, а виконавець реалізує її на практиці, забезпечуючи адаптацію механізму виконання судового акта до реальних обставин справи. Відстрочення або розстрочення виконання дозволяє врахувати об'єктивні обставини, зокрема фінансовий стан боржника, соціальну значущість правовідносин, особливості майнового стану сторін або інші фактори, що можуть впливати на реальність виконання рішення. Зміна способу і порядку виконання також є корегувальним повноваженням суду, завдяки якому суд без нового розгляду справи адаптує судові рішення до обставин, що істотно ускладнилися. Завдяки можливості гнучкого реагування на обставини, що виникають у процесі виконання, суд запобігає ситуаціям, коли рішення формально існує, але фактично не може бути виконане через об'єктивні перешкоди.

Повноваження суду щодо зміни способу та порядку виконання стосовно судових рішень, якими стягувачеві було присуджено майно в натурі, неодноразово змінювалися.

Так, до прийняття та набрання чинності Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [122] питання зміни способу і порядку виконання судового рішення було врегульовано ст. 373 ЦПК України. Згідно положень цієї статті однією з

підстав зміни способу та порядку виконання судового рішення було зазначено відсутність присудженого майна в натурі. Дане положення протягом певного часу однозначно тлумачилося судами таким чином, що якщо на момент примусового виконання судового рішення, яким стягувачеві присуджене майно в натурі, таке майно відсутнє, суд шляхом зміни способу та порядку виконання судового рішення міг присудити замість майна стягнення його вартості.

Утім Верховний Суд України у своїй постанові від 25 листопада 2015 року у справі № 6-1829цс15 сформулював правовий виняток, згідно якого «поняття «спосіб і порядок» виконання судового рішення мають спеціальне значення, яке розраховане на виконавче провадження. Вони означають визначену рішенням суду послідовність і зміст вчинення виконавчих дій державним виконавцем. Спосіб виконання судового рішення - це спосіб реалізації та здійснення способу захисту, що встановленого статтею 16 ЦК України. Під зміною способу виконання рішення суду слід розуміти прийняття судом нових заходів для реалізації рішення в разі неможливості його виконання у спосіб, раніше встановлений» [95].

На думку Верховного Суду України «суди попередніх інстанцій, внаслідок задоволення заяви про зміну способу виконання судового рішення з повернення майна позивачеві (відновлення стану, який існував до порушення права – п. 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України) на стягнення вартості такого майна (відшкодування позивачеві заподіяної майнової шкоди – п. 8 ч. 2 ст. 16 ЦК України) фактично змінили судові рішення по суті та самостійно змінили застосований судом спосіб захисту права, передбачений ст. 16 ЦК України.

Враховуючи вищезазначене, судові рішення судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення про відмову у заяві про зміну способу виконання судового рішення» [95].

Тобто Верховний Суд України заперечив повноваження суду змінювати присудження майна в натурі на стягнення його вартості за процедурою зміни способу та порядку виконання судового рішення.

Унаслідок викладення ЦПК України у новій редакції Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» таку підставу зміни способу та порядку виконання судового рішення як відсутність присудженого майна в натурі взагалі прибрали зі статті 435 ЦПК України, яка тепер регламентує дану процедуру. Це, фактично, означало затвердження на законодавчому рівні заборони змінювати присудження майна в натурі на стягнення його вартості за процедурою зміни способу та порядку виконання судового рішення, яка фактично була встановлена Верховним Судом України.

Утім, як справедливо відзначив А. Авторгов, «така практика не сприяла виконуваності судових рішень та відновленню порушеного права, позаяк стягувачу не залишалося іншого вибору, аніж знову звертатися з новим позовом до суду до того ж відповідача з тими самими підставами позову, але із захистом порушеного права в інший спосіб» [2].

Тому Законом України від 21.11.2024 № 4094-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» [123] частину 3 ст. 435 ЦПК України було викладено у новій редакції, яка фактично повернула судам можливість змінювати спосіб та порядок виконання судового рішення шляхом присудження стягнення з боржника суми вартості майна у разі «невиконання боржником судового рішення про зобов'язання вчинити певні дії щодо майна стягувача або майна, присудженого на користь стягувача, протягом двох місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження» [169].

Як зазначають окремі дослідники, право на заперечення проти виконання було б менш дієвим, або й взагалі неефективним, якби особа, яка має право на таке заперечення, була б позбавлена права просити про відстрочку/зупинення виконання. У більшості юрисдикцій боржник має

право просити про відстрочку процедури виконання компетентним судом. Стандартний тягар доказування для боржника, який просить про зупинення, полягає в тому, щоб довести (у деяких державах-членах лише на рівні ймовірності), що він чи вона зазнає непоправної або майже непоправної шкоди в результаті виконання. У більшості юрисдикцій суд повинен враховувати стадію виконання, ймовірність успіху апеляції або позову, можливу шкоду для сторін внаслідок зупинення або продовження виконання та інші відповідні фактори. Іншим елементом є те, що якщо вартість арештованого майна швидко знецінюється або витрати на утримання майна є високими, або якщо було опубліковано оголошення про аукціон, продаж може бути зупинений лише з вагомої причини або якщо у перших двох випадках внесено забезпечення для компенсації витрат та збитків. Інші питання, пов'язані з виконанням, – це тимчасові заходи, заходи з виконання та забезпечувальні інтереси [207].

На особливу увагу заслуговує проблема здійснення судового контролю у процесі застосування виконавцями процедур примирення, таких як укладення мирових угод, реструктуризація боргу, визначення способів реалізації майна тощо. Зазначені інструменти покликані сприяти досягненню компромісу між сторонами поза межами жорсткого примусового впливу держави.

Однак під час реалізації учасниками виконавчого провадження права на примирення можуть створюватися можливості для зловживань ними своїми правами. У зв'язку з цим виникає питання щодо доцільності судового контролю за результатами примирення учасників виконавчого провадження.

З одного боку, примирення – процедура добровільного пошуку сторонами консенсусу щодо спірних питань. На стадії виконавчого провадження активну позицію у проведенні процедур примирення та пошуку порозуміння між сторонами може перебрати на себе виконавець – державна виконавча служба або приватний виконавець. Вказана процедура є

особливою і передбачає зазвичай можливість сторін в ході врегулювання спору виходити за межі спірних правовідносин.

З іншого боку, існує ризик невинновданого затягування виконання судових рішень та нехтування інтересами економічно чи соціально слабшої сторони, яку спонукають на поступки в ході проведення процедури примирення.

Баланс інтересів, мінімізація впливу виконавця на результати проведення процедури примирення роблять його важливим учасником такої процедури. Приватні виконавці в своїй більшості та деякі державні виконавці пройшли курси медіаторів та отримали відповідні документи, що підтверджують оволодіння ними навичок з врегулювання конфліктів в якості медіатора.

Позитивними аспектами залучення виконавців до процедур примирення є розуміння фінансової ситуації боржника, знання заходів із пошуку грошових коштів та майна боржника та їх реалізації.

Ознак глибоке знання цих заходів та механізмів створює умови для застосування їх для настання невідворотних негативних наслідків як для боржника, так і для стягувача у виконавчому провадженні.

У такому контексті судовий контроль не можна розглядати як дублювання повноважень виконавців; він постає як необхідний засіб забезпечення законності, пропорційності та обґрунтованості їхніх дискреційних рішень. Неоднорідність судової практики та відсутність єдиних стандартів у цій сфері сприяє зловживанням з боку різних учасників процесу.

Тому видається доцільним законодавчо передбачити можливість судового контролю за результатами примирення учасників виконавчого провадження.

В абзаці 3 пункту I Додатку до Рекомендації Ради Європи № R (80) 2 «Щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами», що була прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 11.03.1980 «Принципи, що застосовуються під час здійснення адміністративними органами

дискреційних повноважень» закріплено, що «термін «дискреційне повноваження» означає повноваження, яке надає органу певний ступінь свободи під час прийняття рішення, таким чином, даючи йому змогу вибрати з кількох юридично допустимих рішень те, що буде найбільш прийнятним» [133].

Система органів примусового виконання мають великий ступінь свободи під час прийняття рішення, яким чином ефективніше виконувати ті чи інші судові акти. Без наділення виконавців дискреційними повноваженнями їх ефективність буде невідворотно знижена. Тому законодавець, обґрунтовано розуміючи всі ризики, які можуть виникати за участі виконавця, тим не менш надає останньому широкий спектр повноважень, встановлених Законом України «Про виконавче провадження», а також Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Крім того, перелік повноважень виконавця є невичерпним, оскільки законодавчо не можна передбачити всі ситуації і поведінку виконавця для вирішення різноманітних ситуацій.

І в цьому складність застосування повноважень, в тому числі знаходження спільних позицій в процедурі виконання судових актів. Але вказане відіграє важливу роль, особливо сьогодні, коли економіка України відчуває непоправних втрат, виконавець має володіти медіаційними навичками для допомоги сторонам знайти порозуміння навіть на стадії виконавчого провадження.

Суд, виконавець та сторони конфлікту мають пріоритет у його добровільному вирішенні. І оцінка «правильності» (наскільки це можливо) поведінки виконавця при урегулюванні спору на стадії виконавчого провадження має здійснюватися судом дуже зважено.

Тому видається доцільним для спрощення оцінки суддею поведінки виконавця та інших учасників розробити критерії такої оцінки.

Зокрема, суд має оцінювати не лише формальну законність дій виконавця, а й дотримання ним балансу інтересів сторін. Наприклад, при погодженні мирової угоди суд перевіряє, чи не суперечать її умови положенням закону та чи не порушують вони прав та охоронюваних законом інтересів третіх осіб. У випадку відстрочення виконання суд має враховувати обставини, що унеможлиблюють негайне виконання, але водночас не допускають свавільного затягування процесу примусового виконання рішення.

Отже судовий контроль за дискреційною діяльністю виконавців під час застосування примирних процедур є необхідним елементом правової системи, що забезпечує реальне відновлення порушених прав і баланс інтересів сторін. Такий контроль має здійснюватися у формах, передбачених законом, з урахуванням принципів верховенства права, правової визначеності та пропорційності. Удосконалення законодавства та формування сталої судової практики у цій сфері є важливим чинником зміцнення довіри до правосуддя та підвищення ефективності виконання судових актів у демократичній правовій державі.

У порядку попереднього контролю за виконанням судових рішень суд, зокрема, може санкціонувати заміну сторони виконавчого провадження. Як зазначив Верховний Суд, «підставою для здійснення заміни сторони у виконавчому провадженні, тобто здійснення процесуального правонаступництва на стадії примусового виконання судового рішення, є правонаступництво у матеріальних правовідносинах, внаслідок якого відбувається вибуття однієї зі сторін у спірних або тих, що були встановлені судом, правовідносинах і перехід до іншої особи прав і обов'язків сторони, яка вибула з цих правовідносин. Таким чином, при вирішенні судом питання про здійснення замін сторони виконавчого провадження суду необхідно встановити, чи відбувся факт вибуття сторони виконавчого провадження та перехід до іншої особи суб'єктивних матеріальних прав і обов'язків сторони, яка вибула. Тобто, процесуальне правонаступництво у виконавчому

провадженні – це заміна на будь-якій стадії виконавчого провадження стягувача або боржника іншою особою у зв'язку з її вибуттям, тобто підставою заміни кредитора внаслідок правонаступництва є настання певних обставин, які мають юридичне значення і в результаті яких виникають цивільні права та обов'язки або пряма вказівка акту цивільного законодавства, що не залежить від умов та порядку здійснення виконавчого провадження органами і посадовими особами. При вирішенні питання про заміну сторони у виконавчому провадженні суд перевіряє наявність правонаступництва у матеріальних відносинах» [113]. Тобто суд здійснює контроль за правомірністю допуску (залучення) правонаступника сторони виконавчого провадження. Наприклад, якщо кредитор вибув зі спірних правовідносин ще до ухвалення судом рішення по суті спору, то заміна сторони виконавчого провадження не допускається [110].

Ще одним засобом здійснення попереднього (превентивного) судового контролю за виконанням судових рішень є розгляд судом питання щодо тимчасового обмеження у праві виїзду боржника за межі України у випадках, коли встановлюється факт ухилення боржника від виконання судового рішення або неможливості забезпечити його виконання звичайними процесуальними заходами. Вказане повноваження є одним із ефективних інструментів забезпечення примусового виконання рішень, оскільки дозволяє запобігти ситуаціям, коли боржник уникає відповідальності, залишаючи територію країни, що унеможлиблює реалізацію його обов'язків перед стягувачем.

Верховний Суд роз'яснив, що «тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України – це певного виду санкція, яка може застосовуватися у зв'язку з ухиленням особи від виконання зобов'язання, зокрема виконання судового рішення» [112].

Як справедливо наголошують С. А. Чванків та В. С. Петренко, «законом передбачено юридичні санкції у вигляді тимчасового обмеження у праві виїзду не за наявності факту невиконання зобов'язань, а саме за

ухилення від їх виконання. У зв'язку з цим з метою всебічного і повного з'ясування всіх обставин справи, встановлення дійсних прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, суду необхідно з'ясувати, чи дійсно особа свідомо не виконувала належні до виконання зобов'язання в повному обсязі або частково. Ухилення боржника від виконання своїх зобов'язань є оціночним поняттям. Теоретично їх невиконання може бути зумовлене об'єктивними причинами, наприклад, внаслідок відсутності майна, роботи, незадовільного фінансового стану, тривалого відрядження, важкої хвороби тощо. Однак воно може мати й принципово інше походження, суб'єктивне, коли боржник свідомо ухиляється від виконання – тобто він має змогу виконати зобов'язання у повному обсязі або частково, але не робить цього без поважних причин. Критерій достатності вжитих боржником з метою належного виконання зобов'язання заходів у кожному конкретному випадку визначається судом» [171, с. 110].

Верховний Суд висловив правову позицію, що тимчасове обмеження боржника в праві виїзду за межі України вважається винятковим заходом щодо обмеження особистої свободи фізичної особи, який повинен застосовуватися лише якщо наявні достатні підстави вважати, що боржник, який ухиляється від виконання зобов'язань, що були покладені на нього певним судовим рішенням, має намір виїхати за межі України з метою невиконання цього рішення [109].

Проаналізувавши практику ЄСПЛ, Верховний Суд зауважив, що «у справі «Гочев проти Болгарії» ЄСПЛ розкрив зміст принципів, що належать до оцінки необхідності вжиття заходів, що обмежують свободу пересування особи наступним чином: стосовно пропорційності обмеження, пов'язаного з неоплаченими боргами, ЄСПЛ у п. 49 вказаного рішення зауважив, що таке обмеження може вважатися виправданим лише тією мірою, якою сприяє досягненню мети гарантування повернення вказаних боргів (див. рішення Європейського Суду від 13 листопада 2003 року за справою «Напіяло проти Хорватії» (*Napijalo v. Croatia*), скарга № 66485/01, п.п. 78-82). Окрім цього,

навіть якщо захід, який обмежує свободу пересування боржника є початково обґрунтованим, він може у подальшому стати неспівмірним і порушити право особи, якщо відбуватиметься його автоматичне продовження протягом досить тривалого часу (див. рішення ЄСПЛ у справі «Луордо проти Італії» (Luordo v. Italy), скарга № 32190/96, п. 96; рішення ЄСПЛ у справі «Фолдес і Фолдесне Хайлік проти Угорщини» (Foldes and Foldesne Hajlik v. Hungary), скарга № 41463/02, п. 35; рішення ЄСПЛ у справі «Рінер проти Болгарії» (Riener v. Bulgaria), п. 121). ЄСПЛ підкреслив, що у будь-якому випадку влада країни повинна забезпечити, щоби обмеження права особи на виїзд з країни було від самого початку його накладення і протягом усієї тривалості виправданим та пропорційним за будь-яких обставин. Влада не вправі продовжувати на тривалий строк заходи, що обмежують свободу пересування особи без регулярної перевірки їх обґрунтованості (див. вказане вище рішення ЄСПЛ у справі «Рінер проти Болгарії» (Riener v. Bulgaria), п. 124, а також рішення ЄСПЛ «Фолдес і Фолдесне Хайлік проти Угорщини» (Foldes and Foldesne Hajlik v. Hungary) п. 35). Така перевірка повинна, як правило, проводитися судами щонайменше, в останній інстанції, оскільки вони забезпечують найкращі гарантії незалежності, неупередженості й законності процедури (див. Рішення ЄСПЛ від 25 січня 2007 р. у справі «Сіссаніс проти Румунії» (Sissanis v. Romania), скарга № 23468/02, п. 70). Проведення судової перевірки повинно дозволити суду зважити всі фактори, що стосуються справи, включаючи з питанням співмірності обмежувального заходу (див. Рішення ЄСПЛ від 23 червня 1981 р. у справі «Ле Конт, Ван Лейвен і Де Мейере проти Бельгії» (Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium), п. 60) [109].

Аналіз наведених норм свідчить про те, що застосовуючи ст. 2 Протоколу 4 до Конвенції та практику ЄСПЛ, які є джерелом права в Україні, суд зобов'язаний забезпечити, щоб порушення права особи залишати країну було виправданим та пропорційним за будь-яких обставин [109].

Застосування такого заходу не лише гарантує дисциплінарний ефект для боржника, змушуючи його дотримуватися законних вимог, але й демонструє суспільну та правову значимість виконання судових рішень. Суд, ухвалюючи рішення про тимчасове обмеження виїзду, враховує комплекс обставин справи, зокрема поведінку боржника, характер невиконаних зобов'язань, ризик уникнення виконання та можливі наслідки для сторін процесу.

Дане повноваження варто відносити до контрольних саме тому, що суд, з одного боку, контролює виконання боржником приписів судового рішення, реагуючи на його недобросовісну поведінку, а з іншого – здійснює контроль за пропорційністю обмежень, що накладаються на боржника, не допускаючи безпідставних обмежень його права на свободу пересування.

Повноваження суду в цьому аспекті має також превентивний ефект, оскільки сигналізує всім учасникам виконавчого провадження про серйозність національної системи правосуддя та неприпустимість ухилення від виконання судових рішень. Крім того, воно сприяє підвищенню загальної ефективності виконавчого процесу, забезпечує реальне дотримання прав стягувача та підсилює дисциплінуючий ефект інших заходів судового контролю, створюючи комплексний механізм забезпечення виконання рішень і запобігання зловживанням з боку боржників.

Засобом превентивного контролю є й зупинення судом виконання судового рішення. Стаття 432 ЦПК встановлює, що до розгляду заяви про виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню «суд має право своєю ухвалою зупинити виконання за виконавчим документом або заборонити приймати виконавчий документ до виконання» [169]. Крім того, на підставі ст. 436 ЦПК «суд касаційної інстанції за заявою учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого рішення суду або зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку» [169]. В окремих випадках повноваженням на

зупинення дії оскаржуваного судового рішення наділений і суд апеляційної інстанції (ч. 4 ст. 359 ЦПК України). Судові повноваження щодо зупинення та поновлення примусового виконання судових рішень забезпечують баланс між оперативністю виконання судових рішень і захистом прав учасників виконавчого провадження, потребою запобігти можливим порушенням прав учасників виконавчого провадження або настанню незворотних наслідків, спрямовані на уникнення ситуацій, коли виконання рішення може стати передчасним або неправильним. Дані повноваження особливо необхідні у випадках, коли неможливо здійснити поворот виконання, наприклад, у судових рішеннях про знесення будівлі. Завдяки цьому забезпечується гнучкість і динамічність виконавчого процесу, який пристосовується до конкретних обставин справи.

3.2. Наступний судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві

Наступний (подальший) судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах здійснюється шляхом розгляду судом скарг на рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби, приватного виконавця, а також шляхом розгляду заяв про зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення. Він має правовідновлюючий характер, адже спрямований на усунення вже наявних порушень прав та охоронюваних законом інтересів учасників виконавчого провадження.

В ході виконання провадження сторони можуть бути не задоволені рішенням, діями або бездіяльністю виконавця, але це не означає, що виконавець обов'язково веде себе незаконно. Остаточною інстанцією у вирішенні питання правильності дії виконавця є суд.

У разі незгоди учасників виконавчого провадження з діями або бездіяльністю виконавця ці особи мають право звернутися до суду для перевірки таких дій та спонукання виконавця до дій або коригування його поведінки.

Право на оскарження дій та рішень виконавців є одним з базових прав учасників виконавчого провадження, особливо сторони, проти якої здійснюється примусове виконання (боржника), а отже така процедура діє практично в усіх країнах так званої «розвиненої демократії».

Так, у всіх державах-членах ЄС виконавчий документ, виданий відповідним органом, може бути оскаржений кредитором, боржником або третьою стороною-боржником, якщо вона бере участь у виконавчому процесі. Такі скарги адресуються до судів, а в деяких державах-членах подібними справами займається так званий «суддя з питань примусового виконання» (enforcement judge). Зазвичай скарги подаються з формальних або матеріально-правових підстав, і якщо бере участь третя особа, ця особа може мати спеціальні підстави для оскарження. У більшості держав-членів ЄС такі скарги мають бути подані у встановлені законом строки (хоча є країни, як-от Данія, де строки не застосовуються). Законодавство деяких держав-членів, наприклад, Естонії, містить доволі специфічні засоби правового захисту, які, як вбачається, спрямовані на заміну більш загальних засобів правового захисту на вужчі та більш конкретизовані. На цій підставі в Естонії сторона виконавчого провадження може подати позов про визнання примусового виконання неприйнятним, скаргу на рішення, дії чи бездіяльність судового виконавця, позов про визнання аукціону недійсним, а також позов про прийняття виконавчого документа до виконання, якщо застосовано правонаступництво, тоді як третя особа може подати позов про звільнення майна з-під арешту або про визнання примусового виконання недопустимим в інший спосіб [207].

В Україні право на оскарження дій виконавця ґрунтується, в першу чергу, на ст. 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на судовий

захист від рішень, дій чи бездіяльності органів влади, посадових і службових осіб. З огляду на публічно-владний характер повноважень виконавця, його діяльність підлягає судовому контролю у тих самих межах, що й діяльність інших суб'єктів владних повноважень.

Згідно із Законом України «Про виконавче провадження», а також відповідними розділами процесуальних кодексів, сторони виконавчого провадження (стягувач, боржник, інші учасники) можуть подати скаргу до суду на рішення, дії або бездіяльність виконавця. Підставами для оскарження можуть бути порушення порядку вчинення виконавчих дій, перевищення повноважень або їх неналежне здійснення, невиконання виконавцем покладених на нього обов'язків, зволікання із вчиненням дій, що призводить до порушення прав сторін.

Право на подачу скарги є одним з ключових принципів, закріплених у цивільному процесуальному законодавстві. Це право забезпечує захист інтересів учасників судового процесу, дозволяючи їм висловлювати незгоду з рішеннями, діями або бездіяльністю офіційних осіб, зокрема державних чи приватних виконавців, у процесі виконання судових рішень. Таке право на звернення зі скаргою є важливою гарантією того, що кожен може вимагати перегляду ситуації у випадку, якщо вважає, що його права були порушені. Цивільне процесуальне законодавство не тільки визнає це право, але й надає чіткі механізми для його реалізації, забезпечуючи таким чином можливість кожному захистити свої права та інтереси в судовому порядку.

Особливістю скарги на рішення, дії або бездіяльність державних та приватних виконавців є те, що вона прирівнюється не до заяв з процесуальних питань, а до позовної заяви. Як відзначив з цього приводу Верховний Суд, «відповідно до розділу VII ЦПК України судовий контроль за виконанням судових рішень – це окремий вид судового провадження, який передбачає окремий процесуальний режим розгляду справ. Тому до скарг, якими ініціюється початок провадження у справі на дії виконавця, застосовуються загальні положення позовного провадження, у тому числі

залишення скарги без руху, якщо є для цього підстави, а не її повернення» [96].

Водночас, не всі правові інститути позовного провадження можуть бути застосовані в межах процедури здійснення судового контролю за виконанням судових рішень. Наприклад, як відзначив Верховний Суд, «суд не наділений повноваженнями вирішувати питання щодо вжиття таких заходів, як забезпечення скарги на дії, рішення виконавця шляхом зупинення реалізації майна, оскільки вирішення питання про зупинення вчинення виконавчих дій належить виключно до компетенції виконавця» [114].

У ч.1 ст.450 Цивільного процесуального кодексу України закріплено скорочені порівняно з іншими формами проваджень строки: «Скарга розглядається у двадцятиденний строк з дня прийняття її до розгляду у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду цей строк може бути продовжений не більше ніж на двадцять днів за вмотивованим клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду» [169].

Строки для звернення зі скаргою в судовому порядку є строго визначеними і мають велике значення для забезпечення правової захищеності осіб. Згідно із законодавством, скарга на рішення, дії або бездіяльність державних або приватних виконавців може бути подана протягом десяти днів від моменту, коли особа дізналася або мала дізнатися про таке порушення.

Згідно усталеної позиції Верховного Суду «здійснивши порівняльний аналіз змісту категорій «дізнався» та «повинен був дізнатися», що закріплені у положеннях ст. 341 ГПК України, суд дійшов висновку про наявність презумпції обов'язку особи бути обізнаною про стан своїх прав у виконавчому провадженні; доказування факту, внаслідок якого сторона не знала про наявність порушення власного права і саме з цієї причини не звернулася за його захистом до суду, є недостатнім. У даному висновку

Верховний Суд врахував, що норми процесуального права створюються з метою забезпечення належного відправлення правосуддя, а отже сторони мають очікувати їх застосування для забезпечення дотримання принципу юридичної визначеності. Тому при визначенні початку перебігу строку для звернення до суду зі скаргою на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта, закріпленого у ч. 1 ст. 341 ГПК України, необхідно враховувати поведінку скажника: чи була в нього реальна можливість (повинен був) дізнатися про порушення його прав, про яке він стверджує, чи були вчинені ним дії спрямовані на з'ясування стану виконавчого провадження тощо. У правовому висновку про наявність презумпції обов'язку особи знати про стан своїх прав у виконавчому провадженні, яка є усталеною та послідовно дотримується у судовій практиці, суд звертається до правової позиції Верховного Суду, викладеної, зокрема, в постановках від 14.08.2019 у справі № 910/7221/17, від 12.01.2021 у справі № 910/8794/17, від 12.10.2021 у справі № 918/333/13-Г» [101].

У випадках, коли скарга стосується постанови про відкладення провадження виконавчих дій, цей строк складає усього три дні. Таке встановлення строків є критично важливим для забезпечення оперативного вирішення спорів та захисту прав учасників виконавчого процесу. Водночас, закон передбачає можливість поновлення пропущеного з поважних причин строку для подання скарги, надаючи суду право враховувати обставини кожного конкретного випадку. Це забезпечує гнучкість правової системи і робить доступ до правосуддя більш відкритим і справедливим.

Призначення законодавцем скорочених строків для такого провадження вказує на значущість стадії виконання судових актів. Справа може розглядатися достатньо довго, але коли суд остаточно визначився та виніс справедливе і законне рішення, воно має бути виконане якомога швидше.

Певну особливість щодо їх застосування судами мають строки оскарження бездіяльності державного або приватного виконавця. Як

відзначив з цього приводу Верховний Суд, «бездіяльність на відміну від дії не має моменту вчинення. Бездіяльність має триваючий характер та існує до часу початку дій, які свідчать про припинення бездіяльності. Триваюче правопорушення передбачає перебування у стані безперервного тривалого вчинення особою протиправних дій (бездіяльності), у зв'язку із чим, неправомірна бездіяльність може бути оскаржена упродовж всього часу тривання відповідного правопорушення. Встановлення строків звернення до суду та залишення позовної заяви без розгляду на підставі їх пропуску не може слугувати меті легалізації триваючого правопорушення та, відповідно, здійснення незаконної бездіяльності» [107].

На думку Верховного Суду, контроль за виконанням рішення суду, механізм якого унормований нормами процесуального законодавства України, підлягає застосуванню у разі наявності протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень щодо виконання рішення суду, що порушує права та законні інтереси позивача [100]. Як зазначив Верховний Суд, «застосування судом до суб'єкта владних повноважень заходів процесуального впливу можливе виключно у випадку встановлення факту невиконання таким суб'єктом владних повноважень дій зобов'язального характеру, визначених рішенням суду на користь особи-позивача, що має бути підтверджено відповідними доказами» [100].

Норма ч. 2 ст. 451 ЦПК визначає, що «у разі встановлення обґрунтованості скарги суд скасовує оскаржувані рішення та визнає оскаржувані дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника)» [169].

У пункті 18 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лютого 2014 року № 6 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час

виконання судових рішень у цивільних справах» судом роз'яснено, що «у випадку встановлення судом обґрунтованості скарги він визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність виконавця неправомірними і може зобов'язати такого державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби задовольнити вимоги заявника та здійснити дії, спрямовані на усунення допущених порушень або у інший спосіб поновити його порушені права, свободи чи охоронювані законом інтереси. Наприклад, суд може зобов'язати державного виконавця чи іншу посадову особу органу державної виконавчої служби здійснити конкретні виконавчі дії, якщо він без достатніх підстав ухиляється від їх виконання» [130].

Крім того, суддя відповідно до ч. 1 ст. 262 ЦПК, «виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу» [169]. Це положення розповсюджується і на «державного виконавця, іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця» (ч. 3 цієї ж статті) [169].

Таким чином, суддя також здійснює контроль за діяльністю виконавців, коригує їх діяльність, виправляє системні недоліки та прогалини в їх діяльності, допомагає скоригувати поведінку в конкретній справі і не допускати подібних недоліків при виконанні інших судових актів.

Суд розглядає скарги на дії або бездіяльність державного чи приватного виконавця, що є процесуальним засобом захисту прав учасників виконавчого провадження, зокрема боржника або стягувача. Як зазначив Верховний Суд, «завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. В порядку судового контролю за виконанням судових рішень такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси сторони виконавчого провадження порушені, а скаржник використовує цивільне судочинство для такого захисту. По своїй суті ініціювання справи щодо судового контролю за

виконанням судових рішень не для захисту прав та інтересів є недопустимим» [98].

Такий розгляд забезпечує можливість оперативного реагування на потенційні порушення під час виконання судових рішень, сприяє підвищенню прозорості та підзвітності дій виконавців і формує механізм контролю за дотриманням законності на всіх етапах виконавчого процесу.

При розгляді скарги суд не обмежується лише формальною перевіркою документів, а здійснює комплексний аналіз ситуації, оцінюючи правомірність дій виконавця, відповідність його дій чинному законодавству, а також чи не перевищено встановлені законом або договором повноваження. Суд звертає увагу на правильність процедурних кроків виконавця, на своєчасність і повноту їх виконання, на дотримання принципу рівності сторін та справедливості процесу.

Суд має повноваження здійснювати ретельну перевірку законності дій державного або приватного виконавця у виконавчому провадженні, оцінюючи їх відповідність чинному законодавству та процесуальним нормам. У разі виявлення порушень суд може скасовувати неправомірно накладені арешти, скасовувати постанови виконавця, що перевищують його повноваження або суперечать закону, а також ухвалювати рішення про повернення майна, яке було вилучене незаконно. Крім того, суд забезпечує відновлення прав сторін, гарантує їхню можливість користуватися майном та фінансовими ресурсами відповідно до закону і запобігає негативним наслідкам порушень у діяльності виконавця, що може мати як матеріальні, так і нематеріальні наслідки для боржника або стягувача.

Зокрема, розглядаючи скаргу на бездіяльність державного чи приватного виконавця, суд повинен перевірити, чи вжив виконавець усіх необхідних заходів для виконання рішення. Так, наприклад, в одній з таких справ Верховний Суд зазначив, що «задовольняючи скаргу стягувача, суд першої інстанції на підставі належним чином оцінених доказів, дійшов правильного висновку про те, що державний виконавець не вжив достатніх,

ефективних заходів для своєчасного примусового виконання виконавчого документу, виданого судом, про стягнення на користь стягувача суми заборгованості за договором позики та моральної шкоди, проявив бездіяльність у супереч ст. 10, 18 ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження», які регламентують здійснення заходів, необхідних для своєчасного і в повному обсязі виконання рішення з використанням можливостей, передбачених у нормах ст. 48 цього Закону. А саме: не здійснив розшук майна боржника, на яке може бути звернуто стягнення, не провів належним чином перевірку майнового стану боржника» [103].

В іншій справі Верховний Суд зазначив, що «оскільки боржник самостійно не виконував рішень суду, а державний виконавець не вчиняв усіх необхідних виконавчих дій протягом двох років (до повернення виконавчого документа), суди першої та апеляційної інстанцій дійшли помилкових висновків про те, що державний виконавець під час вчинення виконавчих дій не допустив порушень, викладених у частинах першій, четвертій статті 63 Закону України «Про виконавче провадження»... Належним доказом вжиття усіх передбачених Законом заходів з примусового виконання рішення суду, що свідчить про повноту виконавчих дій, є повне виконання рішення суду. Невиконання рішення суду, яке набрало законної сили, свідчить про неповноту виконавчих дій, що є недопустимим з огляду на положення ст. 129-1 Конституції України щодо обов'язковості судових рішень» [105].

На цій стадії судовий контроль є гарантією того, що застосування примусу під час примусового виконання судового рішення здійснюється лише в межах, установлених законом, і не порушує принципу пропорційності.

Звіт про виконання судового рішення – відносно нова конструкція в цивільному та господарському судочинстві. В адміністративному процесі вона існувала вже досить давно.

Зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення є важливою контрольною складовою від суду, яка додатково дисциплінує боржника (в широкому сенсі цього слова) при виконанні ним дій щодо реалізації приписів судового рішення. Дійсно, не всі рішення виконуються за допомогою державного або приватного виконавця. Деякі судові акти необхідно виконати певним державним органам і посадовим особам, і спонукання з боку держави в особі виконавця в даному випадку не відбувається. Тому суд перебирає на себе ці повноваження і може встановити посилений контроль у вигляді зобов'язання надати звіт про виконання такого судового акту.

Для реалізації права стягувача на здійснення судового контролю за виконанням судового рішення у формі зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення мають бути одночасно виконані декілька умов:

- 1) належність даної справи до переліку цивільних справ, закріплених у статті 453-1 ЦПК України;
- 2) відкриття виконавчого провадження;
- 3) невиконання боржником судового рішення.

З наведеного правила є виняток. Так, якщо відповідачем у справі є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки, суд навіть під час ухвалення рішення суду за письмовою заявою позивача може зобов'язати такого відповідача подати у встановлений судом строк звіт про виконання такого рішення незалежно від характеру спору. Така заява може бути подана не пізніше завершення судових дебатів, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження – не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі (ч. 5 ст. 453-1 ЦПК України [169]).

Вказане корелює з загальноєвропейським підходом до рівності учасників в процесі та обов'язків держави щодо забезпечення такої рівності. Так, у п. 53 Рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України»

(Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine) ЄСПЛ зауважив, що саме на державу покладено обов'язок дбати про те, щоб остаточні рішення, винесені проти її органів, установ чи підприємств, які перебувають у державній власності або контролюються державою, виконувалися відповідно до зазначених вище вимог Конвенції [204]. До цього вказану позицію ЄСПЛ висловлював у рішеннях у справах «Ромашов проти України» (Romashov v. Ukraine) [196], «Дубенко проти України» (Dubenko v. Ukraine) [192], «Козачек проти України» (Kozachek v. Ukraine) [194].

У рішенні у справі «Шмалько проти України» (Shmalko v. Ukraine) ЄСПЛ зазначив, що «держави не може виправдовувати нестачею коштів невиконання судових рішень, винесених проти неї або проти установ чи підприємств, які перебувають в державній власності або контролюються державою» [200]. «Держави несе відповідальність за виконання остаточних рішень, якщо чинники, які затримують чи перешкоджають їх повному й вчасному виконанню, перебувають у межах контролю органів влади» (рішення у справах «Сокур проти України» (Sokur v. Ukraine) [202] та ін.).

У п. 53 свого рішення у справі «Войтенко проти України» (Voytenko v. Ukraine) ЄСПЛ зазначив, що «неможливість для заявника домогтися виконання судового рішення, винесеного на його чи її користь, становить втручання у право на мирне володіння майном, що викладене у першому реченні пункту першого ст. 1 Протоколу № 1» [203].

Суд може за власною ініціативою зобов'язати відповідача подати у встановлений судом строк звіт про виконання такого рішення незалежно від характеру спору, якщо суд допускає негайне виконання рішення суду. В такому випадку питання про зобов'язання подати звіт вирішується під час ухвалення рішення суду.

Вбачається безпідставним закріплення в процесуальному законі певного переліку цивільних справ, у яких може бути застосована дана форма судового контролю. Примусове виконання жодного судового рішення не є настільки пріоритетним порівняно з іншими. Наявність такого переліку

обмежує можливості стягувачів за судовими рішеннями, які відсутні у переліку, скористатися цим юридичним засобом, що створює враження, ніби такі судові рішення є менш важливими. Закон повинен встановлювати максимальні гарантії забезпечення примусового виконання кожного судового рішення, що набрало законної сили. Тому доцільно видалити зі статті 453-1 Цивільного процесуального кодексу України перелік цивільних справ, у яких може бути застосована процедура судового контролю у формі зобов'язання судом боржника надати звіт про виконання судового рішення. Тим самим буде знято обмеження щодо кола цивільних справ, у яких боржник може бути зобов'язаний надати суду, який ухвалив рішення, звіт про його виконання, що розширить можливості стягувачів впливати на процес примусового виконання судових рішень, ухвалених на їх користь.

Важливим є також те, що після зобов'язання отримати звіт від суб'єкта суд не закінчує свій вплив на такого суб'єкта, оскільки встановлюється строк, протягом якого такий звіт має бути зроблений.

Стаття 453-2 ЦПК України визначає, що «встановлений судом строк для подання звіту про виконання судового рішення має бути достатнім для його підготовки. Достатнім є строк, який становить не менше десяти календарних днів з дня отримання боржником відповідної ухвали та не перевищує трьох місяців» [169].

Якщо звіт не зроблено або представлено неналежний звіт, який суд не задовольняє, то в такому випадку даний суб'єкт може піддаватися певним заходам впливу з одночасним зобов'язанням надати звіт належної якості у відповідні строки.

Це дуже важлива гарантія для виконання судових актів, оскільки контроль за виконанням не «зависає» у зв'язку з тим, що була здійснена дія суду і незрозуміло, в які строки і якої відповіді необхідно чекати від суб'єкта, що був зобов'язаний надати такий звіт. В Кодексі чітко прописано вимоги до такого звіту, строки його подання та наслідки неподання. Вказане є дуже

важливою новелою порівняно з тим порядком контролю за виконанням рішень суду, який існував до 2024 року в цивільному судочинстві.

Відповідно до частини другої статті 453-3 звіт боржника про виконання судового рішення має містити найменування суду, до якого подається звіт; інформацію про учасників справи; номер справи; перелік документів та інших матеріалів, що додаються до звіту та підтверджують обставини, зазначені у ньому, а також відомості про виконання боржником судового рішення, строк, порядок та спосіб його виконання, а у разі невиконання судового рішення – орієнтовні строки виконання такого рішення та їх обґрунтування; відомості про те, чи існують обставини, які ускладнюють виконання судового рішення боржником, які заходи вжито та вживаються боржником для їх усунення.

До звіту додаються документи, що посвідчують повноваження представника, якщо звіт поданий представником і такі документи раніше не подавалися, а також докази направлення копій звіту та доданих до нього матеріалів іншим учасникам справи.

Суд розглядає звіт про виконання судового рішення протягом десяти днів з дня його надходження в порядку письмового провадження, а за ініціативою суду чи клопотанням сторін – у судовому засіданні.

За наслідками розгляду заяви суд постановляє ухвалу про її задоволення або відмову у задоволенні та зобов'язання боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.

Аналізуючи положення про наслідки зобов'язання боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, спостерігаємо, з одного боку, чітке регулювання даного питання нормами ЦПК, а з іншого – певну дискрецію суду.

Зокрема, суд відмовляє у прийнятті звіту, якщо боржником не наведено обґрунтовані обставини, які ускладнюють виконання судового рішення, або заходи, які вживаються боржником для виконання судового рішення, на

переконання суду, є недостатніми для своєчасного та повного виконання судового рішення.

Суд також відмовляє у прийнятті звіту, якщо звіт подано без додержання вимог до звітів.

І. Черненко слушно зауважує, що, з одного боку, «законодавство України встановлює дискреційні повноваження суду щодо застосування судового контролю виконання судового рішення» [173, с. 261], однак з іншого, - «суд не може самостійно, за власною ініціативою, контролювати посадових осіб, уповноважених виконувати судові рішення, давати їм доручення, витребувати звіти» [173, с. 261].

Дійсно можемо спостерігати, що практично всі дії, пов'язані з судовим контролем (крім роз'яснення судового рішення), потребують активних дій від зацікавлених осіб, які можуть скласти власне враження щодо належного виконання особою своїх професійних обов'язків, і у разі, якщо учасники виконавчого провадження не задоволені якістю, швидкістю та ефективністю виконавчих дій, вони мають право ініціювати процедури контролю. Хоча деякі важливі процедури, такі як окрема ухвала або звіт про виконання судового акта, суд вправі здійснити і з власної ініціативи. Тому не можна цілком погодитися з думкою вказаного дослідника.

Деякі процедури контролю ініціюються прямо в процесі розгляду судової справи (це можуть бути окрема ухвала або зобов'язання подання звіту про виконання судового акту), інші повноваження можуть бути реалізовані виключно після винесення судового акту та при проведенні дій або відсутності таких дій (бездіяльності) з боку виконавця, що викликає реакцію стягувача, боржника чи інших учасників виконавчого провадження. Таким чином, можна зробити висновок, що положеннями про можливості впливу судді на стадію виконання пронизане все процесуальне законодавство.

У разі постановлення ухвали про відмову у прийнятті звіту суд застосовує до боржника захід процесуального примусу у вигляді штрафу, а

також додатково може встановити новий строк для подання звіту відповідно до положень Кодексу або за власною ініціативою розглянути питання про зміну способу і порядку виконання судового рішення.

Якщо боржником є юридична особа та суд зобов'язав подати звіт про виконання судового рішення особисто керівника боржника, захід процесуального примусу у виді штрафу застосовується до такого керівника.

Вказане положення цілком відповідає європейським стандартам. Зокрема, в пункті 1 розділу II Рекомендацій Res (2003) 16 Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у сфері адміністративного права» зазначено, «держави-члени мають забезпечити виконання судових рішень в межах розумного строку; вони мають уживати всіх необхідних заходів згідно з законом з метою надання цим рішенням повної сили; у разі, якщо адміністративний орган не виконує судового рішення, слід передбачити відповідну процедуру, що дозволяє домагатися виконання такого рішення, зокрема за допомогою судової заборони або пені (coercive fine)» [134].

Як вбачається, в кожному конкретному випадку необхідно визначатися зі ступенем вини керівника юридичної особи - боржника і закріпити можливість покладення відповідальності безпосередньо на особу, винну у невиконанні або неналежному виконанні рішення суду. Вказане буде дисциплінувати не тільки керівника, але й осіб, які безпосередньо мають виконати судовий акт.

Також доцільно доповнити норми чинного ЦПК України положенням щодо права суду зменшити розмір штрафу за подання звіту або подання неналежного звіту або звільнити від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення боржником дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними за зразком положень частини 5 статті 382-3 КАС України.

Важливим, на нашу думку, також є положення, що у разі неподання звіту у строк, встановлений судом, або у разі подання звіту з порушенням такого строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання, суд встановлює новий строк для подання звіту відповідно до положень Кодексу, а також застосовує до такого боржника захід процесуального примусу у виді штрафу. Тобто з боржника не знімається обов'язок виконання.

Також законодавчо встановлено правило, що якщо суд прийняв звіт про виконання судового рішення, але боржником судове рішення виконано не в повному обсязі, суд одночасно встановлює новий строк для подання звіту відповідно до положень ЦПК України.

З вказаного можна зробити висновок, що в ході здійснення судового контролю за виконанням судових рішень суд забезпечує баланс між ефективністю примусового виконання та дотриманням прав людини, контролюючи дії органів примусового виконання і усуваючи порушення, що виникають у виконавчому процесі. Суд виступає не лише як орган, що ухвалює рішення по суті справи, але й як орган контролю за законністю його виконання, що забезпечує захист прав та свобод усіх учасників виконавчого провадження, а також запобігає порушенням і зловживанням під час виконання судових рішень. Завдяки своїм повноваженням суд забезпечує баланс між інтересами стягувача та боржника, гарантує дотримання принципів рівності сторін, пропорційності та справедливості, що є фундаментальними аспектами правосуддя у сучасній державі.

3.3. Проблеми взаємодії суду та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень, в умовах воєнного стану

Реальне виконання ухвалених судових рішень є одним із визначальних показників ефективності системи правосуддя. Саме завершення судового

процесу у вигляді фактичного виконання рішення засвідчує верховенство права та довіру суспільства до судової влади. Водночас практика свідчить, що на етапі виконання судових актів часто виникають значні труднощі, пов'язані з відсутністю належної взаємодії між судовими органами та органами примусового виконання. Така ситуація призводить до затягування процесів, порушення прав учасників справи, а подекуди і до дискредитації самої ідеї правосуддя.

У цьому контексті питання правової природи, сутності та форм взаємодії між судами й органами примусового виконання набуває особливої актуальності. Вивчення цього явища дає змогу визначити не лише проблемні аспекти у практиці реалізації судових рішень, але й сформулювати концептуальні підходи до підвищення ефективності судово-виконавчої системи загалом.

Під взаємодією суду та органів примусового виконання слід розуміти систему правових, організаційних та інформаційних зв'язків, спрямованих на забезпечення належного, повного та своєчасного виконання судових рішень. Якщо комунікація між ними буде суто формальною, то буде низька ефективність виконавчої діяльності. Тому для реальної та ефективної взаємодії необхідна скоординована діяльність, що передбачає обмін інформацією, процесуальні звернення, контрольні функції та спільну відповідальність за реалізацію принципу обов'язковості судового рішення.

Х.П.Ярмакі, досліджуючи взаємодію суб'єктів провадження щодо виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення, слушно зауважує, що така взаємодія «обумовлюється наступними об'єктивними обставинами: а) контроль з боку вищестоящих органів (посадових осіб), за органами (посадовими особами), які виконують постанови про накладення адміністративних стягнень; б) відповідна «спеціалізація» органів (посадових осіб), котрі виконують постанови про накладення адміністративних стягнень; в) удосконалення управлінських функцій, пов'язаних з прогнозуванням взаємодії суб'єктів, які виконують постанови про накладення

адміністративних стягнень; г) виникнення комплексних проблем, у вирішенні яких зацікавлений кожний із суб'єктів, який має відношення до провадження у справах про адміністративні правопорушення» [187, с. 71].

Вказані дослідником об'єктивні обставини можуть бути застосовані і до виконання інших видів судових актів.

Зокрема, щодо контролю з боку вищестоящих органів (посадових осіб) можна зазначити, що у сфері виконавчого провадження контроль здійснюється як судом, так і керівними органами виконавців – державними та приватними. Суд, як орган контролю, перевіряє законність дій виконавців, своєчасність виконання рішень, а також відповідність їхніх дій процесуальним вимогам. Водночас керівники виконавців контролюють роботу підлеглих, забезпечуючи правильне і ефективне виконання рішень. Такий багаторівневий контроль дозволяє попереджати порушення, оперативно реагувати на зловживання та створює системний механізм підзвітності всіх учасників процесу.

Щодо спеціалізації органів та посадових осіб можна зазначити, що, подібно до адміністративних проваджень, у виконавчому процесі виникає потреба у спеціалізації виконавців: одні можуть опікуватися стягненням грошових коштів, інші – примусовим відчуженням майна, арештом активів або контролем за виконанням соціально значущих рішень. Суд також формує специфічні підходи для різних категорій справ: сімейні спори, трудові, спори про майнові права тощо. Спеціалізація, безперечно, підвищує ефективність взаємодії та точність виконання процедур.

Щодо удосконалення управлінських функцій та прогнозування взаємодії слід вказати, що суд, видаючи виконавчий лист або ухвалюючи рішення щодо зупинення, поновлення або контролю за виконанням, прогнозує поведінку виконавця та боржника, визначає можливі ризики затримок або зловживань. А виконавці, у свою чергу, організовують внутрішні процеси таким чином, щоб забезпечити своєчасне виконання рішень. Цей управлінський аспект передбачає планування ресурсів, розподіл

повноважень та контроль за дотриманням строків, що значно підвищує ефективність виконавчого провадження.

Щодо такої об'єктивної обставини, як виникнення комплексних проблем, у вирішенні яких зацікавлений кожний суб'єкт, про яку зазначив вказаний вчений, то виконання судових рішень часто включає одночасно кілька учасників: суд, виконавця, боржника, стягувача, а іноді й сторонні органи (наприклад, фінансові установи, державні реєстри). В ході виконання судового акта можуть виникати комплексні проблеми, наприклад, недостатність активів боржника, неможливість фізичного доступу до майна, або юридичні спори щодо права власності. Ефективне вирішення таких проблем потребує координації та взаємодії всіх учасників, а суд виконує роль регулятора, що визначає межі відповідальності, строки та порядок виконання, забезпечуючи одночасно законність та справедливість процедури.

В. М. Курган, досліджуючи проблеми взаємодії в системі оперативно-розшукової діяльності, окремо виділяє міжвідомчу інформаційну взаємодію, яка, на його думку, «виступає ключовим елементом, що забезпечує координацію зусиль, оперативність реагування на загрози і комплексність розслідувань» [74, с. 194].

На нашу думку, зміст такої взаємодії між судом та органами виконання охоплює три важливих аспекти: процесуальний, організаційний (функціональний, управлінський) та контрольний. Причому відсутність або неефективність будь-якого з цих аспектів призводить до значного зниження ефективності всієї взаємодії [60, с. 28-31].

Процесуальний аспект включає в себе забезпечення можливості реалізації виконавчих документів, роз'яснення судом змісту рішення, розгляд скарг на дії виконавців, встановлення судового контролю. Це напрями взаємодії, які закріплені процесуальним законодавством з метою налагодження комунікації між судом та органами виконання судових актів. Процесуальна природа взаємодії суду та органів примусового виконання зумовлена тим, що обидва суб'єкти діють у межах процесуального

законодавства (Кримінального, Господарського, Цивільного процесуальних кодексів України, Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про виконавче провадження»).

У процесуальному вимірі взаємодія проявляється в таких основних формах, як видача виконавчих документів та передача їх до виконання, встановлення судового контролю, роз'яснення судових рішень у разі виникнення труднощів при виконанні, розгляд скарг на дії або бездіяльність виконавців, участь суду у вирішенні спорів, що виникають у процесі виконання (наприклад, щодо належності майна боржнику).

Процесуальна взаємодія відзначається суворою регламентованістю, оскільки забезпечує баланс між повноваженнями суду, який гарантує законність, і повноваженнями виконавця, який відповідає за ефективність. З одного боку, суд не може втручатися у діяльність виконавців, з іншого, він має контролювати, щоб виконання не виходило за межі закону чи рішення.

Організаційний (функціональний) аспект полягає у взаємному інформуванні про стан виконання, доступі до єдиних баз даних, координації дій через визначені процедурні канали. Деякі елементи цього аспекту встановлені законодавством, однак всі елементи не можуть бути встановлені, оскільки різноманіття ситуацій з виконання, особливості резолютивних частин судових рішень по конкретних справах не можуть бути заздалегідь встановлені, оскільки це буде обмежувати можливості по виконанню судових актів.

Організаційний аспект взаємодії спрямований на забезпечення практичної координації між судами та виконавчими органами і охоплює обмін даними через Автоматизовану систему виконавчого провадження [126], електронні системи документообігу, координацію дій через відповідні служби апарату суду та територіальні органи Державної виконавчої служби та приватних виконавців. У сучасних умовах цифровізації особливе значення має створення електронних каналів обміну інформацією між судами та виконавцями, що мінімізує часові затримки й людський фактор.

Сучасна практика, на жаль, свідчить про низку проблем в організації взаємодії, особливо недосконалість електронної взаємодії та формальний підхід до звітності про виконання. Шляхами вирішення цих проблем вважаємо максимальну цифровізацію процесів, уніфікацію процедур взаємодії та надання більшої автономності виконавців [60, с. 28-31].

В. Ю. Ільєнко та Д. Ю. Ільєнко слушно зазначають, що «на сьогоднішній день, обробка інформації, що передбачає її збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання та реєстрацію, у більшості випадків здійснюються за допомогою технічних і програмних засобів, включаючи обмін по каналах передачі даних. Отже, отримавши запит суду, або ухвалу про витребування, розпорядник інформації (орган державної влади) здійснює автоматичний пошук заданої інформації у власних базах даних, друкує результати пошуку та надсилає поштою їх до суду. Те саме стосується виконання судових рішень стосовно зміни інформації в базах даних де, після отримання відповідного рішення суду, працівник органу здійснює внесення змін у реєстрі. На нашу думку вказаний спосіб обміну інформацією є вкрай застарілим і потребує змін» [47, с. 79].

З позицією вказаних дослідників варто цілковито погодитись. Аналогічна проблема виникає і при взаємодії суду та виконавчих органів, а також виконавчих органів з іншими органами.

Організаційний аспект найбільш яскраво, на нашу думку, має прояв у судовому контролі, оскільки процедура судового контролю передбачає надання звітів про виконання судових актів. Таким чином створюється система взаємодії та обміну даними між судом та виконавцем, а опосередковано – і з кредитором. Вважаємо, що максимальна цифровізація процесу взаємодії та уніфікація таких процедур матиме позитивні наслідки, оскільки вона забезпечить оперативний доступ суду до актуальної інформації про стан виконання рішень, дозволить швидко виявляти порушення строків або бездіяльність виконавців, зменшить ризики втрати чи дублювання даних, підвищить прозорість і підзвітність усіх учасників процесу та сприятиме

ефективному захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. Крім того, цифровізація та уніфікація процедур створюють основу для централізованого моніторингу та аналітики, що дозволяє суду приймати обґрунтовані процесуальні рішення і своєчасно реагувати на системні проблеми у сфері виконання судових актів, зміцнюючи довіру до інституту судового контролю загалом.

Контрольний аспект має вираз в тому, що суд може здійснювати судовий контроль за законністю дій органів виконавчої служби та відповідністю їхніх рішень судовому акту. Вказане передбачає, що суд має можливість оцінювати не лише формальну наявність виконання рішення, а й його правомірність, своєчасність і повноту. У цьому контексті до процесу «включається» додатковий механізм контролю, який забезпечує функціонування принципу верховенства права: суд може втрутитися у виконавчий процес, зупинити неправомірні дії, дати додаткові роз'яснення виконавцю або зобов'язати його вжити необхідних заходів для належного виконання рішення.

Додатковий механізм контролю має не лише формальний, а й реальний захисний характер. Він дозволяє гарантувати дотримання прав і законних інтересів учасників виконавчого провадження, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як війна, коли зростають ризики бездіяльності, порушення строків або втрати документів. Суд, виконуючи цю функцію, фактично стає координатором виконання судових рішень, забезпечуючи правову відповідність дій виконавців нормам закону і судовим рішенням.

Крім того, цей аспект підкреслює інтеграційний характер судового контролю: він поєднує судову і виконавчу функції, створюючи єдину систему, де суд може оперативно отримувати звіти, аналізувати стан виконання рішень, виявляти системні порушення та запобігати зловживанням. Такий контроль не лише підвищує ефективність роботи виконавчої служби, а й забезпечує стабільність правової системи, зміцнює

довіру громадян до судової влади та гарантує реальне відновлення порушених прав.

Тобто, як вбачається, при судовому контролі з'являються організаційний та контрольний аспекти. Якщо суд не вдається до судового контролю як інституту процесуального права, то взаємодія між судом та органами з примусового виконання значно звужується і обмежується лише процесуальним аспектом.

Підвищення ефективності цієї взаємодії можливе за умови вдосконалення правових механізмів, посилення судового контролю, розвитку електронних сервісів і професійної культури співпраці між судовими та виконавчими органами. Адже лише в такому разі можна забезпечити не формальне, а реальне виконання судових рішень як ключову гарантію верховенства права.

Утім суттєві проблеми у здійсненні примусового виконання судових рішень, а також взаємодії між судом та органами примусового виконання рішень виникають в умовах воєнного стану.

В умовах запровадження воєнного стану в Україні, спричиненого широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації, постало питання забезпечення безперервності функціонування системи примусового виконання судових рішень. Війна спричинила суттєві організаційні, матеріальні та правові труднощі для діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, що зумовило необхідність адаптації правового регулювання до реалій воєнного часу.

Вона призвела до зміни нормативної бази з урахуванням воєнного стану, але також призвела до появи організаційних і практичних проблем виконання судових рішень у період дії воєнного стану, які потребують вироблення шляхів їх вирішення.

Так О. О. Шуміло і А. Д. Аракелян в своєму дослідженні звертають увагу на те, що «в абсолютних числах кількість завершених виконавчих проваджень мали позитивну динаміку з 1999 р., тобто з часу створення

державної виконавчої служби. Кожним державним виконавцем із року в рік забезпечувалося завершення все більшої кількості виконавчих проваджень. Проте відсоток виконаних судових рішень в Україні коливався у надзвичайно низьких межах. Зокрема, у 2008 р. фінансові судові рішення щодо стягнення були виконані лише на 8%.

З настанням економічної кризи, початком антитерористичної операції 2014 р. та стрімким зuboжінням великої частини населення (за критеріями Організації Об'єднаних Націй понад 60% українців живуть за межею бідності) масове невиконання судових рішень стала тенденцією, яка набуває загрозливого характеру. Зокрема, за словами керівництва Міністерства юстиції України, сьогодні понад 70% судових рішень не виконуються, що підриває довіру населення до системи судоустрою» [182, с. 281].

Як зазначав директор Української Гельсінської Спілки із прав людини, «невиконання рішень судів стало чи не національною традицією, особливо коли йдеться про стягнення коштів із держбюджету. Процедура виконання таких судових актів зазвичай затягується на роки. Причинами такої ситуації правозахисники називають: мораторій на продаж майна державних підприємств, відсутність належного контролю за виконанням судових рішень і відсутність ефективного судового захисту прав власників» [182, с. 281].

Як слушно зазначає О.А.Біленчук, «реформа 2016 року не стала остаточною сторінкою в частині реформування виконавчого провадження та створення ефективної системи примусового виконання рішень судів та інших органів, адже свої корективи внесла військова агресія РФ проти України та початок повномасштабної війни. Разом із прийняттям Закону України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» від 15.03.2022 р. № 2129-IX, виникла необхідність переміщення виконавчих служб з окупованих територій, прийнято низку нормативних актів для регулювання виконання рішень в умовах війни, відбулося запровадження дистанційних форм роботи

та електронного документообігу, зміна пріоритетів у виконанні рішень, зокрема щодо справ, пов'язаних з обороноздатністю країни» [13, с. 49].

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [120] вніс певні обмеження в усі сфери життєдіяльності, включаючи проблему виконання судових актів. Воєнний стан не скасовує дії цих норм, однак впроваджує особливий режим функціонування державних органів, органів державної виконавчої служби, приватних виконавців.

Під час воєнного стану строки виконання рішень можуть бути зупинені або продовжені, якщо існують обставини, які унеможливають проведення виконавчих дій. Міністерство юстиції України у своїх роз'ясненнях неодноразово наголошувало, що виконання рішень здійснюється в межах безпечних умов і за наявності фактичної можливості проведення виконавчих дій.

До особливостей діяльності виконавчої служби у воєнний час можна віднести декілька основних аспектів.

По-перше, організаційна перебудова виконавчої служби є основною умовою забезпечення безперервності виконання судових рішень у кризових умовах. З початком воєнного стану діяльність органів державної виконавчої служби у деяких регіонах була частково зупинена або повністю переміщена з територій, де ведуться активні бойові дії. Така евакуація або тимчасова реорганізація структур виконавчої служби вимагала негайного створення альтернативних робочих потоків, переведення частини персоналу до безпечних регіонів, визначення пріоритетності виконання окремих категорій судових рішень, а також налагодження оперативної комунікації з судами, державними органами і громадянами.

У цьому контексті евакуація та оцифрування виконавчих документів і матеріалів проваджень набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє гарантувати доступність інформації для судів та виконавців навіть у разі руйнування приміщень. Водночас такі заходи сприяють формуванню єдиної

інформаційної бази, що забезпечує контроль за станом виконання рішень і дає змогу суду оперативно здійснювати судовий контроль.

Крім того, втрата або знищення матеріалів справ та архівів судів і органів виконавчої служби через бойові дії створює значні труднощі у відновленні виконавчих проваджень і може поставити під загрозу реалізацію прав громадян і юридичних осіб, а відсутність документального підтвердження виконаних або невиконаних рішень унеможлиблює об'єктивну оцінку законності дій виконавців, ускладнює примусове стягнення майна або коштів та створює ризики зловживань.

Для пом'якшення цих ризиків та забезпечення безперервності виконання судових рішень запроваджено спрощену процедуру відновлення втрачених справ, передбачену рішеннями Вищої ради правосуддя та наказами Міністерства юстиції. Вона дозволяє швидко відновлювати інформацію про виконавчі провадження, підтверджувати статус рішень і відновлювати право власності чи стягнення, забезпечуючи правовий захист учасників процесу навіть у надзвичайних умовах.

По-друге, безпека виконавців є критично важливим аспектом діяльності виконавчої служби під час воєнного стану, оскільки існують реальні та значні ризики для життя і здоров'я працівників.

Виконавці під час виконання своїх обов'язків можуть опинитися безпосередньо в зоні бойових дій, під обстрілами або на територіях, що піддаються обстрілам чи мінуванням, що робить фізично небезпечними будь-які виїзди для проведення виконавчих дій. У таких умовах організація робочого процесу потребує врахування безпекових заходів, евакуаційних планів, забезпечення засобами індивідуального захисту та оперативної комунікації з органами безпеки.

Значною проблемою стає фізична неможливість виконання рішень у районах, де ведуться активні бойові дії або які перебувають під тимчасовою окупацією. Виконавці не можуть безпечно потрапити до об'єктів, що підлягають опису чи арешту, включно з майном боржників, державними

установами та банківськими відділеннями. Відсутність доступу до таких об'єктів не лише призупиняє виконання конкретних рішень, а й створює загрозу накопичення невиконаних проваджень, що ускладнює контроль з боку суду та загалом підриває ефективність інституту судового контролю.

Крім того, відсутність безпечного середовища для роботи виконавців впливає на їх психологічний стан і мотивацію, що може призвести до затримок у виконанні рішень навіть у відносно безпечних регіонах, оскільки частина персоналу може бути змушена працювати дистанційно або перебувати в евакуації. Ці обставини підкреслюють необхідність розширення соціальних гарантій, страхування та захисту виконавців, а також застосування альтернативних методів виконання рішень, таких як дистанційні процедури, автоматизовані банківські списання або електронні арешти майна, що дозволяють підтримувати безперервність виконання судових актів без загрози життю працівників.

Таким чином, безпека виконавців у воєнний час є не лише питанням особистого захисту працівників, а й невід'ємною умовою ефективності функціонування системи виконання судових рішень та реалізації судового контролю, оскільки будь-яке порушення їхньої безпеки безпосередньо впливає на здатність держави гарантувати дотримання прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб.

По-третє, Міністерство юстиції України визначило чіткі пріоритети у виконанні судових рішень, що зумовлено необхідністю забезпечення ефективного функціонування виконавчої служби в умовах воєнного стану та обмежених ресурсів. У першу чергу здійснюється виконання рішень, пов'язаних із соціальним захистом громадян, зокрема про стягнення заробітної плати, виплати аліментів, відшкодування шкоди здоров'ю або майну. Вказані заходи спрямовані на підтримку базових соціальних гарантій, збереження життєвого рівня населення та мінімізацію соціальної напруги, що особливо актуально у кризових умовах. Крім того, в пріоритеті перебувають рішення, що мають суспільне значення або безпосередньо стосуються

безпеки держави, що забезпечує підтримку функціонування критично важливих сфер та захист стратегічних інтересів держави.

Менш пріоритетні категорії рішень, такі як стягнення майна або коштів з підприємств, що виконують оборонні замовлення або забезпечують критичну інфраструктуру, можуть бути тимчасово відкладені для оптимізації ресурсів виконавчої служби та безпечного виконання процедур у зоні бойових дій, що дозволяє сконцентрувати обмежені кадрові, фінансові та логістичні ресурси на тих провадженнях, які забезпечують безперервний соціальний і державний захист.

У період воєнного стану примусове виконання окремих категорій рішень може бути тимчасово зупинено. Насамперед, це стосується рішень, що пов'язані з підприємствами оборонного комплексу, критичною інфраструктурою, установами, які забезпечують потреби армії та національної безпеки. Такі рішення підлягають виконанню лише після скасування або пом'якшення воєнного стану, що дозволяє зберегти стратегічні ресурси держави і не ставити під загрозу безпеку населення.

Встановлення пріоритетів у виконанні судових рішень під час війни дозволяє підтримувати безперервність судового контролю за виконанням рішень у межах доступних можливостей, адаптуючи роботу виконавчої служби до реалій воєнного часу.

По-четверте, Ковід-19 та воєнні дії на території України призвели до розвитку онлайн-роботи, якій останнім часом надається перевага, особливо при виконанні судових рішень у небезпечних регіонах.

Додатковим елементом контролю останнім часом стала електронна фіксація виконавчих дій у реєстрах, що мінімізує ризик зловживань та дозволяє зберегти дані навіть у разі втрати фізичних документів. Однак воєнні дії спричинили перерви у роботі державних реєстрів, насамперед, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру підприємств і організацій, а також банківських систем, що унеможливило накладення арештів, перекази коштів та оформлення

передачі майна, і хоча їх робота поступово відновлюється, це створює певні перешкоди належного виконання судових актів в нашій державі на сучасному етапі.

Водночас, навіть у регіонах, де ситуація контролювана, виконавці продовжують працювати, використовуючи переважно електронні засоби взаємодії (Автоматизована система виконавчого провадження, Єдиний реєстр боржників, Електронний реєстр апостилів, Єдиний державний реєстр судових рішень, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, електронні платіжні сервіси, онлайн-звернення тощо).

Діджиталізація виконавчого провадження може суттєво посилити спроможності суду у здійсненні контролю за виконанням судового акта, адже створює передумови для оперативного отримання звіту судом, і в майбутньому суддя може заздалегідь передбачити особливості виконання, розуміючи поточний стан виконання судових актів.

Вважаємо, що моніторинг виконання судових актів, «зворотній зв'язок» між суддею та виконавцем є необхідною складовою ефективного відправлення правосуддя.

Запровадження електронної системи моніторингу виконання рішень могло б значно підвищити ефективність контролю з боку судів та виконавців, забезпечивши своєчасне реагування на затримки або порушення у процесі виконання [60, с. 28-31].

Серед напрямів подальшого вдосконалення системи виконання судових рішень під час війни, на нашу думку, можна визначити:

- 1) розширення електронних механізмів виконання рішень (повна діджиталізація документообігу, створення єдиної інформаційної бази невиконаних рішень);
- 2) розширення соціальних гарантій виконавців у районах бойових дій;

3) післявоєнне відновлення архівів і баз даних виконавчих проваджень;

4) формування єдиної електронної системи взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування, судами, банками та виконавцями для оперативної координації зусиль із належного виконання судових рішень.

Варто розглянути ці напрями детальніше.

1. Розширення електронних механізмів виконання судових рішень є одним із ключових напрямів модернізації правосуддя, особливо в умовах воєнного стану, коли ефективність, оперативність і безпечність державних процедур набувають особливого значення. Повна диджиталізація документообігу у сфері виконання рішень та створення єдиної інформаційної бази невиконаних судових актів здатні істотно підвищити результативність роботи системи примусового виконання та забезпечити контроль з боку держави, громадян і самих судів.

Безперечно, електронні механізми дозволяють забезпечити безперервність судового контролю і виконання рішень навіть за умов воєнних дій, коли фізичний доступ до установ, архівів чи виконавців може бути обмежений. Електронна взаємодія між судами, органами виконавчої служби, Державним казначейством та іншими суб'єктами усуває затримки, знижує ризик втрати документів і гарантує фіксацію кожного етапу виконання в цифровій системі.

Крім того, єдина інформаційна база невиконаних рішень забезпечує прозорість і публічний контроль за діяльністю виконавчих органів. Такий реєстр дозволяє відстежувати статус виконання кожного рішення, визначати проблемні категорії справ, а також виявляти системні причини затримок чи невиконання.

Використання електронного документообігу мінімізує людський чинник, зменшує корупційні ризики та спрощує комунікацію між усіма учасниками виконавчого процесу.

А з урахуванням воєнного стану такі технологічні рішення мають ще й безпековий вимір, оскільки централізоване електронне зберігання процесуальних документів гарантує збереження доказової та виконавчої інформації навіть у разі пошкодження фізичних приміщень судів чи архівів.

2. Розширення соціальних гарантій державних та приватних виконавців у районах бойових дій є необхідним напрямом подальшого вдосконалення системи виконання судових рішень в умовах війни, оскільки саме ці фахівці забезпечують реальне втілення рішень суду в життя, тобто фактичну дієвість правосуддя.

Без стабільного соціального становища, належного матеріального забезпечення й захисту виконавців неможливо гарантувати безперервність та ефективність виконання судових актів, що є ключовим елементом верховенства права і довіри громадян до держави.

Соціальні гарантії є формою компенсації підвищених ризиків, з якими стикаються виконавці в умовах бойових дій (це і загроза життю, і руйнування інфраструктури, і обмежений доступ до об'єктів виконання, і втрата майна). Забезпечення додаткових виплат, страхування життя і здоров'я, покриття витрат на евакуацію та тимчасове проживання створює умови для продовження їх професійної діяльності навіть у небезпечних регіонах.

Соціальна підтримка виконавців також безпосередньо впливає на ефективність системи правосуддя, адже мотивований і соціально захищений фахівець здатен діяти більш рішуче, професійно та відповідально, що дозволяє уникнути зупинок у виконанні судових рішень у прифронтових територіях, зберегти правовий зв'язок держави з громадянами та підтримати довіру до судової влади. Запровадження надбавок, пільгового кредитування, пріоритетного медичного обслуговування чи забезпечення житлом після евакуації сприятиме збереженню кадрового потенціалу системи примусового виконання.

Таким чином, розширення соціальних гарантій виконавців у районах бойових дій має розглядатися не лише як гуманітарна чи соціальна

ініціатива, а як стратегічний інструмент підтримки ефективності судового захисту в умовах війни.

3. Післявоєнне відновлення архівів і баз даних виконавчих проваджень є одним із ключових напрямів вдосконалення системи виконання судових рішень, оскільки воно гарантує реалізацію рішень судів і захист прав осіб, які постраждали від війни. Повноцінна робота виконавчої служби ґрунтується на збереженні доказової, фінансової та процесуальної інформації, що фіксує кожен етап виконання рішень, тому знищення або втрата цих даних через бойові дії створює серйозну загрозу як для правової визначеності, так і для довіри громадян до правосуддя. Відсутність документальних підтверджень виконаних або невиконаних рішень може призвести до порушення прав сторін виконавчого провадження, повторного стягнення або неможливості реалізувати присуджене право. Створення сучасної електронної системи з резервним зберіганням даних дозволить забезпечити стабільність інформації навіть у разі пошкодження фізичних носіїв чи будівель судів і органів юстиції.

Відновлена база даних дасть змогу ідентифікувати кожне провадження, визначити його статус, виявити прогалини, пов'язані з війною, і відновити відповідальність виконавців або боржників. Це дозволить відновити законність, зменшити кількість спорів і підвищити ефективність контролю з боку судів і Міністерства юстиції.

4. Формування єдиної електронної системи взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування, судами, банками та виконавцями також є стратегічним напрямом подальшого вдосконалення системи виконання судових рішень, особливо в умовах війни, коли ефективність, оперативність і координація дій державних інституцій набувають критичного значення. На сьогоднішній день спостерігається фрагментарність комунікації між суб'єктами виконавчого процесу, що суттєво ускладнює контроль за виконанням рішень, призводить до дублювання інформації, втрати даних і затримок у реагуванні. Єдина

інтегрована електронна система здатна усунути ці проблеми, створивши технологічно цілісний простір правозастосування.

Така спільна платформа забезпечить оперативність і прозорість виконання судових рішень та дозволить здійснювати перевірку майнового стану боржників, арешт активів, перерахування коштів і контроль за виконанням у режимі реального часу, що зменшить можливості для зловживань і прискорить процес фактичного виконання рішень.

Дуже важливо, що така інтегрована електронна система створюватиме умови для підвищення рівня судового контролю. Суд, отримуючи прямий доступ до даних про стан виконавчого провадження, зможе своєчасно реагувати на випадки бездіяльності або порушення строків виконання.

У період воєнного часу така система має безпекове значення, оскільки дозволяє мінімізувати ризики втрати паперових документів і забезпечує безперервність правосуддя навіть у випадках знищення або евакуації окремих установ.

Запропоновані напрями діяльності у своїй сукупності також формують системну основу для вдосконалення інституту судового контролю за виконанням судових актів, оскільки вони посилюють як інституційну, так і функціональну спроможність судової влади здійснювати ефективний, безперервний і прозорий контроль за реалізацією судових рішень навіть у кризових умовах воєнного стану.

Так, розширення електронних механізмів виконання рішень, відновлення архівів і баз даних виконавчих проваджень, формування єдиної електронної системи взаємодії між усіма суб'єктами виконання судових рішень створюють технологічні передумови для підвищення якості судового контролю, а розширення соціальних гарантій виконавців у районах бойових дій є передумовою стабільного здійснення судового контролю, оскільки виконавці відчують себе більш захищеними і тому здатні більш ефективно працювати.

З урахуванням вказаного реалізація цих чотирьох напрямів сприятиме трансформації судового контролю з формальної перевірки у дієвий інструмент моніторингу, аналізу й корекції процесу виконання рішень суду.

Виконання судових рішень у період воєнного стану є складним, але життєво необхідним процесом для збереження функціональності правової системи держави. Попри об'єктивні труднощі, Україна продовжує забезпечувати реалізацію принципу обов'язковості судових рішень, пристосовуючи законодавство та практику виконання до умов війни.

Ефективне функціонування виконавчої системи навіть у воєнних умовах підтверджує здатність держави гарантувати верховенство права, що є фундаментальною цінністю демократичного суспільства та важливим чинником на шляху до європейської інтеграції.

ВИСНОВКИ

В результаті проведення дисертаційного дослідження було отримано такі висновки:

1. Судовий контроль за виконанням судових рішень – це система процесуальних дій суду та учасників судового процесу, спрямованих на забезпечення законності виконавчого провадження, що включає як попередження порушень, так і захист порушених прав та охоронюваних законом інтересів учасників виконавчого провадження з метою забезпечення повного та своєчасного виконання судового рішення.

Судовий контроль за виконанням судових рішень тісно пов'язаний з виконавчим провадженням та гарантує реалізацію правових стандартів, відновлення прав громадян та стабільність правопорядку. Він забезпечує баланс між гілками влади, виступає превентивним і відновлювальним механізмом та сприяє формуванню правової культури в суспільстві. Ефективність судового контролю прямо впливає на довіру до судової системи, забезпечує верховенство права та підвищує якість виконання рішень суду, формуючи системний підхід до захисту прав і свобод людини в Україні.

Погляд на виконавче провадження як на завершальну стадію судового процесу дає підстави стверджувати про наявність тісного зв'язку між виконавчим провадженням та судовим контролем за виконанням судових рішень у цивільних справах. Будучи складовими єдиного процесу судового захисту права, ці дві процедури мають цілу низку схожих рис, будуються на спільних принципах та об'єднані досягненням єдиної мети - ефективного захисту порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод та охоронюваних законом інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

2. Судовий контроль за виконанням судових рішень є двох видів: попередній (превентивний) та наступний (подальший). Попередній (превентивний) судовий контроль спрямований на недопущення порушень

прав та інтересів сторін виконавчого провадження, а також сприянні та усуненні перешкод у повному та своєчасному виконанні судового рішення. Може полягати, зокрема, у санкціонуванні судом певних процесуальних дій у виконавчому провадженні. Здійснюється у формі таких процесуальних дій суду як виправлення помилок у виконавчому документі, визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, відстроченні, розстроченні виконання, зміни способу та порядку виконання тощо. Наступний (подальший) судовий контроль за виконанням судових рішень спрямований на усунення негативних наслідків невиконання, чи несвоєчасного виконання судового рішення боржником, а також порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження, заподіяних внаслідок незаконних рішень, дій та бездіяльності державних та приватних виконавців. Здійснюється в порядку розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців чи інших посадових осіб органів державної виконавчої служби або приватних виконавців під час виконання судового рішення, а також у формі зобов'язання боржника подати звіт про виконання судового рішення.

3. Переваги судового контролю за діяльністю державних та приватних виконавців над адміністративним та громадським контролем полягають у наступному: 1) судовий контроль є більш універсальним. За його допомогою може бути усунуто практично будь-яке порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін та інших учасників виконавчого провадження. Тоді як, наприклад, начальник відділу державної виконавчої служби не розглядає скарги боржників, а тому вони не можуть скористатися цим механізмом захисту своїх прав у виконавчому провадженні; 2) судовий контроль завжди казуальний, тобто він призначений для вирішення конкретної проблеми з виконанням судового рішення, тоді як, наприклад, перевірки органами Міністерства юстиції України проводяться щодо усієї діяльності виконавця загалом; 3) в рамках судового контролю суд може скасувати незаконні рішення державних та приватних виконавців, спрямувавши виконавче

провадження у законне русло, тоді як суб'єкти громадського контролю не наділені повноваженнями безпосередньо впливати на хід виконавчого провадження, конкретні рішення, дії чи бездіяльність приватних виконавців;

4) в рамках здійснення судового контролю є можливість вирішення системної проблеми, яка існує в діяльності державних та приватних виконавців, шляхом формулювання Верховним Судом правових висновків щодо порядку застосування норм права у конкретній складній ситуації.

4. Наявний діалектичний зв'язок між принципами виконавчого провадження та принципами судового контролю за виконанням судових рішень. Належність виконавчого провадження та судового контролю за виконанням судових рішень до єдиного юридичного механізму судового захисту права зумовлює формування єдиної системи принципів. Таким чином, є спільні принципи, що належать як до виконавчого провадження, так і до судового контролю, а є спеціальні принципи, властиві лише для судового контролю за виконанням судових рішень, які обумовлюють особливості відповідної процедури.

5. Визначаючи компетенцію суду щодо здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві варто зауважувати, що важливим критерієм розмежування випадків застосування процедури судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах та процедури позовного провадження є характер правовідносин, що є предметом судового розгляду та їх суб'єктний склад. Так, процедура судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах застосовується в рамках правовідносин, що виникають між сторонами виконавчого провадження та державним або приватним виконавцем щодо примусового виконання рішення суду. У разі наявності приватно-правового спору, до якого залучена інша особа, що не є стороною виконавчого провадження, навіть якщо він пов'язаний з примусовим виконанням судового рішення, такий спір підлягає вирішенню судом в порядку позовного провадження.

6. Роз'яснення судового рішення судом, що його ухвалив, є формою здійснення попереднього (превентивного) судового контролю за виконанням судового рішення. Йдеться про контроль судом змісту судового рішення. Надто широке або просто інакше тлумачення змісту рішення виконавцем може завдати шкоди правам та інтересам сторін, оскільки вчинене виконавцем буде фактично суперечити написаному у рішенні. Тому, роз'яснюючи власне рішення, суд попереджає такі можливі порушення прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження.

7. Судовий контроль за дискреційною діяльністю виконавців під час застосування примирних процедур є необхідним елементом правової системи, що забезпечує реальне відновлення порушених прав і баланс інтересів сторін. Такий контроль має здійснюватися у формах, передбачених законом, з урахуванням принципів верховенства права, правової визначеності та пропорційності. Удосконалення законодавства та формування сталої судової практики у цій сфері є важливим чинником зміцнення довіри до правосуддя та підвищення ефективності виконання судових актів у демократичній правовій державі.

8. Доцільно видалити зі статті 453-1 Цивільного процесуального кодексу України перелік цивільних справ, у яких може бути застосована процедура судового контролю у формі зобов'язання судом боржника надати звіт про виконання судового рішення. Тим самим буде знято обмеження щодо кола цивільних справ, у яких боржник може бути зобов'язаний надати суду, який ухвалив рішення, звіт про його виконання, що розширить можливості стягувачів впливати на процес примусового виконання судових рішень, ухвалених на їх користь. Наявність такого переліку обмежує можливості стягувачів за судовими рішеннями, які відсутні у переліку, скористатися цим юридичним засобом, що створює враження, ніби такі судові рішення є менш важливими, натомість закон повинен встановлювати максимальні гарантії забезпечення примусового виконання кожного судового рішення, що набрало законної сили.

9. У разі невиконання судового рішення боржником - юридичною особою в кожному конкретному випадку необхідно визначатися зі ступенем вини керівника юридичної особи - боржника і закріпити можливість покладення відповідальності безпосередньо на особу, винну у невиконанні або неналежному виконанні рішення суду. Вказане буде дисциплінувати не тільки керівника, але й осіб, які безпосередньо мають виконати судовий акт.

Доцільно доповнити норми чинного ЦПК України положенням щодо права суду зменшити розмір штрафу за подання звіту або подання неналежного звіту або звільнити від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення боржником дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними за зразком положень частини 5 статті 382-3 КАС України.

10. Необхідним є подальше вдосконалення системи виконання судових рішень під час дії воєнного стану: а) розширення електронних механізмів виконання рішень (повна диджиталізація документообігу, створення єдиної інформаційної бази невиконаних рішень); б) розширення соціальних гарантій виконавців у районах бойових дій; в) післявоєнне відновлення архівів і баз даних виконавчих проваджень; г) формування єдиної електронної системи взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування, судами, банками та виконавцями для оперативної координації зусиль із належного виконання судових рішень.

Зазначені напрями діяльності у своїй сукупності формують системну основу для вдосконалення інституту судового контролю за виконанням судових актів, оскільки вони посилюють як інституційну, так і функціональну спроможність судової влади здійснювати ефективний, безперервний і прозорий контроль за реалізацією судових рішень навіть у кризових умовах воєнного стану.

11.3 метою вдосконалення правового регулювання процедури здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних

справах пропонується внести наступні зміни до чинного законодавства України:

- викласти частину першу статті 453-1 Цивільного процесуального кодексу України у такій редакції: «1. Суд, який розглянув справу як суд першої інстанції, за письмовою заявою стягувача може зобов'язати боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення.»

- доповнити статтю 453-4 Цивільного процесуального кодексу України частиною восьмою такого змісту: «8. Суд за клопотанням боржника може зменшити розмір штрафу або звільнити від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення боржником дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ, 2003. 384 с.
2. Авторгов А. Змінити порядок та спосіб виконання судового рішення стало простіше. URL: <https://pravo.ua/zminyty-poriadok-ta-sposib-vikonannia-sudovoho-rishennia-stalo-prostishe>.
3. Андрієнко І. С. Питання ефективності виконавчого провадження в аспекті законодавчих реформ. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 97-102.
4. Андронов І. В. Посилення судового контролю за виконанням судових рішень: Щорічна всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція ім. Ю. С. Червоного «Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру» (м. Одеса, 20 груд. 2024 р.) / упоряд.: Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов, О. О. Полуніна [та ін.] ; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої ; «НУ ОЮА». Одеса : Юридична література, 2025. С. 8-11.
5. Андронов І. В. Принцип остаточності судового рішення «RES JUDICATA». Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею акад. с. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.) : у 2 т. Т. 1. Одеса : Юрид. літ., 2014. С. 376-378.
6. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 372 с.
7. Андрущенко О. П. Методологічний інструментарій дослідження прав людини: спроба обґрунтування. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. 2024. № 4. С. 205-221.
8. Берлач А. І., Дзісяк О. П., Сусак М. С. Судовий контроль у системі адміністративного судочинства України: теоретико-правові та прикладні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 594-597.
9. Берназюк Я. О. Принцип пропорційності (дотримання балансу) як важлива складова верховенства права. Програма підготовки та підвищення

рівня кваліфікації за стандартизованою програмою помічників суддів окружних та апеляційних адміністративних судів. Національна школа суддів. 2024. URL:

https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/114_principle_of_proportionality_bernaziuk.pdf.

10. Бессараб Н. М. Компетентний суд як орган належної юрисдикції. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 123-133.

11. Бехруз Х. Н., Мануїлова К. В. Науково-дослідницький процес: методологічний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 534-537.

12. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження: Навч. посіб. К.: Прецедент, 2005. 192 с.

13. Більчук О. А. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері примусового виконання судових рішень і рішень інших органів: Дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Дніпро, 2024. 242 с.

14. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень.: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.

15. Бобрик В. І. Уніфікація судового контролю за примусовим виконанням судових рішень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 485-489.

16. Бойко Н. І. Методологічні засади дослідження юридичної аргументації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 16-19.

17. Бондар І. В. Деякі питання дотримання строків при виконанні рішень судів у немайнових спорах. *Наше право*. 2014. № 4. С. 136-141.

18. Бондар Н. А., Стрельник В. В. Методологія наукового дослідження теоретико-правових факторів впливу на розвиток юридичної освіти в умовах глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 102-105.

19. Боровська І. А. Виконання судових рішень як завершальна стадія судового захисту права на безпечне життя і здоров'я довкілля. *Митна справа*. 2014. № 1(91): частина 2, книга 2. С. 120-125.
20. Брайченко С. М., Фоменко В. М. Теоретичні аспекти процедури виконання судових рішень в Україні. *Фінансовий простір*. 2019. № 2 (34). С. 20-26.
21. Бут І. О. Система органів, що здійснюють примусове виконання рішень. *Часопис цивілістики*. 2019. № 34. Спецвипуск «Цивільний процес». С. 29-35.
22. Верба-Сидор О. Б. Співвідношення судового та відомчого контролів за діяльністю приватних виконавців у механізмі забезпечення прав особи. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 2 (94). С. 84-98.
23. Виконавче провадження : підручник / за ред. Н.Ю. Голубєвої. Одеса: Фенікс, 2020. 460 с.
24. Виконання судових рішень. навч. посіб. / М. Й. Штефан [та ін]; шеф-ред. В. С. Ковальський; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
25. Вітушинська О. О. Співвідношення поняття «судовий контроль» із поняттями «правосуддя» та «судовий захист» у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право*. 2024. Т. 3. Вип. 83. С. 203-207.
26. Гайворонський В. Яким має бути механізм впровадження принципу верховенства права. *Право України*. 2005. № 10. С. 114-118.
27. Галайденко Т. В. До питання розмежування категорій «принцип незалежності суддів» та «гарантії його реалізації». *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 3. С. 28-40.
28. Гануляк Е. М. Диспозитивність як міжгалузева категорія. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 44. С. 127-137.

29. Голубєва Н. Ю. Електронне судочинство: міжнародний досвід : монографія [Електронне видання] / Н. Ю. Голубєва. Одеса : Фенікс, 2020. 204 с. DOI: 10.32837/11300.14039. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14039>.

30. Гришко Є. М. Державне управління у сфері примусового виконання рішень судів та інших органів в Україні: Дис. ... канд. наук з держ. управління. Київ, 2016. 224 с.

31. Гришко О. М. Адміністративно-правовий статус органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 253 с.

32. Гудз Б. Д. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: МОН Укр. Нац. авіаційний ун-т, 2013. 23 с.

33. Гулик А. Г. Проблеми формування оптимальних правил підсудності цивільних справ. *Приватне та публічне право*. 2019. № 4. С. 51-55.

34. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках : монографія. Х. : Право, 2010. 352 с.

35. Гусаров К. В. Судовий контроль за виконавчим провадженням під час звернення стягнення на майно боржника, що перебуває в інших осіб. *Теорія і практика правознавства*. 2023. № 1 (23). С. 50-61.

36. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.

37. Дехтяр Б. С. Поняття, види та межі судового контролю в кримінальному процесі України. *Європейський правничий часопис*. 2024. Вип. 5. С. 139-144.

38. Дзьобань О. П. Методологія, організація та технологія наукових досліджень : навч. посіб. для аспірантів / О. П. Дзьобань ; ДНУ «Ін-т інформації, безпеки і права Нац. академії прав. наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2025. 284 с.

39. Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2015. № 827. С. 138-141.

40. Жукевич І. В. Реалізація судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Серія Право.* 2019. №7 (19). С. 89-95.

41. Жукевич І.В. Судовий контроль в аспекті виконання судових рішень щодо майнових прав у цивільних справах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2024. Вип. 85: частина 1. С. 277-281.

42. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 4. С. 77-80.

43. Задирака Н. Ю., Веліков С. Г. Розвиток правничої думки щодо здійснення судового контролю в сфері містобудування. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. Вип. № 02. С. 553-558.

44. Заморська Л. І. Системний підхід у дослідженнях правової реальності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2016. № 7. С. 38-44.

45. Зеленов А. С. Виконання судових рішень в адміністративних справах: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

46. Зеліско А. В. Сучасні тренди методології цивільно-правових досліджень / Сучасні підходи до методології правничих досліджень : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100-річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка-засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака (3 квітня 2024 року, Київ). Київ : Науково-дослідний інститут приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 71-75.

47. Ільєнко В. Ю., Ільєнко Д. Ю. Забезпечення обміну інформацією в процесі взаємодії органів державної та судової влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 78-80.

48. Іщенко Д. Ю. Інструменти діяльності приватних виконавців у системі права України: Дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київ, 2023. 290 с.

49. Кайдашев Р. П. Сутність судового контролю в адміністративному процесі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3 (77). С. 126-131.

50. Капинос О. В. Теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2021. 312 с.

51. Капля О. М. Обов'язковість судових рішень як принцип адміністративного судочинства України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 4. С. 56-59.

52. Климкович І. Д. Аналіз поняття «доступ до суду» у судовій практиці. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Вип. 78: частина 2. С. 332-335.

53. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

54. Колич О. І. Детермінанти діалектики у праві: окремі аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 45-51.

55. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

56. Кондратьєв О. В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2005. 19 с.

57. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141

58. Копча В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 54-58.

59. Кравчук В. М. Способи та форми здійснення судом контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2011. Вип. 2 (27). С. 80-83.

60. Кракан Р. О. Взаємодія суду та органів примусового виконання рішень: проблеми узгодженості. Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 12 листопада 2025 р.). Кременчук: ЦФЕНД, 2025. С.28-31.

61. Кракан Р. О., Мельниченко А. В., Лукасевич Г. О. Примусове виконання рішень немайнового характеру: роль судового контролю та приватних виконавців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С.115-118.

62. Кракан Р. О. Особливості виконання рішень суду за результатами здійснення судового контролю за діяльністю виконавця. Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 8 квітня 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. С.96-99.

63. Кракан Р.О. Повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. С. 215-219.

64. Кракан Р. О. Поняття судового контролю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 3. С. 110-114.

65. Кракан Р. О. Принципи, що забезпечують ефективність судового контролю. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 4 (46). С. 2014-2026.

66. Кракан Р. О. Проблеми реалізації положень щодо звітів про виконання судового рішення в цивільному судочинстві. Економіка, фінанси, управління та право в умовах нестабільності та глобальних викликів ХХІ

століття: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 11 грудня 2025 р.). Хмельницький: ЦФЕНД, 2025. С. 57-60.

67. Кривчик Г. Г. Основні загальнонаукові методи дослідження в історичних науках. *Грані*. 2017. Том. 20. № 12. С. 55-61.

68. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики: монографія. Харків: Право, 2020. 672 с.

69. Кройтор В. А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С.175-178.

70. Кропивна К. О. Судовий контроль як засіб забезпечення ефективного виконання судових рішень. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 177-182.

71. Крупнова Л. В. Обов'язковість виконання судових рішень як принцип правової держави. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 8-13.

72. Крупнова Л. В. Система виконавчого провадження в Україні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти: Дис.... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 455 с.

73. Кузьмич В. В. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві України. *Академічні візії*. 2025. Вип. 43. С. 1-7.

74. Курган В. М. Проблеми правового регулювання міжвідомчої інформаційної взаємодії в ОРД. *Національні інтереси України*. 2025. № 8 (13). С. 191-201.

75. Лавренюк Ю. Ф. Сутність оперативності здійснення правосуддя у справах адміністративної юрисдикції як засобу захисту економічних інтересів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 92-94.

76. Ладиченко В. В., Потьомкін С. О. Поняття і суть судового контролю за виконанням судових рішень. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 3. С. 190-198.

77. Ладиченко В. В., Потьомкін С. О. Співвідношення та взаємозв'язок процесуальних форм судового контролю зі структурою правового механізму судового контролю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 144-148.

78. Лемак О. В. Право на встановлений законом суд і верховенство Конституції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 9-1. С. 46-49.

79. Лимарь І. В. Реформа системи виконання судових рішень: передумови та перспективи розвитку. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. с. 90-98.

80. Лимарь І. В. Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі : Дис. ... доктора філософії зі спеціальності 081 Право. Харків, 2023. 247 с.

81. Майданевич Г. А. Шляхи удосконалення виконання судових рішень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 232-235.

82. Майданик Р. А. Учення про юридичну методологію в контексті приватного права України / Проблеми цивільного права та процесу: Тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті Олександра Анатолійовича Пушкіна (м. Харків, 2018). Харків: ХНУВС, 2018. С. 47-55.

83. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / Ю. М. Оборотов, А. П. Овчиннікова, В. В. Завальнюк та ін.; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2019. 420 с.

84. Митрофанов І. І. Методологія й організація юридичних наукових досліджень : навчальний посібник / І. І. Митрофанов. Кременчук: Видавництво «НОВАБУК», 2023. 312 с.

85. Михайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В. Криза методології сучасних юридичних досліджень. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2021. Вип. 65. С. 26-30.

86. Надибська О. Я. Аналіз об'єктивного та суб'єктивного в соціальній реальності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 3. С. 55-58.

87. Новий тлумачний словник сучасної української мови: 25 000 слів та словосполучень з дод. та доп.; уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

88. Парфьонов Г. В. Документування юридичних фактів державними та приватними виконавцями : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Одеса, 2025. 206 с.

89. Педан А. І. Правова природа виконавчого провадження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 41. Т. 3. С. 130-134.

90. Петренко Н. Д. Судовий штраф в цивільному процесі України, країн Європи та США : дис...д-ра філос.філософії за спеціальністю 081 Право. Одеса, 2025. 293 с.

91. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 квітня 2026 року у справі № 127/6664/14-ц, провадження № 14-92цс25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136045899>.

92. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 686/23317/13-а, провадження № 11-1193апп18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79365485>.

93. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2020 року у справі № 910/3009/18, провадження № 12-204гс19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91901363>.

94. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 березня 2019 року у справі № 586/77/17, провадження № 14-556цс18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81139236>.

95. Постанова Верховного Суду України від 25 листопада 2015 року у справі № 6-1829цс15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54005012>

96. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 лютого 2021 року у справі № 569/13160/20, провадження № 61-15478св20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95177289>

97. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 лютого 2021 року у справі № 757/9754/13-ц, провадження № 61-11249св20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95076451>.

98. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22 квітня 2020 року у справі № 641/7824/18, провадження № 61-10355св19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88909528>.

99. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20 лютого 2019 року у справі № 806/2143/15, адміністративне провадження № К/9901/5159/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79973614>.

100. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 28 квітня 2020 року у справі № 611/26/17, адміністративне провадження № К/9901/43531/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88958540>.

101. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23 червня 2022 року у справі № 914/2265/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104896222>.

102. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 червня 2020 року у справі № 803/37/19 (провадження № 61-6129ав20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89961482>.

103. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 вересня 2018 року у справі № № 350/1325/17-ц, провадження № 61-35462св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76614795>.

104. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 січня 2022 року у справі № 577/4541/20, провадження № 61-8240св21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102747991>.

105. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 20 січня 2021 року у справі № 619/562/18, провадження № 61-39095св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94489872>.

106. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 лютого 2020 року у справі № 758/8416/15-ц, провадження № 61-35св18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87793790>.

107. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 23 жовтня 2019 року у справі № 127/2-2177/2005, провадження № 61-38328св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390241>.

108. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 жовтня 2020 року у справі № 204/2494/20, провадження № 61-12505св20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92566604>.

109. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 жовтня 2020 року у справі № 331/8536/17-ц, провадження № 61-6899св19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92842139>.

110. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 31 березня 2021 року у

справі № 641/6120/14-ц (провадження № 61-3676св19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071057>.

111. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 11 березня 2026 року у справі № 290/852/22, провадження № 61-12861св25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134880069>.

112. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 квітня 2024 року у справі № 234/14340/16, провадження № 61-16210св23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119045108>.

113. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 01 березня 2021 року у справі № 201/16014/13-ц, провадження № 61-9098сво20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532944>.

114. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 01 березня 2021 року у справі № 752/26606/18, провадження № 61-21640сво19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95315623>.

115. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 24 травня 2021 року у справі № 712/12136/18, провадження № 61-4726сво19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97352458>.

116. Притуляк В. М. Виконавче провадження як юридичний процес. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. С. 107-110.

117. Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 21 с.

118. Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах: Дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 205 с.

119. Проблеми теорії і практики цивільного судочинства: монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін.; за заг. ред. професора В. В. Комарова. Харків: Харків юридичний, 2008. 928 с.
120. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. Ст. 2497.
121. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404- VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. Ст. 542.
122. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 48. Ст. 436.
123. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21.11.2024 № 4094-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2025. № 18. Ст. 54.
124. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 17. Ст. 158.
125. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128.
126. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 № 2432/5. *Офіційний вісник України*. 2016. № 64. Ст. 2182.
127. Про затвердження Порядку проведення перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців: Наказ Міністерства юстиції України від 22 жовтня 2018 року № 3284/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 83. Ст. 2753.
128. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ

Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 19. Ст. 1376.

129. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 29. Ст. 535.

130. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14#Text>.

131. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text>.

132. Про схвалення Національної стратегії розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 1218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2020-%D1%80#Text>

133. Рекомендація № R (80) 2 Комітету Міністрів Ради Європи від 11.03.1980 «Щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rada_yevropy_rekomendaciya_r_80_2_3.pdf.

134. Рекомендація Rec (2003) 16 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у галузі адміністративного права. Ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 09.09.2003. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2003_16_2003_09_09.pdf.

135. Рекомендація Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання: Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 09.09.2003. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2003_17_2003_09_09.pdf.

136. Римарчук Р. М., Римарчук Г. С. Поняття, зміст і місце принципу змагальності в діяльності адвоката. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 21. С. 197-203.

137. Рішення Конституційного Суду України від 01.03.2023 № 2-р(П)/2023. *Офіційний вісник України*. 2023. № 33. Ст. 1769.

138. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975.

139. Рішення Конституційного Суду України від 13.12.2012 № 18-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 98. Ст. 3973.

140. Рішення Конституційного Суду України від 24.06.2020 № 6-р(П)/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 57. Ст. 1801.

141. Рішення Конституційного Суду України від 25.11.1997 № 6-зп. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Ст. 1377.

142. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: академічний курс : підруч. 3-тє вид., допов. Київ: Дакор, 2013. 672 с.

143. Русецька О. О. Правовий статус учасників виконавчого провадження : Дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Одеса, 2025. 244 с.

144. Рябченко В. В. Оперативність позовного провадження як напрям розвитку процесуальних форм захисту права на підприємництво у адміністративному суді. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 66. С. 53-56.

145. Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення. Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (м. Харків, 30-31 берез. 2005 р.). Харків; Київ: ЦНТ «Гопак», 2006. С. 97-102.

146. Савчук О. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів Державної фіскальної служби України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки.* 2017. № 876. С. 170-174.

147. Самсонов В. В., Сільвестров А. М., Тачиніна О. М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385 с.

148. Сасевич О. М. Поняття та правова природа судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юрид. науки.* 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 235-239.

149. Сасевич О. М. Становлення та розвиток інституту судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному процесі України. *Право і суспільство.* 2014. № 4. С. 180-186.

150. Сасевич О. М. Судовий контроль за виконанням дискреційних повноважень. *Судово-юридична газета.* 12.11.2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/154340-sudoviykontrol-za-vikonannyam-diskreitsiynikh-povnovazhen>.

151. Сасевич О. М. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень. *Судово-юридична газета.* 21.06.2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/144287-sudoviy-kontrol-yak-mekhanizm-pidvischennya-efektivnosti-sudovikh-rishen>.

152. Сергієнко Н. А. Виправлення помилки у виконавчому документі та визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню: проблеми та перспективи. *Наука і техніка сьогодні.* 2024. № 4 (32). С. 115-125.

153. Сибірна Р. І. Сучасні підходи до проведенні наукових досліджень у юриспруденції. *Право.ua.* 2021. № 3. С. 28-34.

154. Синицин П. М., Василюгло Р. О. Роль принципу пропорційності під час обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в

Україні: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 87: частина 4. С. 136-140.

155. Скрипченко В. О. Незалежність суддів як гарантія законності в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 176-178.

156. Смотрич Д. В. Процесуально-правові засади виконання судових рішень в адміністративних справах: Дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львів, 2021. 242 с.

157. Стратій О. В. Значення принципу змагальності сторін в судовому процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 218-220.

158. Сушко Л. П. Місце судового контролю в правовій державі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 6. С. 121-127.

159. Татулич І. Ю., Федрак А. М. Новели судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. № 01: частина 1. С. 331-338.

160. Тобота Ю. А. Поняття та критерії «справедливого судового розгляду» у рішеннях Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2013. № 1086. С. 65-68.

161. Труш М. І. Судове рішення в адміністративному процесі: Дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 219 с.

162. Федорова Т.С. Форми судового контролю в господарському судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Випуск 47. Том 2. С. 37-41.

163. Філатов В. Загальнонаукові та спеціальноправові методи дослідження моделі перехідного правосуддя. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 23-29.

164. Фокіна А. О. Удосконалення форм судового контролю в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 262-266.
165. Француз І. Г. Теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 205 с.
166. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Судовий контроль за виконанням судових рішень та нагляд за діяльністю виконавців згідно рекомендацій Європейської комісії з ефективності правосуддя: доцільність законодавчих новел та наукові концепції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 05: частина 1. С. 321-327.
167. Ханаєва Е. Г. Поняття принципу змагальності в цивільному процесуальному праві України. *Науковий огляд*. 2019. № 4 (57). С. 1-10.
168. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України: Дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 195 с.
169. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
170. Чвалюк А. М. Щодо необхідності закріплення розумних та об'єктивних підстав стягнення виконавчого збору за виконання рішень немайнового характеру // Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи: Мат. наук.-практ. інтернет конф. 2017. С. 201-203.
171. Чванкін С. А., Петренко В. С. Щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 107-111.
172. Чепульченко Т. О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. Вип. 2 (14). С. 185-188.
173. Черненко І. В. Практика застосування судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 261-266.

174. Черненко І. В. Судовий контроль за виконанням судових рішень в Україні: дис. ... доктора філософії зі спеціальності 081 Право. Київ, 2026. 202 с.
175. Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Донецьк: РВВ ДНУ, 2014. 48 с.
176. Шевчук Р. Ще раз про діалектичний метод у правознавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 216-219.
177. Шиман Є. О. Гласність та відкритість як принцип виконавчого провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 2 (55). С. 43-47.
178. Шиман Є. О. Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями у виконавчому провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО*. Вип. 83: частина 1. С. 277-282.
179. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
180. Штефан О. О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в цивільному судочинстві України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2022. № 59. С. 98-108.
181. Штонда Д. Д. Принцип рівності у праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 46-49.
182. Шуміло О. О., Аракелян А. Д. Проблеми виконання судових рішень в умовах реформування системи юстиції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 280-283.
183. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
184. Якимчук С. О. Виконання судових рішень у цивільних справах як стадія судового розгляду. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4(32). С. 81-84.

185. Якимчук С. О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

186. Яковенко А. В. Нормативно-правове забезпечення виконання судових рішень в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 6 (2). С. 157-161.

187. Ярмачі Х. П. Взаємодія суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1(II). С. 71-76.

188. Analysis of the national mechanisms of judicial control over the execution of judgments in Ukraine (in the context of the execution of the ECtHR judgments in the cases of «Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine» and «Burmych and Others v. Ukraine»). URL: <https://rm.coe.int/executive-summary-judicial-control-o-otradnova-eng/1680a21d4c>.

189. Enforcement of court decisions in Europe. European commission for the efficiency of justice (CEPEJ): Report prepared by the Research Team on enforcement of court decisions (University Nancy (France) / Swiss Institute of comparative law) and discussed by the CEPEJ-GT-EVAL at their 8th meeting. URL: <https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-ofjustice-cepej-enforcement-of/168078829e>.

190. European Court of Human Rights. Case of Balan v. the Republic of Moldova (no. 2) (Application no. 49016/10). 29.11.2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-221436>

191. European Court of Human Rights. Case of Burdov v. Russia (Application no. 59498/00). 07.05.2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-60449>.

192. European Court of Human Rights. Case of Dubenko v. Ukraine (Application no. 74221/01). 11.01.2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-67915>.

193. European Court of Human Rights. Case of Kharuk and others v. Ukraine (Application no. 703/05 and 115 other applications). 26.07.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-112414>.

194. European Court of Human Rights. Case of Kozachek v. Ukraine (Application no. 29508/04). 07.12.2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-78406>.

195. European Court of Human Rights. Case of Lipisvitska v. Ukraine (Application no. 11944/05). 12.07.2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-204149>.

196. European Court of Human Rights. Case of Romashov v. Ukraine (Application no. 67534/01). 27.07.2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61946>.

197. European Court of Human Rights. Case of Ryabykh v. Russia (Application no. 52854/99). 24.07.2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61261>.

198. European Court of Human Rights. Case of Scordino v. Italy (No. 1) (Application no. 36813/97). 29.03.2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-72925>.

199. European Court of Human Rights. Case of Sharenok v. Ukraine (Application no. 35087/02). 22.02.2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-68368>.

200. European Court of Human Rights. Case of Shmalko v. Ukraine (Application no. 60750/00). 20.07.2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61926>

201. European Court of Human Rights. Case of Sika v. Slovakia (Application no. 2132/02). 13.06.2006. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-75740>.

202. European Court of Human Rights. Case of Sokur v. Ukraine (Application no. 29439/02). 26.04.2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-68886>.

203. European Court of Human Rights. Case of Voytenko v. Ukraine (Application no. 18966/02). 29.06.2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-61855>.

204. European Court of Human Rights. Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine (Application no. 40450/04). 15.10.2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-95032>.

205. Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement: adopted by the CEPEJ at its 14th plenary meeting (Strasbourg, 9-10 December 2009). URL: <https://rm.coe.int/16807473cd>.

206. Lytvyn N., Andrushchenko H., Zozulya Ye., Nikanorova O., Rusal L. Enforcement of Court Decisions as a Social Guarantee of Protection of Citizens Rights and Freedoms. *Prawo i Więź*. 2022. nr 1 (39). S. 80-102.

207. Mousmouti M., Meidanis H., Uitdehaag J. Civil enforcement in the EU: a comparative overview. Centre for European Constitutional Law; International Union of Judicial Officers, 2021. URL: <https://www.enforcementatlas.eu/wp-content/uploads/2021/03/EU-Enforcement-Atlas-Comparative-Report.pdf>.

208. Rule of Law Checklist. Venice Commission of the Council of Europe. Council of Europe. 2016. URL: https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule_of_Law_Check_List.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кракан Р. О. Принципи, що забезпечують ефективність судового контролю. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2026. № 4 (46). С. 2014-2026. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4\(46\)-2014-2026](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-2014-2026).
2. Кракан Р. О. Поняття судового контролю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 3. С. 110-114. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.3.18>.
3. Кракан Р. О. Повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5: частина 1. С. 215-219. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.37>.
4. Кракан Р. О., Мельниченко А. В., Лукасевич Г. О. Примусове виконання рішень немайнового характеру: роль судового контролю та приватних виконавців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С.115-118. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/26>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кракан Р. О. Особливості виконання рішень суду за результатами здійснення судового контролю за діяльністю виконавця. Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 квітня 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. С.96-99. URL:

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f4054e63-c971-46b0-ac67-0cfdff900183/content>.

2. Кракан Р. О. Взаємодія суду та органів примусового виконання рішень: проблеми узгодженості. Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 12 листопада 2025 р.). Кременчук: ЦФЕНД, 2025. С.28-31. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/11/12.html>.

3. Кракан Р. О. Проблеми реалізації положень щодо звітів про виконання судового рішення в цивільному судочинстві. Економіка, фінанси, управління та право в умовах нестабільності та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 11 грудня 2025 р.). Хмельницький: ЦФЕНД, 2025. С. 57-60. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/12/11.html>.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Результати дослідження обговорено на кафедрі цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки» (м. Одеса, 08 квітня 2024 р.) – особиста участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства» (м. Кременчук, 12 листопада 2025 р.) – заочна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси, управління та право в умовах нестабільності та глобальних викликів XXI століття» (м. Хмельницький, 11 грудня 2025 р.) – заочна участь.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова Ради приватних виконавців
Одеської області
Вадим КРЕЦУЛ

« 04 » 05 2026

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження

Кракан Руслана Олеговича на тему «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» в практичну діяльність Ради приватних виконавців Одеської області.

Комісія у складі: Голови, заступника та секретаря Ради приватних виконавців Одеської області склала цей акт з приводу того, що результати дисертаційного дослідження на тему «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»: використовуються в практичній діяльності приватних виконавців.

Комісією розглянуто результати наукових розробок в межах виконання дослідження, що присвячені судовому контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві; аналіз законодавства, нормативно-правових актів та судової практики. Здійснено аналіз положень чинного законодавства та судової практики, зокрема практики Європейського суду з прав людини, що безумовно наближає сформульовані висновки до реалій практичної діяльності державних та приватних виконавців. Вироблення пропозицій щодо вдосконалення норм чинного процесуального законодавства України та законодавства що регулює діяльність державних та приватних виконавців.

Комісія вважає, що викладені в публікаціях пропозиції та висновки заслуговують практичного використання у діяльності приватних виконавців.

Рекомендовано до використання наступні публікації:

1. Кракан Р.О., Мельниченко А.В., Лукасевич Г.О. Примусове виконання рішень немайнового характеру: роль судового контролю та приватних виконавців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С.115-118. http://lsej.org.ua/10_2024/28.pdf

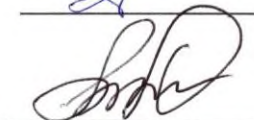
2. Кракан Р.О. Особливості виконання рішень суду за результатами здійснення судового контролю за діяльністю виконавця. *Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 8 квітня 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2024. С.96-99.
3. Кракан Р.О. Поняття судового контролю. Південноукраїнський правничий часопис. 2025. №3. С.110114. <https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2025/3/20.pdf>, <https://sulj.oduvs.od.ua/3-2025>
4. Кракан Р.О. Повноваження суду щодо контролю за дискреційною діяльністю виконавців при застосуванні різних процедур примирення в ході виконання судового акта. Сучасні форми медіації: міжнародний досвід і українські реалії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 вересня 2025 р.)
5. Кракан Р.О. Повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. №5. С.215-219. https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-1-1.pdf
6. Кракан Р.О. Взаємодія суду та органів примусового виконання рішень: проблеми узгодженості. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 12 листопада 2025 р.). Кременчук: ЦФЕНД, 2025. С.28-31. <https://www.economics.in.ua/2025/11/12.html>
7. Кракан Р.О. Проблеми реалізації положень щодо звітів про виконання судового рішення в цивільному судочинстві. Економіка, фінанси, управління та право в умовах нестабільності та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 11 грудня 2025 р.). Хмельницький: ЦФЕНД, 2025. С. 57-60. <https://www.economics.in.ua/2025/12/11.html>
8. Кракан Р.О. Принципи, що забезпечують ефективність судового контролю, «Актуальні питання у сучасній науці», №4(46) 2026 р. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4\(46\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46))

Голова Ради

Вадим КРЕЦУЛ

Заступник Голови Ради

Олександр ХЛЄБНИКОВ

Секретар Ради

Єгор ШИПКОВ

АПВУ
Асоціація
приватних виконавців
України

«08» травня 2026 року

м. Київ

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Кракан Руслана Олеговича на тему: «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві»

Результати дисертаційного дослідження на тему: «Судовий контроль за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» присвячені дослідженню судового контролю за виконанням судових рішень в цивільному судочинстві, нормативно-правових актів та судової практики, виконані на високому теоретичному та методологічному рівні, ґрунтуються на комплексному аналізі національного законодавства, вироблення пропозицій щодо вдосконалення норм чинного процесуального законодавства України та законодавства що регулює діяльність державних та приватних виконавців. Проведено аналіз досвіду низки європейських країн, щодо здійснення судового контролю за виконанням судових рішень та формулювання пропозицій щодо запозичення цього досвіду шляхом внесення змін до положень чинного законодавства України.

Викладені в публікаціях пропозиції та висновки заслуговують практичного використання у діяльності виконавців.

Рекомендовано до використання наступні публікації:

1. Кракан Р.О., Мельниченко А.В., Лукасевич Г.О. Примусове виконання рішень немайнового характеру: роль судового контролю та приватних виконавців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С.115-118. http://lsei.org.ua/10_2024/28.pdf
2. Кракан Р.О. Особливості виконання рішень суду за результатами здійснення судового контролю за діяльністю виконавця. *Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 8 квітня 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. С.96-99.

Центральний офіс:
Берестейський проспект, 5А, офіс 804
Київ, Україна, 01135

☎ +38 067 383 87 98
✉ sekretariat.apvu@gmail.com
🌐 apvu.com.ua

3. Кракан Р.О. Поняття судового контролю. Південноукраїнський правничий часопис. 2025. №3. С.110114. <https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2025/3/20.pdf>, <http://sulj.oduvs.od.ua/3-2025>
4. Кракан Р.О. Повноваження суду щодо контролю за діяльністю виконавців. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. №5. С.215-219. https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-1-1.pdf
5. Кракан Р.О. Взаємодія суду та органів примусового виконання рішень: проблеми узгодженості. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Кременчук, 12 листопада 2025 р.). Кременчук: ЦФЕНД, 2025. С.28-31. <https://www.economics.in.ua/2025/11/12.html>
6. Кракан Р.О. Проблеми реалізації положень щодо звітів про виконання судового рішення в цивільному судочинстві. Економіка, фінанси, управління та право в умовах нестабільності та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 11 грудня 2025 р.). Хмельницький: ЦФЕНД, 2025. С. 57-60. <https://www.economics.in.ua/2025/12/11.html>
7. Кракан Р.О. Принципи, що забезпечують ефективність судового контролю, «Актуальні питання у сучасній науці», №4(46) 2026 р, [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4\(46\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46))

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Кракан Руслана Олеговича підтверджує їх наукову новизну, обґрунтованість та практичну цінність, а також відповідність сучасним потребам розвитку правових засад діяльності виконавців.

Голова Асоціації
приватних виконавців України

Оксана РУСЕЦЬКА

Центральний офіс:
Берестейський проспект, 5А,
Київ, Україна, 01135

☎ +38 067 383 87 98
✉ sekretariat.apvu@gmail.com
🌐 apvu.com.ua